

**ДОНИШГОҲИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЗАБОНҲОИ ХОРИЧИИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ СОТИМ УЛУҒЗОДА**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД: 891.550 – 1 (092)

ИФТИХОРИ АМОНҚУЛ

**ҶАНБАҲОИ ҲУНАРӢ ВА ВИЖАГИҲОИ
ЖАНРИИ АШӢОРИ МАСТОН ШЕРАӢӢ**

Диссертатсия

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади
илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2. Филология
(6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ)

Роҳбари илмӣ:

доктори илмҳои филологӣ,
профессор Салими Хатлонӣ

Душанбе – 2026

МУНДАРИЧА

Муқаддима.....	3
Тавсифи умумии таҳқиқот	8
 БОБИ I. ҶОЙГОҲИ МАСТОН ШЕРАЛӢ ДАР АДАБИЁТИ СОЛҲОИ 60-80-УМИ САДАИ XX	
1.1. Вазъи адабиёти солҳои 60-80-уми асри XX.....	14
1.2. Зиндагиномаи Мастон Шералӣ.....	21
1.3. Тавсифи мероси адабии шоир	28
 БОБИ II. МАВҶЕИ ЖАНРҲОИ АДАБӢ ДАР ЭҶОДИЁТИ МАСТОН ШЕРАЛӢ	
2.1. Хусусиятҳои жанрии ашъори Мастон Шералӣ	36
2.1.1. Ғазал дар эҷодиёти шоир	38
2.1.2. Рубой дар эҷодиёти шоир	46
2.1.3. Дубайтӣ дар эҷодиёти шоир.....	53
2.1.4. Чаҳорпора дар эҷодиёти шоир	57
2.1.5. Назаре ба шеърҳои озодаи шоир	65
 БОБИ III. ВИЖАҲИҲОИ МАВЗУӢ ВА БАДЕИИ АШЪОРИ МАСТОН ШЕРАЛӢ	
3.1. Ҷанбаҳои мавзуии эҷодиёти шоир.....	72
3.2. Мавзуии ишқ дар эҷодиёти шоир	82
3.3. Мавзӯҳои иҷтимоӣ дар ашъори шоир	90
3.4. Тавсифи Ватан ва Модар дар ашъори Мастон Шералӣ.....	97
3.5. Хусусиятҳои забонии ашъори шоир.....	108
3.6. Вижагиҳои сабкӣ дар ашъори шоир.....	116
3.7. Воситаҳои тасвири бадеӣ дар ашъори Мастон Шералӣ	126
 БОБИ IV. ВАЗН, ҚОФИЯ ВА РАДИФ ДАР АШЪОРИ МАСТОН ШЕРАЛӢ	
4.1. Ҷойгоҳи авзони арӯзӣ дар эҷодиёти шоир.....	132
4.2. Анвои қофия дар ашъори Мастон Шералӣ.....	144
4.3. Нақши радиф дар ашъори шоир.....	150
 Хулоса	155
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.....	159
Рӯйхати адабиёт	161
Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия	173

Муқаддима

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Адабиёти муосири тоҷик беш аз як аср аст, ки барои ғановати маънавиёти ҷомеа ва баровардани ниёзҳои адабию эстетикӣ халқ хизмат карда меояд. Адибони ин давра бо таъба суннат ва анъанаҳои суҳанофаринии гузашта, мавзӯҳои муҳиму ба талаби замон мувофиқро пайгирӣ намуда, намунаҳои олии каломӣ бадеиро бо ғояҳои пешқадаму созанда манзури хонанда кардаанд. Дар сарғаи ин давраи адабиёти тоҷик устод Айни, ҳамсафон ва шогирдони мактаби адабии ӯ қарор доранд. Маҳз бо талошҳои бедареғи эшон равандҳои адабӣ, тамоилҳои эҷодӣ ва ғояҳои миллии адабиёт вусъат пайдо намуд ва бо маҷрои дуруст ворид гардид ва дар солҳои 60-уми садаи гузашта ин ҷараёни серпахлу ба қуллаи камолоти худ расид.

Адибону шоирони ин давра он ҳадафу вазифаҳое, ки устод Айни ва пайравони ӯ дар назди худ ва ояндагони қаламрави адабиёти тоҷик гузошта буданд, аз пайи иҷрои онҳо камари ҳиммат баста, адабиётро ба асли худ пайвастанд. Ба он маъно, ки ин насли шоирон дар анвои шеъри суннатӣ орзую омили халқ, ҳувияти миллий, ватандорӣ, ғояҳои тоҷикӣ, масъалаҳои иҷтимоиро ворид намуданд ва дар маҷмӯъ, дар каломӣ ҳунари руҳияи тоҷикиро таҷассум карданд. Аз ҷумлаи адибони муваффақ ва бомаҳорати адабиёти муосир, ки бо эҷодиёти бой ва ғановатманди худ дар рушду таҳаввули каломӣ бадеии тоҷикӣ ҳиссаи муносиби ҳудро гузоштааст, Маҷон Шерали маҳсуб меёбад. Ин шоири таҷоно, дар сафи устодони суҳан, ҷун М. Қаноат, Л. Шерали, Б. Собир ва Г. Сафиева қарор гирифта, ҳам дар суннатгарии адабӣ, ҳам дар моҳиятҷӯии ғояҳои миллий ва ҳам дар навапардозҳои ҳунари саҳим будааст. Далели бебаҳси ин андешаҳо ҳамоно эҷодиёти шоир аст. Дар он хонанда ҳам ба намунаи шеъри классикӣ бо муҳтавои нава, ҳам бо намунаи шеъри муҷерни бо маҳорати олии гуфташуда ошно мегаждад ва бевоҷита аз рӯзгори шахсии адиб иттилоъ меёбад, масъалаҳои иҷтимоии он рузгорро маърифат мекунад, ғояҳои олии гуманистиро меомӯзад, бо оини ватандориро ватандӯстӣ унс мегирад ва аз

ин дариҷа ба садҳо ангезаи мусбат рӯ ба рӯ мешаваду шахсияти худро дар руҳияи миллӣ месозад ва такмил медиҳад.

Агарчи дар нақду суҳансанҷӣ ноқидони осори адабӣ ба паҳлуҳои муҳталаифи рӯзгору ашъори Мастон Шералӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда, ба дастовардҳои эҷодиёти ӯ баҳои сазовор додаанд, вале то кунун ба таври ҷомеъ ва монографӣ мероси адабии Мастон Шералӣ таҳқиқ нашудааст, ки бемуҳобо, ин ба мубрамии мавзӯи таҳқиқоти мо далолат мекунад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Маълум аст, ки дар майдони васеи адабиёт ҳар адибро бо эҷодиёташ мешиносанд ва эътироф мекунанд. Дар ин майдон, албатта, шӯре муваффақ мешавад, ки суҳанаш созанда бошад, ҳунармандона гуфта шуда бошад, дарди дили мардумро таҷассум карда бошад ва аз лутфу бадеияту нафосат мамлӯ бошад. Воқеан, каломи ҳунарии Мастон Шералӣ аз ҳамаи ин фазилатҳои эҷодӣ бархурдор мебошад, ин аст, ки аз наشري нахустин маҷмуаи осори лирикии худ Мастон Шералӣ таваҷҷуҳи хонандагонро ба сӯи хеш кашид ва аз соҳиби истеъдоди нодир будани хеш дарак дод. Хонандагони соҳибқаламу донишманд шахсияти шоир ва мероси адабии ӯро борҳо мавриди баррасӣ қарор додаанд. Онҳо дар мақолаҳо, гузоришҳо ва таҳқиқоти худ ҷараёни зиндагӣ ва осори Мастон Шералиро таҳлил намуда, истеъдоди беназири суҳанофаринии ӯро пайваста қайд кардаанд.

Дар шумули хонандагони ҳушманди осори шоир, як қатор олимону шоирон ва нависандагони ватаниву хориҷӣ, аз ҷумла: А. Абдуманнон, А. Сатторзода, Ю. Акбарзод, А. Ҳаким, Гулназар Келдӣ, С. Маъмур, М. Карим, М. Ҳайдаршо, М. Қаноат, М. Шакурӣ, Б. Ҳочӣ, У. Раҷаб, Ҷ. Кӯҳзод, Гулрухсор, Ҳадиса, Ҳақназар Ғоиб, Меҳмон Бахтӣ, Низом Қосим, Камол Насрулло, Р. Назрӣ, Ҳ. Султоншо, Алиризо Қазва (Эрон), М. Ҳорун (Афғонистон) ва дигарон мебошанд, ки назари неки хешро перомуни Мастон Шералӣ ва осори ӯ ибраз доштаанд.

Ҷунонки нависандаи хушсалиқа Ҷурун Кӯҳзод ёдовар мешавад: «Солҳои

кӯдакӣ ва наврасии Мастон дар деҳаи Зери Ҳисор, дар лаби рӯди Киштӯд, дар ҳавлии сермеҳмон ва китобхон, дар муҳити оилаи саховатманд ва боодобу бофаросат гузашт. Падараш, Шералӣ, марди риндрафтор, дороии зиёде надошт, вале ёру дӯстонаш хеле зиёд буданд... Ва шеъри бисёр аз ёд медонист, пардаҳои дуторро хуб мегирифт. Ба ин сабаб метавон гуфт, ки таъми шеър аз хурдӣ ба коми ӯ расидааст... Вай ҳифз кардани шеър ва нохун задани дуторро дар хона, аз падар ёд гирифт» [10. с, 11].

Ҳамчунин, Муҳаммадҷон Шакурии Бухорӣ дар мақолаи «Роҳнаварди ҷодаи шеъри асил» дар барои Мастон Шералӣ чунин ибрози андеша намудааст: «Солҳои 60-ум-70-ум як давраи нав дар шеъри тоҷикӣ буд, ки яке аз шуруъкунандагони он Мастон Шералӣ буд. Ва имрӯз ҳамон давра ба тарзи дигар дар шароити Истиқлоли миллӣ- сиёсии Тоҷикистон идома дорад ва рангҳои нав пайдо карда истодааст. Ва таҷрибаи шоироне чун Мастони Шералӣ имрӯзу фардо ҳам аҳамияти калон хоҳад дошт» [152. с, 7].

Шоири халқии Тоҷикистон Муъмин Қаноат оид ба сабки шеъри Мастон Шералӣ чунин андешаронӣ намудааст: «Дар шеъри сабкӣ ва услубӣ Мастон ягона шоире буд, ки сабки бисёр равону соф дорад, мубарро ба мисли таровиши чашмаҳову обҳо... Ба ин поя тақрибан ҳеч кадоме аз шоирони ҳамсинну ҳамсоли Мастон нарасидаанд. Ў соҳиби сабку услуби ба ҳудаш хос буд. Ва ин равиши равшангӯии шоирии вай аз аввал то ба охир идома ёфт: бе печидагиҳову бе муаммоҳо ва мушкилоти вожагиву сабкӣ. Ў рӯдакивор шеър сароид ва шеър дар шарёнаш ҷорӣ буд» [99, с. 4].

Шоир ва пажӯҳишгари эронӣ Алиризо Қазва доир ба сабки эҷодии шоир таваҷҷуҳ намуда, менигорад, ки «Шамим ва насими сабки ҳиндӣ дар шеърҳои Мастон Шералӣ ҷорист. Ғазали нахусти ӯ аз ҳусни матлаи бошукӯҳе баҳра дорад. Истифода аз радифи «мо» низ ба таъсир аз сабки Мирзо Соибӣ Табрэзӣ аст» [98, с. 170].

Гулрухсор Сафиева андешаҳои худро доир ба фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ дар мақолаи «Шоири шеърҳои офтобӣ» чунин ибраз доштааст: «Шоире, ки ёдашро азиз медорем, аз ҷумлаи суҳанваронест, ки зикри ному

ашъораш дар гунаҳо офтоби табассумро нур медихад, хотири хотираро шод мегардонад» [7, с. 19].

Шоири халқии Тоҷикистон Ҳақназар Ғоиб аз симои софу беғашӣ шоир ёдовар шуда, менависад, ки «Маро бештар сурати Мастон Шералӣ дар китобаш ба худ ҷалб мекард. Як симои тамоман софу беғашӣ, тифлмонанд, беолоиш, назаррабо ва дар тасаввури ман симои шоир бояд айнан чун устод Мирзо Турсунзода ва Мастон мешуд. Ман пеш аз шеърҳои ин устодро хондан ҳатман ба сураташ тӯлонӣ назар мекардаму орзу доштам, ки ўро ҳар чи тезтар бубинам» [8, с. 32].

Адабиётшинос, Абдурахмони Абдуманнон дар хотираи хеш, ки ба «Ҷилваҳои ишқи Ватан дар шеъри Мастон Шералӣ» бахшида шудааст, ҳамчунон таъкид кардааст, ки «... дар бораи шахсияти инсонияи адабии ў, ба ҷуз ёддоштҳои кӯтоҳ, вале хеле самимияи муассири Бозор Собир ва Гулназар, мо чизи арзишманде дар даст надорем. Ва боз ҳам ба худ меандешему дармеебем, ки эҷодиёт ва «...шахсияти адабии Мастон Шералӣ, мутаассифона, дар замони зиндагаш... мавриди баррасиву шинохт қарор нагирифта буд» [1, с. 2].

Аз баррасии ёдкардҳои мавҷуд маълум мешавад, ки Мастон Шералӣ дар муҳити солими хонаводагӣ, зери таъсири падари маърифатпарвараш тарбият гирифтааст; аз поягузори шеъри нав аст; дар шеъру шоирӣ соҳиби сабки фардӣ мебошад; дар сабки даврӣ бештар ба Соиби Табрезӣ таваҷҷуҳ доштааст, шоири навҷӯ ва навгӯ буда, дар масалсозӣ маҳорати хосе доштааст. Бо вучуди ҳамаи ин вижаҳои шахсӣ, ҳунари ва эҷодӣ дар хусуси рӯзгору осори Мастон Шералӣ то кунун ягон таҳқиқоти монографияе сурат нагирифтааст. Дар ҳоле ки доираи эҷодиёти ў фароҳу доманадор буда, метавон перомуни ашъори шоир чандин таҳқиқоти монографӣ анҷом дод. Мо дар ин ҷода яке аз аввалинҳо шуда, иқдом гирифтем, ки ҷанбаҳои ҳунари ва вижаҳои жанрии ашъори Мастон Шералиро ба риштаи таҳқиқ кашем. Ин мавзӯ дар адабиётшиносии муосири тоҷик мавзӯи комилан нав маҳсуб меёбад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар заминаи барномаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи назария ва таърихи адабиёти факултети филология ва рӯзноманигории Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ва дурнамои он барои солҳои 2020-2025 иҷро шудааст.

Тавсифи умумии таҳқиқот

Мақсади таҳқиқот. Мақсади асосии таълифи диссертатсия таҳқиқи ҷанбаҳои ҳунари ва вижагиҳои жанрии ашъори Мастон Шерали ба ҳисоб меравад, ки дар доираи он зиндагинома, эҷодиёт, хусусиятҳои жанри, ҷанбаҳои лирикӣ, вижагиҳои мавзӯӣ, забонӣ, сабкӣ, бадеӣ, вазнӣ, қофия ва радиф баррасӣ шудааст.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади пешгузошта, дар диссертатсия ва ҳалли пурраи мавзӯи иҷроӣ вазифаҳои зерин дар назар дошта шудааст:

- ҷустуҷӯи перомони зиндагинома ва осори адабии Мастон Шерали;
- баррасии ҷанбаҳои лирикӣ дар ашъори Мастон Шерали;
- таҳқиқи ҷойгоҳи мавзӯи ватан ва модар дар ашъори Мастон Шерали;
- таҳқиқи хусусиятҳои жанри ва тарзи корбурди воситаҳои бадеӣ дар ашъори Мастон Шерали;
- мавқеи жанрҳои суннатӣ, аз ҷумла ғазал, рубой, дубайтӣ ва дигар навъҳои шеърӣ, монанди ҷаҳорпора ва шеъри озода дар эҷодиёти Мастон Шерали;
- таҳқиқи хусусиятҳои забонӣ ва услубии ашъори Мастон Шерали;
- пажӯҳиши авзони арузӣ, қофия ва радиф дар шеъри Мастон Шерали.

Объекти таҳқиқот. Адабиёти муосири тоҷик, хосса назми солҳои 50-80-уми садаи бист, таълифоти донишмандон доир ба ин давраи адабиёт, фарҳангномаҳои соҳавӣ, қомусу тазкираҳо объекти таҳқиқот маҳсуб меёбанд.

Ҳамчунин, маҷмуаҳои шоир мисли «Мавҷҳои Зарафшон» (1964), «Илҳом» (1969), «Реша дар об» (1970), «Ситораҳо» (1972), «Ташнагӣ» (1975), «Раҳтӯша» (1978), «Қиёми офтоб» (1981), «Борони сабз» (1983), «Ихлос» (1985), «Боли оташ» (1988), «Мероси дил» (2005), «Мунтахаби ашъор» (2015) шомили объекти таҳқиқот аст.

Предмети таҳқиқот. Мавзӯи асосии таҳқиқот ҷанбаҳои ҳунари ва жанрии ашъори Мастон Шерали ба ҳисоб рафта, зимни он рӯзгори шоир, маҳорати суҳанварӣ, муҳтавои ашъор, жанрҳои суннатӣ, шеъри модерн,

вазн, қофия ва радиф дар таҷрибаҳои эҷодии шоир мавриди таҳлилу баррасӣ ва таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Ҳангоми таҳқиқи масъалаҳои ҷудогона ва маҷмуии таҳқиқот аз таҷриба ва дастовардҳои илмию назарии муҳаққиқону суҳаншиносони барҷастаи ватанию хориҷӣ, ба монанди С. Айнӣ, А. Мирзоев, Р. Ҳодизода, Х. Асозода, А. Кучаров, А. Афсаҳзод, Т. Зехнӣ, Х. Мирзозода, Р. Мусулмониён, М. Шакурӣ, Ш. Хусейнзода, Х. Шарифов, М. Назрикул, С. Табаров, Ш. Раҳмонов, А. Ҳакимов, А. Раҳмонов, М. Хоҷаева, М. Имомзода, Р. Ваҳҳоб, С. Нафисӣ, Ш. Кадканӣ, А. Шеърдӯст, П.Н. Хонларӣ, И.С.Брагинский, Э. Браун, Е. Э. Бертелс ва дигарон истифода шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Диссертатсия дар асоси равишҳо ва методҳои муқоисавӣ-таърихӣ, татбиқӣ, тавсифӣ, шарҳи осори адабӣ, омор, шинохти жанрҳои адабӣ таълиф ёфтааст.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навоварии таҳқиқот аз он иборат аст, ки мавзӯи мазкур дар робита ба ашъори шоир аввалин буда, бо нигоҳи нав ва тоза мавриди баррасии дақиқ қарор гирифтааст. Ҳамчунин, таҳқиқоти мазкур имконият медиҳад, ки хонандагон ва ҳаводорони каломӣ шоир аз дастовардҳои адабии Мастон Шералӣ огоҳӣ ёбанд, шахсияти воқеӣ ва эҷодии ӯро хуб шиносанд ва ашъори шоирро дуруст маърифат намоянд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Нақши муҳити хонаводагӣ ва шароитҳои иҷтимоӣ ва муҳити адабию фарҳангӣ дар ташаккули шахсият ва фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ мавқеи муҳим доранд. Вай бо фаъолиятҳои бисёрҷониба дар соҳаҳои гуногуни адабӣ, сурудани шеър, навиштани асарҳои драмавӣ, тарҷумаи осори адибони классикӣ муносири ҷаҳонӣ, огоҳии хуб аз суннати адабии гузаштаи муосир, баҳрагирӣ аз осори оламшумул дар майдони шеърӣ адаби навини тоҷик, махсусан дар вижагиҳои жанрӣ мавқеи муҳимро соҳиб гардид.

2. Мастон Шералӣ, аз зумраи шоирони овозадор ва баркамоли адабиёти солҳои 60-80-уми асри гузашта дар адабиёти тоҷик ва аз шинохтатарин

восифони мавзуи иҷтимоиву фарҳангии миллат, ватанпарвар, инчунин тараннумгари ишқу муҳаббату самимият бар ёру диёр мебошад, ки дар миёни дигар адибони давр, бо бартарияти мавзӯ ва мундариҷаи ашъораш ҷойи намоёнро соҳиб гардидааст. Мазмун ва муҳтавои меҳварии ашъори ин шоири ширинкалом бар тавсифу тасвири садоқату самимият ва зебоишиносӣ рангинбаёнӣ бо сухани воло, инчунин тараннуми ҳар зарраи хоки ин сарзамини бихиштосо ва муқаддасоти миллии он сурат баста, манзури ҳаводорони каломи бадеъ гардидаанд ва мебояд тазаққур дод, ки ҳадафи марказии фикру баёни ин шоирро ҳамчунон мавзӯҳои худшиносӣ дарёфти камоли маърифати инсон ташаккул додаанд.

3. Аз лиҳози навъи адабӣ шеърҳои шоир гуногуншакл мебошанд. Жанрҳои гуногун дар ашъори шоир ба кор рафтаанд, ки шуруъ аз фардбайт то шеъри нав, арузи озод, шеъри сафед, мураббаи нав, ки онро дар русӣ «катрен» мегӯянд ё ҷаҳорпора ҳам меноманд, маснавӣ, ғазал, рубой, дубайтӣ, мусаммат, қасида ва дигар навъҳо иборат мебошанд. Анқариб ҳамаи анвои назме, ки дар адабиёти мо маъруф аст, дар ғазолияти эҷодии шоир таҷриба шуда, мавқеъ пайдо кардааст. Хидмати шоир дар пойдеории жанрҳои суннатӣ ва ибтикори онҳо мондагор буда, ашъори ӯ бо мазмуну мундариҷаи ғояҳои баланди инсондӯстӣ меҳанпарастӣ ҳам дар жанрҳои суннатӣ ва ҳам шаклҳои нави шеърӣ моҳияти баланди тарбиявӣ эстетикӣ доранд.

4. Мавзуи ватан ва ватандорӣ дар эҷодиёти Мастон Шералӣ яке аз мавзӯҳои марказӣ буда, шоир ба ин мавзӯ аз оғози ғазолияти шоириаш машғул гардида, дар давраҳои баъдӣ ва то охири умраш ситоиши ватанро бо тарзу воситаҳои гуногун идома додааст. Ӯ бо сабку услуби ба худ хос дар ин мавзӯ, соҳибмактаби эҷодии худ гардидааст. Ашъори Мастон Шералӣ ба ҷону имон, ба инсон ва табиат, ба ҳаёт, ба хушбахтӣ, ба зебӣ, ба дӯст, ба нур, ба ҳар қатра об, ба ҳар санг, ба ҳар халқ, ба ҳар Ватан ва ба ҳама муқаддасоти оламу одам пурэхосу некхоҳӣ, некбинӣ, одамдӯстӣ зебоипарастӣ ва махсусан ошиқӣ бахшида шудааст. Фазаи шоирӣ, ғазолияти эҷодӣ ва сабки баёни андешаи Мастон Шералӣ дар қиёс ба дигар

шоирони ҳамнасли ӯ, комилан дигаргуна буда, дар ин диссертатсия мавриди баррасӣ қарор ёфтааст. Мастон Шералӣ дар ашъори худ, аз санъатҳои маъмули адабӣ, вазнҳои хушу тараннумии арузӣ, қофияҳои шинам ва радифҳои мучаррабу хуб васеъ кор гирифта, намунаҳои олии каломӣ хунариро манзури хонанда кардааст.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳаммияти назарии пажӯҳиш дар он ифода меёбад, ки аз баррасию муҳокима ва натиҷаҳои он муҳаққиқони соҳа, хосса донишмандони шеърӣ муосир ба чараёни зиндагии Мастон Шералӣ ошно мешаванд, равандҳои шеърӣ муосирро дар кӯшишҳои наоваронаи шоир дарк менамоянд, ба хунари шоирӣ Мастон Шералӣ аз ҳар ҷиҳат ошно мешаванд ва дар асоси он ба таҳқиқу таҳлили рӯзгору осори шоирони дигар иқдом меkunанд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он мушаххас мешавад, ки мавод ва натиҷаҳои он барои таълифи китобҳои дарсии таърихи адабиёт, эҷоди дастурҳои таълимӣ аз ин фан, воситаҳои таълимӣ аз назарияи адабиёт, инчунин гузоришу мақолаҳои илмӣ ва методӣ метавон истифода бурд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дар он ифода шудааст, ки масъалаҳои меҳварии таҳқиқот бар пояи методҳои муфиду таҷрибашудаи адабиётшиносӣ, далелу бурҳоноварии бонизому муътамади ба мақсаду вазифаҳои пажӯҳиш мутобиқ ҳаллу фасл гардида, дар ин замина як силсила гузоришу маъруза дар конференсияҳои донишгоҳӣ, ҷумҳуриявӣ ироа шуда, мақолаҳои дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда, автореферати диссертатсия рӯйи чоп омадаанд ва ҳамаи инҳо эътимоднокии диссертатсияро низ тақвият додаанд.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ ва муҳтавои он ба тартиби муқарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Муаллиф дар

заминаи баррасии сарчашмаҳои таҳқиқӣ, ҷанбаҳои ҳунари ва вижагиҳои жанрии ашъори Мастон Шералиро мавриди паҷуҳиши ҷомеа қарор додааст. Гузоришу маърузаҳои илмӣ диссертант дар маҳфили конференсияҳо, ҳамчунин, диссертатсияи манзуршуда ва мақолаҳои нашршудаи ӯ саҳми шахсии муаллифро нишон медиҳанд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муҳтавои асосии диссертатсия дар конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалии таҳти унвони «Филологияи шарқ: Паҷуҳиши забоншиносӣ, робитаи адабӣ ва тарҷумашиносӣ». – Душанбе, 2023, дар мавзӯи «Бадеияти лирикаи Мастон Шералӣ»; конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Масъалаҳои марбут ба забон дар осори безаволи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон». – Душанбе, 2025, дар мавзӯи «Лирикаи Мастон Шералӣ»; конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ амалӣ таҳти унвони «Боқӣ Раҳимзода ва муҳити адабии садаи XX». – Душанбе, 2025, дар мавзӯи «Ҷойгоҳи авзони баҳри ҳазач дар ашъори Мастон Шералӣ» дар шакли маъруза ироа гаштаанд ва дар шакли мақола пурра ҷоп шудаанд. Ҳамчунин як мақолаи дигар доир ба мавзӯ дар маҷаллаи илмӣ Вестник наук дар шаҳри Талъяттии Ф Р зери унвони «Тасвиргарӣ дар ашъори Мастон Шералӣ» нашр шудааст.

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи назария ва таърихи адабиёти факултети филология ва рӯзманигории Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, суратмаҷлиси №3, аз 31.10.2025 муҳокима гардида, ба ҳимоя пешниҳод шудааст.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Фаслҳо ва бобҳои алоҳидаи қисми диссертатсионӣ дар шакли мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ва маводди конференсияҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ ба таърифи расида, теъдоди умумии онҳо 10 адад, аз ҷумла, 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи

Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидааст.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқ, 4 боб, 14 фасл ва 5 зерфасл, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия таҳия шудааст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 174 саҳифаи чопи компютериро ташкил медиҳад.

БОБИ I. ҶОЙГОҶИ МАСТОН ШЕРАЛӢ

ДАР АДАБИЁТИ СОЛҶОИ 60-80-УМИ САДАИ XX

1.1. Вазъи адабиёти солҷои 60-80-уми асри XX

Баъд аз ба итмом расидани Ҷанги Бузурги Ватании солҷои 1941-1945, дар Иттиҳоди Шуравӣ офаридани осоре аз қабилӣ шеърӯ дoston ва ҳикояву повесту романҳои бахшида ба мавзӯи ин ҷанги хонумонсӯз солҷо боз идома ёфтанд ва бахусус, ин раванд то солҷои 80-уми асри гузашта ба яке аз мавзӯҳои писандидатарини аҳли адаб мубаддал гашта буд, ки ҳатто як идда адибони ҷангноманигорро ба арсаи адабиёт ворид намуд. Дар адабиёти тоҷик низ метавон аз ин зумраи адибон арҷгузорӣ кард, ки мавзӯи худро бо ин мазмун сайқал медоданд ва ҳамчун адибони ҷангоманавис шуҳратёр мешуданд. Дар ин радиф метавон аз асарҳои ҷудогонаи ба мавзӯи зикргардида нигоштаи Абулқосим Лоҳутӣ, Ҳабиб Юсуфӣ, Абдучаҳбор Қаҳҳорӣ, Муҳиддин Фарҳат, Фотеҳ Ниёзӣ ва ҳатто Муъмин Қаноат ва дигарон ба неқӣ ёдовар шуд.

Аз нимаи дууми солҷои 50-уми садаи XX, ки то ин замон сиёсати ҳизби коммунистӣ хеле ҷуркувват ва нерӯманд гардида, ҳам аз рӯйи идеологияи ҳеш ба аз байн бурдани бисёре аз хусусиятҳо, аз ҷумла урфу одат ва расмиёти милли дар мубориза ва тарғибот устувор буд, дар сиёсати Иттиҳоди Шуравӣ ва дар натиҷа, дар адабиёту санъат баъзе равандҳои нав, дигаргуниҳои назаррас пайдо гардиданд, ки дар саросари ин кишвари абарқудрат, аз ҷумла дар Тоҷикистон низ таъсири худро гузошт. Дар робита ба ин, давраи ҷуртазоди таърихӣ адабиёт рӯ оварда, адабиётшинос, профессор Солеҳ Қосимов дар нигоштаи ҳеш ёдовар мегардад, ки «Дигар аз масъалаҳои басо муҳимме, ки дар назди ҳизби коммунист меистод ва қариб 60 сол давом кард, аз байн бурдани фарқҳои милли ва забони миллатҳои алоҳида буд. Ин тамоюл махсусан ибтидои солҷои 60-ум басо ҷиддӣ ба миён гузошта шуд...» [94, с. 14].

Бахусус, дар ин давра дар самтҳои шеърӯ наср ва умуман, илму фарҳанги кишвар дигаргуниҳои ҷиддие ба бор омада, аз ҷумла шеърӣ

точикро дар раванди дигаргуншавӣ ва мустақилияти хос қарор дод ва ин равандро метавон ҳамчун марҳилаи таҳаввулпазирӣ ва рушду нумуи адабиёт ёд овард.

Хусусан, дар ин давраи таҳаввулпазири таърихӣ як гурӯҳ ҷавонони эҷодкоре вориди арсаи адабиёт шуданд, ки дар шеърӣ замон тағйироти ҷиддие ворид намуда, раванди онро тезонида рушд доданд. Шоирони ин давр бештар ба ҷойи ситоиши сиёсати шахспарастиву тавсифи чехраҳои сиёсӣ, ба таҳлили хусусиятҳои воқеии рӯзгор, пешомадҳои иҷтимоӣ ва дастоварҳои миллӣ ва аз ҳама муҳим ба муқаддасоти миллӣ рӯ оварда, аз ҷумла ҳимоят аз гузаштаи таърихӣ миллатро барои шеърӣ хеш мавзӯи зарурӣ қарор медоданд. Дар эҷодиёти онҳо мавзӯи миллат, тақдири таърихӣ он, ҷанбаҳои лирикӣ, ҳосатан ишқиву иҷтимоӣ, ғами мардум ва ба тарзи навгароёна таваҷҷуҳ доштан ба мавзӯи Ватан, забони давлатӣ, инчунин назари миллии доштан ба расму оинҳои мардумӣ ва самтҳои дигари фарҳангиву маорифпарварона равиши онро куллан, дигаргун намуд.

Бо назардошти дигаргуниҳо ва таҳаввулоти адабиёти ин давр, тарзу усули офаридани шеърӣ асил низ ривоч меёфт ва дар раванди таърихӣ адабиёт низ ҷойгоҳи шоирони тозагӯ ва муваффақ бештар ба назар мерасид. Чунонки дар баробари шоирони номваре, монанди Абдучаббор Қаҳҳорӣ, Ғаффор Мирзо, Аминҷон Шукӯҳӣ, Муъмин Қаноат, Ғоиб Сафарзода, Саидҷон Ҳакимзода, Лоик Шералӣ, Бозор Собир, Ашур Сафар, Қутбӣ Киром, Ҳақназар Ғоиб, Гулрухсор, Гулназар, Ҳабибулло Файзулло, Сайидалӣ Маъмур, Аскар Ҳаким, Ҷамолиддин Каримзода ва дигарон, пеш аз ҳама дар адабиёти солҳои 60-80-и асри гузашта, шуҳрати шоирӣ насли тозаи адабиёт ба афзоиш рӯ овард ва дар ин миён метавон аз ашъори навгароёнаи Мастон Шералӣ низ ба некӣ истиқбол намуд, ки бо ҷанбаҳои серпахлу ва мазмуну мундариҷаи ватанпарварона ва мустақилияти мавзӯии хеш тавонистанд, сазовори ҷойгоҳи намоён бошанд. Номи Мастон Шералӣ дар навгароӣ дар шеърӣ ин давр, дар ҷойи нахуст қарор дошт ва ин иддаоро метавон дар мавриди баррасии ашъори ӯ собит намуд, чунонки ӯ маҳз бо таҷдиди назар

дар ин давра ба тараннуми мавзуъҳои ватану ватанпарварӣ бо мустақилияти фикрӣ, озодандешона ва дорои мазмуну муҳтавои саршор аз суннатҳои миллӣ рӯ овард ва шеъраш ҷолибияту ҷозибияти амиқро касб намуд. Чунонки ин мавзуъро дар шеъри бо номи «Даври фалакпарвозӣ» дар шакли озод иншонамудай ӯ ба мушоҳида мерасад, метавон мавриди мутолиа қарор дод, ки мефармояд:

Ман аз ин рӯз ба иқлими суханпардозӣ,
Зи раҳи тайшуда ҳаргиз наравам.
Думрави роҳкушое нашавам.
Сафар аз роҳи дигар бинмоем,
Аз ҳамин раҳ, ки худам бикшоям...

Шоири давр, биё, чашми дили худ во кун,
Ки ба чашмони сарат ҳаст гарон,
Зи дили санг садафро дидан,
Зи биёбон гули хушбӯ чидан,
Хешро дар бари Зухра дидан!
Нағмаи хеш ба оҳанги замон ҳампо кун!

Ман... чу фарзанди фалакгарди Ватан,
Ҳамчу шаҳбоз ба иқлими сухан,
Роҳ аз бурчи қамар мечӯям!.. [50, с. 132].

Шоир шеваи суханофарӣ шоирони ҳамдавра ҳаммаслаки хешро ба роҳи навгароиву навпардозӣ дар сухан даъват менамояд, то дар адабиёти тоҷик ба ворид намудани тағйироти тоза водор бошанд.

Мавзуъ ва мундариҷаи ашъори Мастон Шералӣ бо густурдагии маънӣ ва мазмун метавонанд, намунаи барҷастаи таҳаввулофарӣ аз дарунмояи шеъри ин давр бошад, зеро ин шоир тавонистааст, ки пеш аз дигар шоирони ҳамсолу ҳамдаврони хеш, бо вусъати тафаккур ва андешарониҳои амиқи лирикӣ рӯ ба мавзуъҳои иҷтимоии адабиёт ва бахусус, рӯзгори мардуми диёр

дошта бошад, чунонки ин раванд дар саросари адабиёти Иттиҳоди Шуравӣ, дар тағйирпазирии куллии назму насри 15 кишвари бародар низ ба мушоҳида мерасид.

Ашъори Мастон Шералӣ далели донишу ҷаҳонбинии вусъатноку густурда ва андешаҳои рӯшану созандаи ӯ ба шумор мераванд. Дар мавриди шеъри муосир, андешаҳо ва назарҳо мухталифанд ва тазод низ доранд. Яке суханони дорои танҳо низому мазмунро, яъне назмро шеър медонад, дигаре ашъори ораста аз ҳамаи санъатҳои адабӣ, ашъоре ки ҳар мисраи дорои маънии хос ва манзумро шеър медонад, яке ашъори суннатию қадимро дӯст медорад, дигаре ашъори содаву сабукро муассир медонад.

Писандидагии ашъори ин шоир, пеш аз ҳама, дар бадеият ва бозёфтҳои шоиронаи фаровону нотакрор, инчунин тозагии андешаҳои ӯ рӯнамо мегардад, ки дар ин давра на ҳар шоире ба чунин муваффақият қомеъ мегардид. Чунонки аз шеъри волеяш маълум гашт, Мастон Шералӣ, пеш аз ҳама ба маъниву мантиқ рӯ оварда, таносуби суханро дар офаридани мисраъ ва байту бандҳои шеъри хеш моҳирона риоя мекунад ва ҳарфу ҳиҷои ӯ созгор ба мантику мазмуни ба худ хос мавриди таваҷҷуҳи хонанда қарор мегирад:

Туро дар соҳили гулзори дарё дида будам ман,

Ба ранги буттаи садбарги танҳо дида будам ман.

Зи байни дилбарон, болобаландон, тозарухсорон,

Туро зебою боло дида будам ман!.. [50, с. 41].

Шоир кӯшиш кардааст, ки ҳаргиз назми хушку сухани умумӣ нагӯяд. Маълум мешавад, ки ғурури шоирияш ба тақлиду сирқоту пайравӣ иҷозат намодааст. Ин олитарин муваффақияти шоир дар коргоҳи шоирии ӯ ба шумор меравад.

Ашъори Мастон Шералӣ, бо он ки ҳар мисрааш аз бозёфтҳои ноби шоирона мураттаб шудааст, дар хотираҳои хос нақши рӯшан мегузорад. Вақте хонанда кӯшиш мекунад, ки бозёфтҳои шоиронаи сухани Мастон Шералиро баршумурад, эҳсос мекунад, ки ҳар мисраъ ва ё байт дар алоҳидагӣ саршор аз тозагиву бесобиқагист. Албатта, шеъри бадеияти

олидошта ҳамеша дар назари хонанда соҳиби маъвову ҷойгоҳи хос мегардад ва на ҳар шоир ба сурудани ашъори қобили қабул ва нотақрори зудтаъсир муваффақ мешавад. Аммо аз ашъори Мастон Шералӣ бармеояд, ки ӯ ба роҳи шеър мусофир аз рӯйи ҳавас ва шуҳратхоҳӣ набуда, балки меҳодад, ашъораш дар ҳар вожа ҷароғи ирфон дошта бошад, ки тавонад инсонҳоро ба сӯйи зебоиву некиву ишқ, адабу маданият ва тамошои манзараҳои дилнишини ба тариқи каломӣ бадеъ тасвирёфта раҳнамоӣ кунад. Шеър ва шоир он гоҳ хушбахт мебошанд, ки барои инсонҳо рӯшаниро раҳнамо карда тавонанд. Ҳамин рисолати муқаддасро Мастон Шералӣ дар ашъори хеш хеле латифу боназокат ба субут расондааст.

Ашъори Мастон Шералӣ баланду нотақрор ва ҳидоятгарона буда, фаҳми маъниву мантиқи он дар сурате ба хонанда даст медиҳад, ки ӯ дар ин замина огоҳии комил аз ҳамаи аркони адабиёт дошта ва хӯшае аз хирвори ҳамаи шоирони мутақаддиму муосир бардошт карда тавониста бошад. Агар ба дурустӣ тавонем, ки ашъори Мастон Шералиро маърифат бикунем, бо дарёфти маъниву мазмуни хос дар саросари эҷодиёти ин шоир бояд беғаразона иқрор бошем, ки ӯ дар баробари дигар эҷодкорони ҳамзамони хеш, яке аз шоирони муваффақ ва ҳоси адабиёти муосири тоҷик ба ҳисоб меравад.

Дар адабиёти ин давра, ҳарчанд ба васфи муқаддасоте чун Модар, Меҳан ва Миллат ашъори мутаваасситу ба таври умумӣ гуфташуда фаровонанд, бо вучуди ин ки чунин мавзӯҳо пуристифодатарини мавзӯҳои адабиёти манзум мебошанд, боз ҳам дар таърихи адабиёт дар ин замина шеъри оливу нотақрор хеле камшумор ба назар мерасад. Вале дар ин маврид Мастон Шералӣ саҳми сазовор гузоштааст, ки ҳарфу ҳичо ва суҳанаш ҳам нотақрор ва ҳам муваффақона болои қор омадааст, ки ҳулосаи онро метавон дар ҳар шеъри ба ин мавзӯҳо бахшидааш ба мушоҳида гирифт. Чунонки ба ин мавзӯҳо, бавижа дар васфи Модар тавачҷуҳ мекунем ва дар робита метавон ҳулоса кард, ки ин шоир яке аз беҳтарин вассофони ин номи нек дар ин давраи адабиёти тоҷик мебошад:

Баъди чандин рӯзхову моҳҳо,
Баъди растанҳо зи чанги роҳҳо,
Баъди бо ёди ту сар афрохтан,
Баъди бо айём бурдан, бохтан.

Боз ман дар рӯбарӯят, модарам,
Баҳраёб аз гуфтугӯят, модарам,
Масти шавқу изтиробат, модарам,
Гармрӯ аз офтобат, модарам... [50, с. 255].

Мастон Шералӣ дар баробари ин, ба мавзӯҳои иҷтимоӣ ва лирикаӣ ошиқона низ дастзада дар баробари дигар шоирони давр барои вусъат бахшидани эҷодиёти хеш ба дастовардҳои тоза ноил шудааст. Ҳарчанд дар робита бо хусусиёти мактаби эҷодии замон, ки бештар ба тараннуми дӯстиву бародарии халқҳои Иттиҳоди Шуравӣ ва ҳамбастагии мардумони олам, инчунин тарғиби сохтмонҳои азими давр равона шуда буданд, ӯ дар ин заминаи эҷодӣ низ бештар аз ҳамқаламони хеш комёб гардидааст. Чунин нави шеърҳои тарғибгаронаро метавон дар силсилаашъори дар зимни сафарҳои қорӣ эҷоднамудаи ин шоир ба маротиб дучор омад. Ба ин монанд, ба тасвирҳои шоир, ки дар зимни бардоштҳои хеш дар қори сохтмони азими аср, Шоҳроҳи Байкалу Амур (БАМ), бо номи «Ривояти роҳ» эҷод намудааст, метавон хулоса гирифт, ки мефармояд:

Замоне ки нахустин бор одам бар қаҳон омад,
Ба чашми Офтобу Моҳи дунёбин аён омад,
Сараввал ӯ зи роҳи чашми худ рӯи қаҳонро дид...

Вале то раҳ барад бар оламе дигар дар ин олам,
Ба фикри роҳсозӣ шуд...
Аз он дам то кунун ӯ роҳ месозад,
Аз гӯшае то гӯшаи дигар.
Зи дӯши ҳар замон, ҳар аср доим меҷаҳад бебок,

Раҳораҳ мекушояд оламе бо тӯшаи дигар...

Аз он дам монда моро ёдгор ин байти лангардор.

Ки ҳар раҳсоз акнун дар сари БАМ мекунад такрор,

Азоби роҳсозӣ аз савоби ҳар чи ҳаст, авлост! [50, с. 142]

Дар ин давраи таърихии адабиёт, бахусус марҳилаи адабиёти шуравии солҳои 60-80-уми асри XX, ҳарчанд ки шеъри ҷаҳорпора бештар ривоч ёфт, аммо шоирони тоҷик тавонистанд, ки дар асл шакли суннати онро ҳифз намоянд ва Мастон Шералӣ ба ин назар аз шоирони хушсалиқаест, ки дар ин замина ҳамчунон бо сурудани шеъри озод низ комёбӣ ҷустааст ва муваффақ ҳам шудааст.

Дар маҷмӯъ, бояд таъкид кард, ки шоироне, ки ашъори худро дар ин давраи таърихӣ, ки ба солҳои 60-80-уми асри XX рост меоянд, эҷод намудаанд, дар заминаи болои қор овардани шеъри суннатӣ ва нав, инчунин ба навароиву мустақилияти ҳосси шоирӣ бештар комёб гардида, дар мавзӯҳои бедории миллӣ, ватанпарварона ва озодандешона батадриҷ, асар офаридаанд, ки бо ин тариқ роҳи ҷавоншоирони баъдиҳо барои минбаъд озодона сурудани шеър дар ин мавзӯҳои дорои мазмуну мундариҷа ва ғояҳои озодфикрона ва озодбаёнӣ ҳамвор намуданд.

Дар ҳулоса метавон гуфт, ки Мастон Шералӣ яке аз он шоирони навардоз ва лирики хушсалиқае ба шумор меравад, ки дар адабиёти давр бо назару диди тоза ва навардоз, инчунин бо шеъри дорои мундариҷа ва мазмуни мушаххас ворида адабиёт гардид ва аз ҳеш осори арзишманеро ба ёдгор боқӣ монд.

1.2. Зиндагиномаи Мастон Шералӣ

Баррасии рӯзгори ҳар як чехраи эҷодкор, бахусус аҳли қалам, адибон ва шоирон, аз мавзӯҳои марказии кори пажӯҳишгарон ба шумор меравад. Зеро он метавонад дар маърифати эҷодиёти вай аз ҳар ҷиҳат мусоидат намояд. Бо дар назардошти ин, дар ин қисмати диссертатсия зарур доништа шуд, ки ба омӯзиши зиндагиномаи Мастон Шералӣ ва барқарор намудани чараёни он иқдом карда шавад, то хонандаи тоҷик аз шахсияти воқеӣ, адабӣ ва хислатҳои ҳубу писандида, хосса сирати зебои шоир ибрате гирифта бошад.

Нуктаи қобили ибрат аз рӯзгори шоир он аст, ки вай ба қадри вақту соати зиндагӣ ҳуб расида, онро барои ташаккули истеъдоду маърифати эҷодии худ истифода намуда, муваффақ гаштааст. Ба ин маъно, ки вай дар адабиёти солҳои 60-80-уми асри гузашта ҳудро чун шоирони овозадор ва баркамол нишон дода, ба мавзӯҳои муҳими иҷтимоӣ, ватандорӣ, ҳувияти миллӣ, тасвири зебоиҳои диёр, гиромидошти арзишҳои миллӣ, тарғиби дӯстӣ, садоқат ба ватан, эҳтироми волидайн дахл карда, дар миёни ҳамнаслони хеш, бо бартарияти мавзӯ ва мундариҷаи ашъораш мақоми намоёнро соҳиб гардидааст.

Бо ин равиш Мастон Шералӣ дар ним асри зиндагии худ корҳои ҳубу мондагореро анҷом дода, дар рушду нумуи адабиёти замонаш ҳиссагузори карда, бойгарӣ ва мундариҷаи онро ба эҷодиёти хеш такмил намудааст. Вай ба ин тавассут номи неки ҳудро дар сафаҳои таърихи адабиёт сабт намуда, идомаи маънавии рӯзгорашро ба хотираи хонандагони некбини ашъораш супурдааст.

Аз рӯйи маълумоти сарчашмаҳо ва ҷусторҳои мадид маълум гардид, ки Мастон Шералӣ (Шералиев Мастон Шераливич) 20-уми апрели соли 1935 дар деҳаи Зери Ҳисори ноҳияи Панҷакент, дар оилаи деҳқон чашм ба дунё кушодааст. Волидайн ба тифли ҳуд номи «Мастон»-ро муносиб доништаанд. Мастон дар муҳити солими хонаводагӣ, дар зери тарбияти падари маърифатпарвар ва ҳунарманди ҳуд – Шералӣ ва модари мушфику меҳрубонаш – Шаҳрбону ба воя расидааст. Дар хонавода ба ғайр аз Мастон,

фарзандони дигар чун Султоналӣ, Бибифотима, Қурбонбибӣ, Саидбибӣ, Бибисоро ва Зулайхо низ будаанд, ки дар кору бори хона ба падару модар дастёрӣ мекардаанд ва дар рафтору кирдор намунаи ҳамсолон будаанд.

Карим Мусо дар мақолаи «Аз хиёнатҳои ёрон шуд мӯи ӯ сафед» доир ба бародару хохарони Мастон Чунин мегӯяд: «Устод Мастон як бародари бузург ва панҷ хохар дошт, ки онҳо ба чонаш баробар буданд. Бо амри тақдир бародараш Султоналӣ ниҳоят барвақт аз олам гузашт, ки устод ба ёди ӯ пинҳонӣ месӯхт. Ва дар яке аз шеърҳои вопасинаш ки «Даравгарҳо» ном дошт, ин сӯзи худро рӯйи коғаз овардааст:

Ба гардун дида доси моҳи навро,

Дами доси шумо меоядам ёд.

Маро доси шумо ёрирасон буд,

Зи доси осмон фарёд, фарёд... [9, с. 146].

Албатта, ин дарди фироқ дар тамоми даврони зиндагӣ ҳамроҳи шоир будааст. Зеро ба шаҳодати К. Мусо ин шеърро шоир дар дами вопасини умр гуфтааст. Дар ҷойҳои дигари эҷодиёташ низ ба ин маъниҳо шоир ишораҳои возеҳ дорад.

Вақте ки синну соли Мастон ба давраи мактабхонӣ мувофиқ меояд, ӯро волидайн ба мактаби деҳа медиҳанд. Ин воқеаи дар ҳаёти шоири оянда фараҳбахш дар соли 1942 рост омадааст. Он солҳои вазнини ҷанг мардум ҳама дар фикри нону ҷон буданд, дар ҳамин гуна вазъияти ташвишовар волидайн Мастон кӯшиш ба харҷ медодаанд, ки фарзандон аз мактаб дур намонанд, дониши хуб гиранд ва азоби давраи ҷангиро эҳсос накунанд. Ба ин боис, ҳамаи фарзандони ин хонавода, аз он ҷумла Мастон таваҷҷуҳи асосиро ба мактаб равона карда, аксарияти фанҳои таълимиро бо баҳои аъло меҳонд ва дар баробари ин, узви фаъоли маҳфили ҷорабиниҳои мактаб ба шумор мерафт. Дар ин давра Мастон ба санъати суҳан ва суҳанварӣ шавқи бештар зоҳир намуда, барои ҳамаҷиҳата фаро гирифтани он талоши беандоза намудааст. Ин аст, ки вай баъди хатми мактаби деҳа дар соли 1949 ба Омӯзишгоҳи омӯзгории шаҳри Панҷакент шомил гардида, савияи донишҳои

суханшиносии худро аз дарсҳои устодони сухандону хунарманд такмил додааст. Баъд аз хатми бомуваффақияти ин боргоҳи илму маърифат Мастон Шералӣ роҳ ба сӯйи Душанбе мегирад ва ҳуҷҷатҳои худро ба факултети таъриху филологияи тоҷики Университети давлатии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи миллии Тоҷикистон) месупорад ва бо гирифтани баҳои сазовори устодони ин боргоҳи бузурги илму дониш дигарбора ба номи баланди донишҷӯӣ мушарраф мегардад. Дар ин ҷо Мастон аз устодони варзидаи суханшиносӣ, аз ҷумла аз А. Мирзоев, С. Табаров, Д. Тоҷиев ва шогирдони онҳо донишҳои таърихӣ ва махсусан, суханшиносии худро такмил дода, донишгоҳро дар соли 1959 бо муваффақият ба итмом мерасонад.

Мастон Шералӣ баъд аз хатми Донишгоҳ, ба ҳайси мудирӣ шуъбаи назми маҷаллаи «Шарқи Сурх» (1960), мудирӣ шуъбаи адабиёт ва санъати рӯзномаи «Маориф ва маданият» (1960-1968) адои вазифа намуда, аз моҳи августи соли 1968 то охири умр дар нашриёти «Ирфон», аввал ҳамчун муҳаррири калон, баъдан мудирӣ шуъбаи адабиёти бадеии шуравӣ хизмат кардааст.

Мастон Шералӣ дар овони донишҷӯӣ ба духтаре бо номи Лутфия ошиқ шуда, баҳори соли 1961 бо ӯ хонадор мешавад ва аз ин издивоҷ онҳо соҳиби 3 фарзанд, як духтар – Наргис ва ду писар – Хуршед ва Парвиз мегарданд.

Ин шоири зиндаёд ва ҷовидонсухан, 17-уми июли соли 1987, бар асари бемории саратони ҷигар дунёи фонино падрӯд гуфт. Аммо хотироти ӯ, ҳамчун инсони поксирӣш ва некӯманиш, шоири розу созҳои дили башарият ва дӯстдори диёру ёру дӯстон дар лавҳаи хоҳири ҳаводорони каломаш ва шеърӣ бақодораш боқӣ хоҳад монд.

Баъдан, ба ҷои хоҳири шоир мактаби №52 ба номи Мастон Шералӣ ва насби нимпайкараи шоир, дар зодгоҳаш – деҳаи Зери Ҳисори ҷамоати деҳоти ба номи Рӯдакии шаҳри Панҷакент бунёд гардидааст.

Ҳамчунон ки борҳо таъкид шуд, Мастон Шералӣ дар миёни аҳли адаби замонаш ва баъд бо истеъдод ва ҳислатҳои нотакрору ҷавонмардонаш соҳиби эътибори хос гардида буд. Ҳамагон ӯро ҳурмат мекарданд ва ба

шахсияташ эҳтиром қоилад буданд. Ин аст, ки ҳамнаслони суҳанвару суҳаншиноси вай дар борааш бо самимияти вижа ва садоқати софу рафикана суҳан гуфтаанд, ки зикри баъзе аз онҳоро ин ҷо зарур мешуморем. Устод Бозор Собир аз рафикони наздик ва аз ҳамқаламони мушфиқи Мастон Шералӣ будаанд ва дар хотираҳои худ аз рафоқату нишастҳои хотирмони худ бо Мастон ёд карда, тарзи либоспӯшии ӯро намунаи ибрат донистааст. Чунончи мегӯяд: «Мастон хушлибостарин шоир буд. Ба қавли мардум, саропо пуфаккардаю чашкарда ва худааш нарасида, бӯи атраш ба димоғ мерасид» [18, с. 46]. Дар идома устод Б. Собир бо таассуф иброз медорад, ки «Мо Мастонро бармаҳал аз даст додем. Замоне ки ханӯз ҳеҷ чизи ҷавонӣ аз сурату сираташ насутурда буд. Ҳатто писарбачаҳояш талабаи мактабӣ буданд.» [18, с. 48]. Маълум мегардад, ки Мастон Шералӣ этикаи хуби либоспӯшӣ доштааст. Аз тарафи дигар, дар вақти аз қайди ҳаёт рафтани шоир фарзандонаш хурд будаанд. Ин маънои онро дорад, ки Б. Собир на танҳо аз аҳволи шахсии шоир, балки аз вазъи хонаводаи вай низ огоҳӣ доштааст. Чӣ шудани аҳволи фарзандони шоир баъд аз сари падар дар мақолаи Раҷабалӣ Қудратов таҳти унвони «Масти ишқу масти шеър» равшан карда шудааст. Ӯ мегӯяд: «Чӯчаҳои навболи Мастон оқибат, паррончак шуданд ва аз хонаи падар сӯйи манзилҳои дигар роҳ пеш гирифтанд. Наргис хонадор шуд, Хуршед барои адои қарзи интернатсионалӣ озими Афғонистон гашт, Парвиз ба аскарӣ ба хидмати Ватан рафт» [11, с. 61]. Аз ин бармеояд, ки фарзандони шоир ба ҳар ҳол, дар зиндагӣ роҳи худро пайдо кардаанд, ба зиндагии мустақилона қадам ниҳода, тавфиқ ёфтаанду номи неки волидайнашонро бо фаъолияти хеш гиромӣ медоранд. Дар давоми матлаби худ, Р. Қудратов хасоили шахсии Мастонро дар ҷодаи шеърӯ шоирӣ ва дар миёни ёру дӯстонаш баршуморӣ карда, менигорад: «Мастон ҳақиқатан ошиқ буд. Ҳамеша масти ишқу масти шеър мегашт. Имрӯз ҳаёлан чехраи гарму самимии Мастонро мебинам, ки дар маҳфили ёрон қадаҳ ба даст рост истода, ҳозиринро ба хуш гузаронидани айёми умр, бо дӯстию рафоқат ва расидан ба қадри ҳаёти ҳамаи даъват

менамояд» [11, с. 64]. Аз ин чанд нуктаи ҷолиб равшан мешавад, аввал, ин ки Мастон шоири ошиқваш будааст, дигар ин ки ӯ нисбат ба ҳамқаламонаш самимияти хос доштааст ва сеюм ин ки вай гарон дониستاني қимати вақтро на танҳо ба худ, балки аз ҳамнаслонаш низ хоҳиш мекардааст.

Шоири халқии Тоҷикистон Сайидалӣ Маъмур дар мақолаи «Сухани ёдгорӣ» аз саводи адабии Мастон Шералӣ ёд карда, таъкид менамояд, ки «Мастон Шералӣ донандаи хуби адабиёти классикии форсу тоҷик буд. Ӯ бисёр ғазалу шохбайтҳои бузургонро аз ёд медонист». «Боре»-меафзояд С. Маъмур, «Дар хонаи ҳамсоямон, шоир ва нависандаи маъруф Аъзам Сидқӣ нишасте шуд. Мастон Шералӣ он шаб он қадар шохбайте хонд, ки аҳли нишаст қоил шудем. Аъзам Сидқӣ ба Мастон Шералӣ маслиҳат дод, ки агар китоби шохбайтҳо тартиб диҳем, қори савоб хоҳад шуд. Мастон Шералӣ ваъда дод, вале умр вафо накард» [12, с. 112]. Аз андешаи мавсуф аён мегардад, ки Мастон Шералӣ дер боз ба фаро гирифтани шеърӣ классикӣ машғул будааст ва яке аз сабабҳои дар шоирӣ муваффақ шудани вай маҳз аз ҳамин ҷо сарчашма гирифтааст. Ба ифодаи дигар, муваффақияти Мастон Шералиро дар ҷодаи шоирӣ дониستاني шохбайтҳои шеърӣ классикӣ ва татбиқи таҷрибаҳои шоирони пешин дар эҷодиёти худ таъмин кардаанд. Алӣ Бобочон дар мақолаи «Ганҷи Зери Ҳисор» доир ба бурди эҷодии Мастон ва муваффақиятҳои ӯ чунин мегӯяд: «Воқеан, Мастон Шералӣ шоири ҳассоси навардоз ва сухантирози руҳновоз буд. Дар мағз-мағзи шеърҳояш орзую омили инсонӣ тараннум меёфтанд, аз мутолиаи онҳо нақшҳои ҷаззоб ва манзараҳои рангини табиати зиндагӣ ба ҷилва меомаданд» [5, с. 123]. Ин ҳассосияти эҷодӣ ва ин навардозии ӯ нахуст ба фитрати ӯ вобаста бошад, пас он ба ҷусторҳову мутолиоти вофири шоир марбут мебошад. Зеро беҳуда нагуфтаанд, ки бе азми дурусту саъйи қомил касеро мурод ҳосил намегардад. Бинобар ин, Мастон Шералӣ барои муваффақ гаштан истеъдоди фитриашро бо донишҳои адабӣ ҳамеша пайванду такмил додааст.

Бозор Собир дар сарсухани маҷмуаи хотираҳои «Ғазали офтоб» таъкид менамояд, ки Мастон Шералӣ дар суҳбатҳояш аз зарбулмасалҳои пандомез

истифода менамуд. «Сухбаташро бо чомаҳои пандомӯзи дерина озин мебандад. Дар он зарбулмасалҳо, мақолу андарзи фаровоне истифода карда мусохибонаро афсун месозад» [19, с. 3]. Ин андеша далели он аст, ки Мастон Шералӣ на танҳо адабиёти китобӣ, ў, инчунин аз фарҳанги халқ, адабиёти шифохӣ ҳам хуб баҳравар будааст. Бо вучуди истеъдоди баланд, донишҳои вофири адабӣ, хислатҳои поки зоҳирию ботинӣ Мастон Шералӣ инсонии хоксору заминӣ будааст. Устод Убайд Рачаб ин маъниро дар мақолаи «Инсоне фурӯтан ва шоире хушсухан» чунин тавзеҳ дода, онро тасдиқ менамояд: «Мастон Шералиро ҳамчун инсонии фурӯтан ва шоире хушсухан дарёфтаам... Мастон Шералӣ... замоне дурахшида буд» [16, с. 23]. Ин дурахш дурахши ҳунар, инсонигарӣ ва шоирии Мастон Шералӣ будааст. Ҳамин хислатҳои нақў будааст, ки шоир бо ҳама хурду бузург робитаи дӯстӣ ва ҳампаймонӣ доштааст. Ин робитаи маънавӣ бо ҳамқаламон қавитар ба назар мерасад. Чунонки Шоири халқии Тоҷикистон Муъмин Қаноат иброз кардааст: «Бо Мастон то ҷое наздику дӯст будем, ки дар кӯчаи Гоголи шаҳри Душанбе дар хостгории ҳамсараш, дар тӯйи ҳамаи маросимҳояш ширкат карда будам. Чун хонуми ман ҳам аз ҳамин гузар буду дӯстиву рафқати дерина миёни онҳо вучуд дошт. Дар офариниш ва тавлиди шеърӣ фарзандҳои феълӣ маънавияш низ ширкат варзидаам.» [99, с. 4]. Ин ҳамин ҳел сухани тавсифию ҳисоботӣ нест. Он заминаҳои воқеӣ ва иҷтимоии қавиро соҳиб будааст. Дар маншаи ин заминаҳо ҳамоно шахсияти ҳубу ибратбахш ва ҷаззоби Мастон Шералӣ намудор мегардад, ки сазовори эҳтирому қадриносии ҳамнаслонаш будааст. Устод Меҳмон Бахтӣ дар мақолаи «Ёде аз шоири диалогоҳ» тасдиқ менамояд: «Мастон Шералӣ шоире буданд, суҳангӯе буданд, ки миёни аҳли қалам ва хонанда эътибори баланд доштанд» [4, с. 88]. Ин ҷо эътибори шоир, дар ду макони иҷтимоӣ, хонавода ва муҳит таъкид ёфтааст, ки ҷолиб аст. Мастон Шералӣ дар лаҳзоти фориғ аз кори эҷодӣ тибқи талаботи вазифавии худ ба таҳия ва таҳрири осори адибони классикӣ шуғл доштааст, устод С. Маъмур доир ба ин паҳлуи фаъолияти рӯзмарраи шоир чунин ибрози назар кардааст: «Агар аксар китобҳои

классикону шоирони муосирро кушоед, дар аввал ё охири он номи муҳаррир Мастон Шералиро меҳонед» [49, с. 7]. Бе тайёрии пешакӣ ва бе огоҳии хуб аз меъёрҳои суҳанварию суҳансанҷии классикӣ кас наметавонад шеърӣ пешиниёро таҳия ва таҳрир созад. Мастон Шералӣ, ки аз мактаби нақду суҳансанҷии гузаштагон иттилои касбӣ дошта, аз уҳдаи ин кор ба хубӣ баромадааст.

Устод Гулрухсор дар мақолаи «Шоирӣ шеърҳои офтобӣ» дар бораи дили пок доштани Мастон Шералӣ чунин андеша намудааст: «Диле дошт мисли суфраи орд сафед, гарм, рӯшан, ошики оламу одам» [7, с. 20]. Ҳамчунин, Гулназар низ дар «Мақолаи ваъдагӣ» ҳолати ҳамеша хуши шоирро васф намуда, мегӯяд: «Мастонро боре ғамзада надидаам. Ҳамеша чехрааш пуртабассум ва дилаш пур аз шӯру шааф буд» [6, с. 92].

Зикри чунин андешаҳоро аз забони ҳамкасбони шоир метавон идома дод, вале он чи ин ҷо зикр шуд, мазмуни суҳанҳои дигаронро бозгӯӣ мекунад ва моро аз овардани суҳанҳои беш бозмедорад. Аҷобати зиндагии Мастон Шералӣ он аст, ки касе дар бораи вай суҳани носазо нагуфтааст, ҳама ўро ба некӣ ёд кардаанд, ҳислатҳои наҷибу ҷавонмардонаашро тавсиф намудаанд ва хотираашро пос доштаанд. Ниҳоят, ҳаминро метавон зикр кард, ки Мастон Шералӣ умри нимасраи худро ба хушию некӣ, рафтори неку гуфтори неку кирдори нек паси сар намуда, чанд муддате бо ҳузури худ маҳфилҳои адабии ҳамзамонро равшан намуда, бо рафтани худ ҳамагонро андухгин сохта, рӯзгору шахсияти ибратбахши худро чун дастагули муаттар дар дилу дидаҳои ҳамнаслону хонандагони шеъраш ба ёдгор гузоштааст.

1.3. Тавсифи мероси адабии шоир

Ҳар эҷодкорро дар зиндагӣ бо кору фаъолият ва маҳсули илмию адабияш мешиносанд ва баҳо медиҳанд. Агар он хубу писандида ва ба нафъи мардум нигаронида шуда бошад, аз ҷониби ҳамагон истикбол меёбад, номи муаллифи худро вирди забони мардум месозад ва аз нестшавӣ нигоҳ медорад. Мастон Шералӣ аз зумраи он эҷодкоронест, ки умри гиромиаширо сарфи рушди адабиёт, баёни орзуву омоли халқ, баррасии масоили иҷтимоӣ ва монанди инҳо намудааст ва табиист, ки ин гуна маҳсули эҷодӣ ва ин гуна фаъолияти шоирӣ қардшиносӣ мегардад ва ба гӯшаи фаромӯшӣ нахоҳад рафт. Мастон Шералӣ ба олами рангини эҷод ва ҳунар хеле барвақт дар айёми бачагиаш тавассути ҳунарнамоиҳои падараш ва тавассути таронаҳои модараш ворид шудааст. Ҳарчанд дар он син, ба чизе хондану чизе эҷод қардан барвақт буда, вале ӯ бо майли тамои кӯшиш мекард, ки зуд ҳама чизро ёд гирад ва ҳунароманд шавад. Ҳамин тавр, олами ҳунар, шеърӯи шоирӣ ва мусиқӣ дар якҷоягӣ Мастонро ба сӯи худ кашид ва ӯ дар муддати муайян ҳунароҳои мазкурро омӯхт ва шоирӣро бар ҳамаи онҳо тарҷеҳ дод. Вале навозандагӣро овозхониро чун мероси падар ҳеҷ гоҳ тарқ накардааст ва дар маҳфилҳои хосси адабӣ бо талаби дӯстони шоираш ҳунарогӣро овозхонӣ менамудааст. Мастон Шералӣ аввал машқи шеър намуда, чакидаҳои хомаширо ба дӯстону ҳамсолон ва аҳли хонаводаи худ нишон медодааст. Бо ҳамин оғиста-оғиста, ҷуръати адабии вай зиёд гардида, аз истеъдоди суҳанварии ҳеш ба ҳамагон дарак дод ва аввалин шеърро таҳти унвони «Ватан» дар соли 1953 нашр намудааст, бо ин ном шеър гуфтани ба моҳияти он сарфаҳм рафтан ба ҷуръат ва донишу фаросати шоир далолат мекунад ва аз тарафи дигар ишқу муҳаббат ва садоқати ӯро нисбат ба Ватан ошкор месозад. Профессор Тоҷибой Султонӣ рӯзе ба ин масъала ибрози назар намуда, марҷаи муҳаббати шоирро ба ватан чунин дарёфтааст: «Дар каломӣ шоир муҳаббат ба Ватан аз муҳаббат ба хонаи падарӣ, деҳа ва кӯҳу дашту дараи зодгоҳ, ки кӯдакию бачагии шоир дар он ҷо сипарӣ гардидааст, оғоз меёбад» [32, с. 5]. Воқеан, ҳамин тавр аст. Зеро

он тарбияте, ки шоир аз хонавода, аз волидайн ва аз муҳити бачагиаш гирифтааст, тору пуди вучудахро бо ишқи ватан рангин сохтааст. Бинобар ин, вай шеъри нахустинахро ба ватан бахшидааст. Бо ин Мاستон Шералӣ ба майдони васеи адабиёт ворид гардида, маҷмуаҳои шеърӣ худро паси ҳам ба дасти чоп дода, хонандаи тоҷикро бо намунаҳои олии каломӣ хунарии худ ошно кардааст. Соли 1964 шоир нахустин маҷмуаи ашъори хешро таҳти унвони «Мавҷҳои Зарафшон» аз чоп баровардааст. Бо ба нашр расидани ин маҷмуаи шоири ҷавон ғайричағирӣ умедбахши ӯро қадр карда, аз соли 1964 Мاستон Шералиро ба узвияти узви Иттифоқи навсандагонӣ Иттиҳоди Шуравӣ пазируфтаанд. Вай бо чунин ранг гирифтани қор ба аъзогӣ дар ин иттифоқи эҷодӣ бонуфуз масъулияти хешро гарантар намуда, ба эҷоди ашъори бештар хубтар камари ҳиммат баста, пай дар пай маҷмуаҳои шеърӣ «Илҳом» (1969), «Реша дар об» (1970), «Ситора» (1972), «Ташнагӣ» (1975), «Раҳтӯша» (1978), «Қиёми офтоб» (1981), «Борони сабз» (1983), «Ихлос» (1986), «Боли оташ» (1988) таълиф намуда, ба нашр расонидааст.

Устод Сайидалӣ Маъмур чун шоҳиди ҳол дар мавриди истиқболи шеъри Мاستон Шералӣ аз ҷониби хонандагон чунин андешаро ба забон овардааст: «Ӯ нигоҳи тоза ба зиндагӣ дошт, каломӣ шоирро муқаддас медонист. Бо нахустин навиштаҳояш хонанда пайдо карда буд» [12, с. 109]. Маҳз таваҷҷуҳи хонанда ва истиқболи гарми онҳо илҳомӣ баландпарвози шоирро ба хурӯш оварда, сабаби ба вучуд омадани маҷмуаҳои мазкур гаштаанд.

Мутолиаи ашъори Мاستон Шералӣ нишон медиҳад, ки вай на танҳо барои калонсалон, инчунин барои худсолон низ шеърҳо эҷод кардааст. Дар ҳар ду ришта ҳам шоир муваффақ будааст. Таълифи маҷмуаҳои шеърӣ «Суруди роҳ» (1983) ва «Афсонаи Ҳуснобод» (1986) далели ин гуфтаҳост. Дар иртибот ба муҳтавои ҷолиби ашъори шоир нависандаи хушсалиқаи тоҷик Абдулҳамид Самад менависад, ки «Китобҳои... шоир аз сатру пораҳои хушб, эҳсосоти пурҷазобат саршоранд, ки ба хонанда руҳи тавоно, ифтихору сарбаландӣ мебахшанд» [127, с. 137]. Ба ин хотир, шеъри Мاستон

Шералиро хурду бузург мехонанд ва тавассути он ғизои маънавӣ мегиранд, завқи адабӣ ва эстетикӣ худро баланд мебардоранд. Фарҳод Хусейнзода дар мақолаи «Хуб шодӣ кун, ки Мастон омадаст» доир ба фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ дахл намуда, мегӯяд: «Эҷодиёти Мастон Шералӣ серсоҳа аст, аз фаҳмиши баланд ва истеъдоди табиӣ доштани ӯ дар ҷодаи шеърӣ шоирӣ дарак медиҳад» [24, с. 128]. Бинобар ин, шоир шеърро бо илҳами саршор ва бо дониши фарох тавҷам манзур менамояд ва доманаи муҳтавии васеъ месозад, ки ҳамаи қишрҳои ҷомеа ба худ чизе бардошт кунанд.

Дар коргоҳи эҷодии шоир бештар аз ҳама васфи ишқу муҳаббати поки инсонӣ, тараннуми сулҳу саодат ва дӯстии халқҳо, бузургдошти ному шарафи инсон, эҳтироми модару падар, саҳифаҳои дурухшони таърихи халқи тоҷик, озодиву истиқлол, меҳнати мардуми деҳот, хотироти сафарҳои шоир ба сохтмонҳои азими давр ва ба шахру навоҳии кишварҳои гуногун, ёдномаи ҷашнвора ва баргузориҳои базми шеърӣ шоирӣ дар кишвар ва берун аз ҷумҳури, ҳаёти хурраму зебои ҷавонон ва қорнамоиҳои меҳнатии онҳо дар бунёдгоҳҳои азиму зарбдори мамлакат ва ғайра қоркард ва пайгирӣ шудааст.

Мастон Шералӣ бо ҳама нубуғи шоиронаи худ, ҳаргиз даъвои шоирӣ ва ё худро дар ин мартаба баланд гирифтани намехост. Хеле инсони хоксору заминӣ буд ва ин нуктаро дар шеъри зерин иброз доштааст:

Даъвои шеърӣ шоирӣ ҳаргиз накардаам,
Аммо, ба қори ин амал чандон нишастаам.
Бархостан зи ёди ман гӯё, ки рафтааст,
Пайванди шуғли ғайр ҳам аз дил гусастаам.

З-он ҷо, ки шеър гуфтаву дигар ба зиндагӣ,
Не дона қоштам ману не қона сохтам,
Ҷуз ранҷи шабнишинию ҷуз дилшикастагӣ,
Дигар ҳар он чи буд, дар ин бозӣ бохтам...

Дигар ҷаҳон ба чашми ман, ҷуз минбари сухан,

Сайронгаҳе ба сурати як боғ беш нест.

Бо ёди шеър, рафтаам аз ёди дӯстон,

Бегонатар барои ман дигар зи хеш нест... [50, с. 214].

Ба ин хислатҳои некӯи инсонӣ ва ҳунари баланди шоирии Мастон Шералӣ шоири шинохтаи миллат Муъмин Қаноат таваҷҷуҳ карда, андешаҳои зайлро иброз намудааст: «Нек буд, бе тамаъ буд... Ба ин хотир ҳамон чехраи бе тамаъ ва тамаллуқ, озоdmанишу бе олоишаш буд, ки шеъраш равшан, ноб ва шаффофу соф аст, мубарро аз ҳама олудагиро...» [99, с. 4]. Ин бардоштиҳои нек бояр воқеияти зиндагии шоир доранд ва ҳаргиз завқию сохта нестанд. Муҳтавои эҷодиёти шоир низ ин маъниҳоро тасдиқ менамояд. Дар ҳолномааш ҳам баъзе хислатҳои аҷибӣ ӯ ошкор шуданд, ки ҳамагӣ омӯзанда мебошанд.

Мастон Шералӣ шеърро ба дилдода ва ё «арӯс»-и андешапарвару ҳаёлбарангези хеш ва «дарёи пурталотум» ташбеҳ медиҳад, ки ҷаззобияти онро дар вучуди худ эҳсос кардааст ва ҳатто бар мушкили ин ишқ низ меҳодад, муросо дошта бошад:

Аммо арӯси шеър аз он бар сало диҳад,

То бигзарам зи обу ба ӯ ҳамсарӣ кунам.

Дарёст пурталотуму дур аст соҳилаш,

Бо мавҷези ҳодиса чун ҳамбарӣ кунам? [50, с. 214]

Аммо орзуи расидан ба висол ӯро мутмаин доштааст, ки ошиқ бояд фидоиву дар аҳду вафодорӣ устувор бошад ва шоир дар ин роҳ умеди ба ҳадаф расидан, тан ба тақдир супурдааст ва худро ба амвоҷи пурталотуми укёнуши шеър задааст ва ба қавли Саъдии Шерозӣ, «тан ба тӯфон»-и ин дарё супурдааст:

Чун меҳри ӯст дар дилам, бо ёди васли ӯ,

Худро ба мавҷи баҳр чу киштӣ раҳо диҳам.

Ё мерасам ба соҳилаш, ё ғарқ мешавам,

Аз бурду бохт, оқибат, рӯзе садо диҳам! [50, с. 214]

Дунёи андешаи Мастон Шералӣ дар шеърӯ шоирӣ фарох ва пурвусъат аст. Дар ҳоле ки шоир дар шеъри «Андешаҳо» - и худ бо нидои «кистам ман?» суоли хитобомез мекунад, ба сарохат аён мегардад, ки ба ҷуз як шоири барнодил ва як эҷодкори бо дили саршор аз самимияту муҳаббат нест, ки бо ин саршориву табъи баланди ифтихоромез ва ғошгӯӣ, худро «шоир» муаррифӣ мекунад ва мегӯяд:

Дафтари ашъор агар хонӣ маро,
Боз кун, то чист дар ашъори ман?!
Бар сари ҳар як матоям зеҳн мон,
Бин, чи равақ дорад ин бозори ман!..

Ҳар чи меҳонӣ, бихонам, лек ман,
Шоирам, андеша анбози ман аст!

Розпӯши роздорон нестам,
Ғошгӯӣ панди устози ман аст! [50, с. 125]

Ӯ аз аввалин шоирони ин давр буд, ки шеъраш ба нафаси тоза ва бӯи муаттари маънӣ, молломол бар тасвирҳои наву шигарфи шоирона оробаҳои адабиёт омад. Дидгоҳаш бар манзари ботин буд ва шеъраш низ бар асари хостаҳои дили ҳассосаш саҳфаоро гардида буд. Дар ин маврид аз ҳамқаламони ҳеш низ барои дарки асолати каломи мавзун ва офаридани шеъри асил таъкидҳо ба амал меовард:

Шоиро, чашмони сар охир фиребат медиҳад,
Чашми дилро боз кун
Бо навои хуфтае, к-он ҳаст дар сози ҳаёт,
Нағмаҳои хуфтаро бедор кун
Аз навои кӯҳна андак ор кун.
Нағмаи навро ба қалби мардум аксандоз кун [50, с. 51].

Ӯ тамоми ҳастии ҳешро дар шеър дарёфтааст ва бо шеър меҳаҳад, зиндагии сазовор дошта бошад. Ӯ мизони зиндагии худро бо шеър ба тавозун

меҳоҳад бинад ва бар ин икдоми шоиста зиндагии хешро тарҳ мегузорад ва чунонки дар шеъри «Мизони зиндагӣ» ба тасвир мегирад:

Чуз шеър нест тӯшае дар кӯлвори мо,
Чуз гул самар намедихад боғи баҳори мо.
Хушбахт мешавем мо, бедор агар кунад,
Ҳангоми субҳ хуфтаро боғи баҳори мо.

Эй, ки чу шеъри тозаи моро нахондаӣ,
Бар мо баҳои носазо беҳуда мондаӣ.
Ҳамчун ниҳоли навгулу навшоҳу навбарем,
Нопухта, хоммеваи моро фишондаӣ! [50, с. 205]

Дастоварди асосии шоир дар ин замина, бар муваффақияти огоҳии ӯ ба санъати офаридани шеъри асил аст, ки дар тули асрҳо дар адабиёти куҳансоли тоҷик озмуда шудааст.

Ӯ ошиқи сухани ноб, баҳусус ҳарфу ҳичои мавзун аст. Дар ҳоли офариниши сухан, бавижа шеъри расо саъй кардааст, ки ошиқона ва содиқона меҳр варзида бошад. Пеш аз ҳама мавзуни калом, мутобиқати мантиқии маънову калимот, бозёфтҳои шоиронаи фаровону нотақрор ва тозагии андешаҳои ӯ, ба ғунҷоиш дар зарфияти ашъораш ба мушоҳида мерасанд, гувоҳи чунин тавсифот мебошанд:

Бар ҷамоли духтари поки сухан дил додаем,
Нест соҳибдил ҳар он ошиқ, ки ӯ дилдода нест [50, с. 113].

Солҳои 60-80-умро метавон давраи гузариш ё давраи нав дар таҳаввули шеъри тоҷик унвон кард, ки яке аз пешгомони ин замони адабиёт Мастон Шералӣ ҳисоб мешуд. Новобаста аз ин ҳам, дар миёни адибони асил, баъзан шоиртарошон ва ё худ худнамоёне дар доираи адабиёт бо номи «шоир» худро муаррифӣ мекарданд. Мастон Шералӣ, ки тоби пазируфтани чунин худнамоёнро надошт, аз ҷумла, дар миёни адибони назмофар, шоири ҳақиқиро ҷустуҷӯ мекард ва чун ташнағони шеъри асил, хостори сухани

арзишманду воло гардида буд, ки борҳо бо гилагузорӣ таъкид карда буд.
Чунонки мегуфт:

Дилам сармояи дарду алам шуд,

Ки чанде бекалам «соҳибқалам» шуд!

Киро гӯям? Кадомин дар бикӯбам?

Сафи шоир фузуду шеър кам шуд! [50, с. 302]

Бояд зикр кард, ки дар фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ ба ҷуз эҷоди каломи мавзун барои калонсолон ва хурдсолон, инчунин эҷоди осори драмавӣ ва тарҷумаву публитсистӣ низ дида мешавад. Таълифи драмаҳои «Зол ва Рудоба» (1970) дар асоси яке аз дostonҳои машҳури «Шoҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ, драмаи «Зебуннисо» (1972, ҳамроҳи Шамсӣ Қиёмов) бахшида ба рӯзгор ва ҳаёти ин шоири маъруфи асри XVII-и тоҷик, драмаҳои «Тоҳир ва Зӯҳро» (1982) дар асоси афсонаи халқии тоҷикӣ ва «Хайём» (1985)-ро аз рӯйи рубоиёти Умари Хайём иншо намудааст, ки аз ҷониби коргардонҳои маъруфи фарҳангу санъати тоҷик дар сахнаи театрҳои кишвар ба намоиш гузошта шудаанд.

Ин таҷрибаҳои эҷодӣ ҳамдигарро тақвият бахшида, маҳорати шоирро дар кори тарҷумаи бадеӣ низ сайқал додаанд, чунонки дар ин муддат ӯ ба тарҷумаи осори як қатор шоирони машҳури ҷаҳон, аз ҷумла ҷумҳуриҳои бародари Иттиҳоди Шуравӣ даст зада, онҳоро ба забони тоҷикӣ баргардон ва пешкаши ҳаводорони каломи бадеӣ гардонидаст.

Достони шоири украин В. Сосюра «Зимистони арғувонӣ» (1967), маҷмуаҳои ашъори шоири Қабардину Балқар Олим Кешоков «Ассалом» (1974), достони Давид Кугултинов «Эъҷози сухан» (1976), достони Расул Ҳамзатов «Мужда аз авул», «Аскарони Русия» ва намунаи чанд аз ашъори ӯ дар маҷмуаҳои «Суруди авул» (1970), «Модаронро пос доред» (1982), дostonҳои Александр Некрасов «Достони Саша», «Дехқонзан» (1973), «Дар Руссия осуда кист?» (1974, бо ҳамроҳии шоир Қутбӣ Киром), инчунин чанд шеърҳои дostonҳои Иохан Ҳёте, Ҳенрих Ҳейне, Пабло Неруда ва дигаронро ба тоҷикӣ тарҷума кардааст.

Намунаи ашъори худи Мастон Шералӣ низ ба якчанд забони халқҳои ИДМ, инчунин бо забонҳои чехӣ, булғорӣ, испанӣ, шведӣ, немисӣ, англисӣ ва ғайра тарҷума ва нашр шудаанд. Тарҷумаи шеърҳояш, соли 1981 таҳти унвони «Жажда» ба нашр расидааст, гувоҳи гуфтаҳои боло мебошад.

Дар маҷмӯъ, фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ пурбору сермахсул арзёбӣ мегардад. Вай як қисми онро ба шеърӯ шоирӣ, қисми дигарашро ба тарҷумонӣ ва қисми боқимондари ба драматургия ва публитсистика бахшидааст. Мастон Шералӣ дар ҳамаи самтҳои фаъолияти худ муваффақ бошад ҳам, шоирӣ бештар аз ҳамаи онҳо муваффақияти ўро таъмин кардааст.

БОБИ II. МАВҶЕИ ЖАНРҲОИ АДАБӢ ДАР ЭҶОДИЁТИ МАСТОН ШЕРАЛӢ

2.1. Хусусиятҳои жанрии ашъори Мастон Шералӣ

Шеър аз лиҳози сабку шева, ҳаҷм ва сохтори махсуси худ аз навъҳои вижа бархурдор аст, ба навъҳои гуногун тасниф гардида, ҳар навъ дар адабиёти бадеӣ ҳамчун «жанр» маъруф гаштааст. Шоирони тоҷикро дар офаридани ашъори мансуб ба жанри хос, ки дар адабиёт бо номҳои зиёде, аз ҷумла рубоӣ, ғазал, дубайтӣ, қасида, марсия, тарҷеъбанд, таркиббанд, мадҳия, манзума, достон, маснавӣ, мухаммас, мусаддас, мусаллас ва дигар гунаҳои шеър муваффақ гардонидаст, ҳамзамон бо истифода аз анъанаҳои қадимаи адабиётҳои хеш, рисолати суннати шеъри ниёгонро ҳифз намуда, дар офаридани маъниву мазмуни тоза ва наву пурмуҳтаво низ қомеъ гардидаанд.

Вожаи «жанр» «қолаби бадеӣ» буда, дар луғатномаҳо аз забони фаронсавӣ ворид гардида, маънояш дар забони тоҷикӣ бештар ба «гуна» ё «навъ» рост меояд. Ҳарчанд адабиётшиноси тоҷик Раҳими Мусулмонӣ дар китоби «Назари адабиёт»-и хеш, дар боби «Жанрҳои адабӣ» ба таъкид овардааст, ки «Ин истилоҳ муодили тоҷикӣ надорад» [95, с. 196], наметавон қонеъ шуд, зеро адабиёте бо чунин ғановати маънавӣ ва дорои беш аз ҳазору панҷсадсола наметавонад, ки бе доштани чунин «муодилот» ин қадар маҳбубият ва маъруфият дошта бошад. Аз ин лиҳоз, мафҳуми «жанр»-ро метавон дар шинохти падидаҳои манзум ва мансури бадеӣ ба сифати «гуна» ва ё «навъ»-и бадеӣ истиқбол намуд.

Жанрҳо дар шеъри суннатӣ монанди дигар анвои осори бадеӣ, фарогири мундариҷаи ғиноӣ ва ғояҳои дорои мазмуни мухталиф болои қор омада, аз лиҳози хусусиятҳои хеш бо шакл додани тасвир, вазну қофияву радиф ва дигар навъҳои санъати адабиёт мукамал қарда мешаванд, ки чунин навъҳои шеърӣ ва ё дигар осори бадеиро болои қор оварда, инчунин дар шаклгирӣ ҳар навъи бадеӣ созгор мебошанд.

Баррасии амиқ ва омӯзиши гуногунпахлу, таҳлил ва таҳқиқи шеъри шоирон нишон медиҳад, ки метавон жанрҳои шеъриро дар робита ба навъҳои болои қор омадаи он, ки муайянкунандаи асосӣ ба шумор меравад, дар қолаби азалии он ба мушоҳида гирифт ва ба жанри асосии он баҳо дод ва маълум кард, ки мешавад оё онро рубоӣ, дубайтӣ, ғазал, ё ин ки маснавӣ ва мухаммасу мусаддасу мураббаъ ё тарҷеъбанд ва ғайра унвон кард.

Ҳарчанд ки дар адабиётшиносӣ назари хос ба жанри шеъри суннатӣ бештар маъмул гаштааст, аммо мавриди истифода ва рушду такомул қарор ёфтани чунин жанрҳоро дар ҳамбастагӣ бо санъатҳои бадеӣ, чи дар адабиёти қуҳан ва чи дар адабиёти муосир, батадрич дучор меоем.

Дастоварди жанрии чи шеъри суннатӣ ва ҳам қолабии ҷаҳорпорау ҳам навъи шеъри сафед ва озод дар адабиёти муосири тоҷик, беш аз ҳама дар он аён мешавад, ки ба шаҳодат соҳибияти эҷодкоронро ба истиқлоли фикрӣ, фитрӣ ва шоирии онҳо метавонад ифодагар бошад. Яъне, адибон ва ба вижа, шоирон дар интиҳоби жанр, ҳамчунон метавонанд дар интиҳоби мавзӯи ихтиёр дошта бошанд ва ба тариқи жанри интиҳобнамудаи ҳеш ҳолатҳои руҳиву равонӣ, зоҳириву ботинии аҳли ҷомеа, инчунин ҳолатҳои иҷтимоиву сиёсиву фарҳангии ҳуди ҷомеаро мавриди баррасӣ қарор диҳанд.

Бо истифода аз жанрҳои бадеӣ, адибони муосир, баҳусус адибони солҳои 60-80-уми асри гузашта, бештар ба мавзӯҳои лирикӣ, хосса лирикаи иҷтимоӣ, ишқӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва бештар аз ин ба вазъи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва воқеияти рӯзгори аҳли ҷомеа даст зада, ба воситаи қорғирӣ аз жанрҳои мухталифи шеърӣ арзи ақида намудаанд, ки Мастон Шералӣ аз ҷумлаи чунин шоирон ба шумор меравад.

Мастон Шералӣ бо назардошти маҷмуаҳои башумори ашъораш, ки дар назари аввал бештар ба шеъри суннатӣ муваффақ гардидааст, дар давоми умри кӯтоҳи ҳеш тавонистааст, ки бо тавачҷуҳ бар қорғирӣ ба жанрҳои рубоӣ, дубайтӣ, ғазал, маснавӣҳои кӯтоҳ ва дигар навъҳои шеърӣ, ҳамзамон ба эҷоди ҷаҳорпора, шеъри озод ва дигар жанрҳои манзум низ қомеъ бошад,

чунонки ба ин навъҳои шеърӣ шоир метавонем, дар тамоми мачмуаҳои ӯ дучор оем.

Дар иртибот қобили қабул аст, ки таваҷҷуҳ ба чанд навъи дар жанрҳои мухталиф эҷоднамудаи ашъори шоир, аз ҷумла ба жанрҳои ғазалу рубоӣ ва дубайтӣ иншонамудаи ӯ ва ба таҳқиқ бар мавқеи шеъри ҷаҳорпора ва озодаи ӯ назари хешро иброз намоем, то тавонад ақидаи пажухандаро собит ва хонандаи нуктасанҷро қонеъ карда тавонем. Дар ин маврид, рӯ меорем, ба жанри ғазал дар эҷодиёти Мостон Шералӣ, ки ҳарчанд камшумор аст, аммо дар ҳар китоби алоҳидаи вай ҷойгоҳи хос дорад.

2.1.1. Ғазал дар эҷодиёти шоир

Ғазал яке аз жанрҳои маъмули қадимӣ ва қорхӯрдатарин навъи шеъри суннатӣ дар адабиёти тоҷик ба шумор меравад, ки дар тури таърих пайваста мавриди омӯзиши муҳаққиқон қарор гирифтааст.

Маънии «ғазал» ба ақидаи пешиниён «тағаззул» қардан ва ё ба ақидаи дигар ба маънии «ошиқона» гуфтан аст, ки чи дар «Ал-Муъҷам»-и Шамси Қайси Розӣ ва чи то кунун ба шакли шеъри баёнғари рози дили ғӯяндаи он ба қор рафтааст.

Ғазал дар Энциклопедияи советии тоҷик ба маънии «дӯст доштан», «ишқ варзидан» ва «як навъ шеъри лирикӣ, ки аз 5-12 байт иборат буда, ба тарзи қофиябандии (аа, ба, ва, га, да...) мураттаб гардида» [64, с. 244], мавзӯи асосии онро ишқу муҳаббат, васлу ҷудой, тасвири зебоӣ ва хостаҳои иҷтимоии инсон ташаккул медиҳанд.

Бо назардошти маъниҳои бороварда, метавон хулоса қард, ки ғазал гуфтан, як навъ арзи дил ба маъшӯқ қардан ва ё ба тариқи ин навъи шеърӣ нома нигоштан ба маъшӯқ аст. Аз ин лиҳоз, ин жанри шеърӣ дар адабиёти форсу тоҷик ва дигар мардумони Шарқ, батадриҷ раванқ ёфта ва ҳатто, шоиреро наметавон пайдо қард, ки дар ин жанр арзи дил нақарда бошад.

Бо сабаби қадимиву бештар дар адабиёт дастхӯрда шудани ин жанри қуҳанбунёди шеърӣ мебошад, ки адабиётшинос Умар Сафар бо тақя бар

мазмуну мундариҷаи ғазалиёти шоир Салими Хатлонӣ чое таъкид мекунад, ки «Ғазал қарнҳои мутамодӣ дар кураи зеҳни шоирони шефтаи он озмуда шуда, обдида шуда, ба камолу боландагӣ даст ёфтааст» [130, с. 122].

Шеваи ғазалсарой дар адабиёти даврони оғози асри XX, дар баробари ашъори устодон: Садриддин Айни, Абулқосим Лоҳутӣ, Сухайлӣ Ҷавҳаризода, Пайрав Сулаймонӣ, Муҳаммадҷон Раҳимӣ ва дигарон идома ёфта, солҳои баъдӣ дар эҷодиёти устод Мирзо Турсунзода, Бокӣ Раҳимзода, Аминҷон Шукӯҳӣ, Ғаффор Мирзо ва дигар шоирон густариш ёфта, баъд аз солҳои 60-уми ин давра, дар эҷодиёти шоироне, амсоли Лоик Шералӣ, Ашур Сафар, Саидҷон Ҳакимзода, Гулрухсор, Тилло Пӯлодӣ, Гулназар, Ҳакназар Ғоиб, Ҳайрат Шанбозода ва дигарон бо оҳанги сиёсӣ фарҳангӣ ошиқона ва бештар иҷтимоӣ, шаклу маънӣ мазмун тозатар рушд пайдо кард.

Ҳамчунон, бояд қайд кард, ки шоирони ин марҳилаи адабӣ жанри ғазалро дар қолабу шакли анъанавӣ он месурӯнд, аммо онро бо диди нав ва тасвирҳои замонавӣ, бо ифодаи мундариҷаи ҳақиқӣ рӯзгори муосир ва услуби офариниши навгарона, инчунин бо маъниҳои пурсӯзу ғудози ошиқона боз ҳам бештар тобишҳои маънавӣ ато мекарданд.

Дар адабиёти солҳои 60-70-уми асри гузашта, жанри ғазал дар баробари дигар навъҳои шеърӣ тақвият ёфт ва шоирон дар ин робита бештар ба тараннум ва таҷассуми маъниҳои дорои муҳтавои бедорӣ миллӣ, худшиносӣ, қимати ватандорӣ ватаншиносӣ ва маънии Ватан, тавсифи расму оин ва урфиятҳои миллӣ, шинохти решаҳои таърихӣ, гузаштаи аҷдодони тоҷик ва саршор аз ғуруру эҳтироми арзишҳои миллӣ рӯ оварданд.

Бо чунин иддао, аз намунаи офаридаҳои тағаззулии бештари шоирони ин давра маълум мегардад, онҳо дар ин марҳила беш аз даврони пешин дар қорӣ эҷоди ғазал ва ҷой додани маъниҳои бикр ва ҷавобгӯи замон, баҳусус ғазалҳои ошиқонаи пурмазмунӣ замонавӣ нақши созгореро барҷой гузоштаанд.

Дар миёни ин шоирон, дарвоқеъ ғазалиёти ба шумор кам, аммо пурмазмунӣ Мастон Шералӣ назаррас буда, диди ӯ низ бар ин жанри

маъмултарини адабиёт хос ва мувофиқи мақсад мебошад, чунонки бо маъниҳои тоза, кӯтоҳбаёнӣ ва канор рафтан аз умумигӯии шоир, ин навъи шеърӣ ӯ, албатта ғазалхояш, дар миёни дигар ашъори суннатӣ низ ҷойгоҳи ба худ хосро ишғол кардаанд.

Мастон Шералӣ, аслан, ғазалҳои хешро дар ҳеҷ китоби алоҳидае усулан, ба шакли маҷмуа ва ё силсилаи ҷудогона ҷамъбандӣ накардааст ва чунин сурат гирифтани интишори ғазалҳои шоирро дар ҳама маҷмуаҳои ба нашр расонидаи шоир ба мушоҳида гирифтем. Аммо бо далели наشري чанд ғазалвораи алоҳида, ҳамчунон дар мунтахаби ашъори ӯ, ки бо унвони «Ихлос» ва бо ҳаҷми бузургтар ба таъъ расидааст, ин тарҳи кучакро бо номи «Чанд ғазал», иборатан аз ҳашт ғазали шоир метавон дучор омад.

Шоир ва дӯсти ҷавонии Мастон Шералӣ, устод Саидалӣ Маъмур дар китоби «Мероси дил» ин теъдодро дар ҳаҷми 16 ғазал мураттаб кардааст. Мастон Шералӣ, чунонки аз ғазалхояш бармеояд, нақши ба мазмун қолабишудаи ғазалро наметавонад ва дар ин шева бештар меҳонад, суханаш замонавӣ ва дорои хусусияти давр бошад, инчунин қаҳрамони ғиноии ғазалхояшро, ки инсон ва дар таҷассуми он ҳуди шоир аст, бо ҳислати ҳамидаву офаранда мавриди таваҷҷуҳ қарор медиҳад ва дар обуранг додани маънӣ дар ғазал назари вусъатнигар дорад. Далолат бар чунин ақида ро метавонем дар ғазали нахустини силсилабандишуда, аз китоби «Мероси дил» пеши назар дошта бошем, ки мегӯяд:

Зиндагӣ аз неку бад ҳар дам паёме доштаст,
Субҳдам ҳамёзаи ҳасрат зи шоме доштаст.
Аз бари вайронаҳо гар бигзарӣ, оҳиста бош,
Як замон ин гӯша ҳам девору боме доштаст.
Чашмро пӯшида мағзар аз сари лавҳи мазор,
Хомӯшиҳои азизон бас каломе доштаст.
Нестам ҳаргиз малӯл аз гирияи абри баҳор,
Чун зи лабханди ҳазорон гул паёме доштаст.
Пухтамағзон сохтанд аз марг бомби нейтрон,

Пухтагиҳо оқибат бингар чи хомӣ доштаст.
Шуд замин аз нохалафтифлон бaсе хоку туроб,
То ханӯз ин мом фарзанди ҳаромӣ доштаст.
Ҳарчи аз дил коштанд, аз гил ҳамон бардоштанд,
Хок ҳам дар сина пинҳон интиқоме доштаст.
Матлаб аз назм аст моро назм дар кори ҷаҳон,
Бо ҳама печидагӣ, шоир низоме доштаст [49, с. 148].

Мастон Шералӣ дар машқи ғазал ҳарчанд ба тасвири мазмунҳои ошиқона ва қабул доштани собиқа будани ин мавзӯ меҳаҳад, андармон бошад, аммо навъҳои иҷтимоиву фарҳангӣ ва баҳусус, замонавии сиёсӣ низ ўро ба худ ҷазб медоранд ва бо дарназардошти ҳолати иҷтимоӣ ба сурати замон низ дар ғазалҳои худ таваҷҷуҳ зоҳир мекунад.

Ў мундариҷаи ғоявии ғазалҳои хешро бо набзи замон ҳамчӯру ҳамнаво мегардонад ва бо таассуроти бардоштнамудаи хеш ба такрору саризабонӣ шудани маъниҳо роҳ намедихад. Яъне, шоир дар гуфтани ғазал сабку шеваи хоси эҷодии худро гиромӣ медорад ва ба тасвирҳои манзури назараш, таваҷҷуҳи хос ва амиқ қоиладар, чунонки назари шеърофарашро дар шакли наву қобили қабули ҳаводорони каломаш пешниҳод мекунад:

Меҳӯрад бар санг аз дарёдилӣ сарҳои мо,
Гарчи камтар нест гавҳар дар дили дарёи мо.
Синаи мо реш мегардад зи ҳар кас пештар,
Шеване хезад агар аз гӯшаи дунёи мо.
Бар ғариқон аз сухан созем киштии наҷот,
Нест боке, гар надорад ҳеч кас парвои мо.
Дӯши мо гар ҳам шавад аз бори тақдири замин,
Ғайри сарборӣ чи бошад осмон болои мо?!
Фитрати мардони нобиғ то намегардад асо,
Пой дар як нуқта кӯбад асри нобинои мо.
Байзаи хуршед чун шуд зери боли офтоб,
Мешавад моро муайян чӯҷаи фардои мо.

Чашми дил дорему илми ғайбдонӣ мекунем,
Варна ду чашм аст танҳо дар сари танҳои мо.

Ғар хаёли тирае равшан нагардад аз сухан,
Баста беҳтар ин дӯкону ин сару савдои мо! [49, с. 148-149]

Мастон Шералӣ, бештар ба хоҳири возеҳ ифода намудани афкори иҷтимоӣ ва ахлоқиву андарзии хеш ва ҷиҳати тақвият додани маъниву мазмуни ғазалҳояш, кори радифу қофияҳо ва ҳамоҳангии калимаҳои истифодашавандаро бо коргириҳои хос ва муваффақона ба роҳ мемонад, ки дар асл, ғазалаш нафису пурмаънову сарех манзури хонанда мегардад.

Ӯ дар интиҳоби мавзӯ ва иншои ғазал ба шоистагии назари хеш тавачҷуҳ зоҳир мекунад ва дар ҳар мавзӯе, ки ғазал меофарад, онро ба таъби дили хонандаи каломаш созгор меофарад. Бо дилбастагӣ бар эҳсосоти ботинӣ ва назари хоксоронаи хеш маънӣ меофарад, ки зуд ба дили хонанда роҳ ёбад. Чунонки дар ғазали зер меҳонем, бо истифода аз масалҳои мардумии «ҷоҳкан зери ҷоҳ» (Беш дар дом домсоз афтод), «ҳар кӣ қач рафт, ба манзил нарасад» (Ростиро қулоҳ гарчи қач аст, Аз раҳи қач ба эҳтироз афтод) ва ғайра, инчунин кинояву дигар санъатҳои бадеӣ ва радифи «афтод» ғазали зебӯ офаридааст, ки метавонад, намунаи ҳунари ғазалсароии шоир бошад:

Осмон чашми фитнабоз афтод,
Хокдон дар раҳи ниёз афтод.
То ба манзил расем, ё нарасем,
Риштаи роҳи мо дароз афтод.
Дарки ҳақ дар замона душвор аст,
Ақли мо тифли хокбоз афтод.
Ҳаркӣ худро насохт қиблаи худ,
Ҷониби қибла бо намоз афтод.
Расанандоз дар расан печад,
Аз сари дор дорбоз афтод.
Ғашт ранги қумош душмани ӯ,
Ҳар қучо дар даҳони гоз афтод.

«Ҳиндухоле» ду шаҳри моро бурд,
Хуни мо мавчи турктоз афтод.
Зиндагӣ бешаест пурдаду дом,
Беш дар дом домсоз афтод.
Вой бар ҳоли оҳуе ташна,
К-аз пайи об бо гуроз афтод.
Ростдилро кулоҳ гарчи қач аст,
Аз раҳи қач ба эҳтироз афтод! [49, с. 151]

Вазну оҳангнокии ғазал харчанд арӯзӣ бошад ҳам, бо баробарии мусикории мисраъҳо мухталиф буда, на чун рубоӣ, ки дар як вазну оҳанг, эҷод мешавад, эҷод мегардад.

Нерӯи ғазалофарии Мостон Шералӣ, дар баробари эҷоди дигар навъҳои шеърӣ баркамолу расо буда, метавонад, ки бо ифодаи ҷолибе мазмуни муайянеро беш аз будаш пуробурангу дилкаш манзури хонанда гардонад. Чунонки дар ғазали зерин бо сифатан радиф намудани калимаи «рӯд» ва офаридани образи тасвирҳои ҷолиб ва муқоисаҳои рамзбору ташбеҳо фарманзараи зебо ро пеш назар ҷилвагар мегардонад:

Сафои ҷашми дилам шуд сафои хонаи рӯд,
Садои руҳнавозам бувад таронаи рӯд.
Ҷаҳон фусуну фасонаст, ман намегирам,
Ҷама фасонаи дунё ба як фасонаи рӯд.
Ситорагон ҷу арӯсон ситора мебинанд,
Ба сад карашма дар оинаи шабонаи рӯд.
Ҷаро кунам ҳаваси тахти остони баланд,
Ки тахти ман шуда ҳар санги остонаи рӯд.
Барои рӯд ба таъзим ҳамида шоҳи дарахт,
Ки баргу бор гирифт ӯ зи обу донаи рӯд.
Ниҳолаке битавонад дарид синаи шаҳ,
Ки машқ медиҳадаш азми Рустамонаи рӯд.
Фиғони об ба гӯши дилам ҳамерӯяд,

Раҳи гарон, гарон намуда бори шонаи рӯд.
Ба рони санг заданҳои обшор ба зарб,
Ба чилва орадам аз аспу тозиёнаи рӯд.
Нишони руҳи равон дар равонии рӯд аст,
Равони тоза бихоҳӣ, бигир нишонаи рӯд.
Ба сангу хоки Ватан дарси ошиқӣ гиред,
Зи хокбӯсии ҳамвори ошиқонаи рӯд [49, с. 151-152].

Чунонки маълум мегардад, хусусиятҳои бадеӣ ва корбурди воситаҳои тасвир дар ин жанри интихобнамудаи Мастон Шералӣ аз роҳҳои гуногун ва усулҳои мухталиф сурат гирифта, шоир дар ин маврид саъй кардааст, ки ба шакл додани тасвирҳои ҷолиб ба тариқи санъатҳои гуногуни бадеӣ, аз ҷумла рамзу ташбеҳ, лафзу маънӣ, лутфу мутоиба, такрору талмех, киноя ва мачоз, ибораҳои исму сифатсоз ва ғайра ғазали пурмазуну маънибор офарад.

Мастон Шералӣ аз чунин тарзи коргирӣ бо санъатҳои бадеӣ, инчунин сохтани радифҳои барҷой барои обуранги тоза дар ғазали худ фаровон ва мувофиқи мақсад истифода кардааст. Намунаи онро дар ғазали зерини ошиқона, ки абёти онро бо ибораи «аз чашмам гурехт» муродиф кардааст, манзур мегардонем, ки ба сароҳат ҷой дорад:

Имшаб аз дасти хаёлат, хоб аз чашмам гурехт,
Зулмати шаб буду ман, маҳтоб аз чашмам гурехт.
Номаҳоятро варақгардон намудам боб-боб,
Об дар чашмам нишасту боб аз чашмам гурехт.
Дарди дилро хостам бо нағмае созам сабук,
Пешбанд омад рухат, мизроб аз чашмам гурехт.
Шиша ҷустам, то шароб аз ҳуш беҳушам кунад,
Шиша афтоду шароби ноб аз чашмам гурехт.
Сурататро кофтам ҳамчун нишони охириин,
Он ягона гавҳари ноёб аз чашмам гурехт.
Ҳар кучо бошӣ, саломат бошу аз ман ёд кун,
Дил ба ёдат об гашту об аз чашмам гурехт [50, с. 72].

Албатта, зиёд ба назар мерасанд чунин навъҳои шеърӣ, ки бо бахшҳои умдаи эҷодиёти Мастон Шералӣ, бахусус жанри ғазал болои қор омада ва дар миёни ашъори ӯ мавқеи хос пайдо кардаанд. Бештари чунин ғазалҳо, аз ҷумла, «Ошиқӣ аз назора пайдо шуд», «Гарчи шеърӯ шоирӣ таъби худонодода нест», «Аз ҳамон дам, ки ҷаҳон тофт ба пеши назарам», «Бандагӣ кардем, ё нобандагӣ кардем мо», «Имшаб аз дасти ҳаёлат ҳоб аз чашмам гурехт», «Навмед агарчи кардаӣ, уммед мекунам», «Ман аз мурдан наметарсам, ман аз мурдор метарсам», «Бедод будӣ гарчи ту, бедод накардам», «Мастам аз ҷоми нигоҳат, бидеҳам ҷоми дигар», «Мастонаму майхонаи мастон напарастам», «Мурғе ба сари тӯдаи ҳоки сари роҳе», «То риштаи назора ба он зулф бубастем», «Сафои чашми дилам шуд сафои хонаи ту», «Эй Зимчрӯд, рӯдаки чун замч поки ман», «Ғазали офтоб», «Аз ҳамон дам, ки ҷаҳон тофт ба пеши назарам», «Зиндагӣ аз неку бад ҳар дам паёме доштаст», «Меҳӯрад бар санг аз дарёдилӣ сарҳои мо», «Рӯдаму баҳри дамонам орзуст», «Самост гулшани ишқу гули хушоб манам», «Айёми умр аспӣ дав ё бодӣ сарсар аст?» ва дигар ғазалҳои шоиранд, мавзӯҳои хотиротӣ, ёдномаҳои давраҳои таърихӣ, ғазалияти ҷамъиятӣ, лирикаӣ ишқӣ ва иҷтимоӣ эҷод шудаанд.

Месазад таъкид кард, ки дар ин замина ҷанбаҳои гуногунмазмунӣ ғазали Мастон Шералӣ шоистаи таҳлилу таҳқиқ ва омӯзиш аст, чунонки ҳаводоронашро ба рӯйдодҳои ибратангези зиндагӣ ҷалб намуда, каломӣ расояш ба дили хонандагонаш роҳ ёфта, баёнгарӣ ҳунари волои ғазалсароии ин шоир маҳсуб гардидааст.

Ғазалҳои Мастон Шералӣ бағоят сермазмун ва гуногунпаҳлунд, ки онҳоро метавон ба тариқи таҳқиқоти тоза ба баррасӣ гирифт. Заминаи мундариҷавӣ ғазалҳои ӯ асос ва заминаи воқеӣ дошта, назари ӯро дар тарғибу тараннуми худшиносӣ ва афкори ватанпарварона ва дӯстиву муҳаббату садоқат, батадриҷ муаррифӣ мекунад.

2.1.2. Рубой дар эҷодиёти шоир

Дар баробари ғазал, рубой аз қадимтарин жанрҳои шеърӣ адабиёти тоҷик (ҳатто ба бартарият пеш аз ғазал роиҷ будааст) ба шумор рафта, дар каламрави адабиёти форсӣ дар баробари ашъораш шифоҳиёти мардуми шинохта шуда, батадриҷ шуҳратёб гардидааст. Новобаста аз ин, дар илми адабиётшиносӣ бар сари пайдоиши ин жанр баҳсҳои зиёде болои қор омадаанд, ки пайдоиши онро нахуст дар забони тоҷикӣ зери шубҳа меҷаҳанд, қарор диҳанд.

Адабиётшинос Шавкат Боев дар андешаҳои хеш роҷеъ ба «маншаъ, пайдоиш ва баъзе вижаҳои жанри рубой» бо баррасии ҷолибе қайд мекунад, ки «Аз ривоёти адабӣ бармеояд, ки рубой нахуст аз миёни мардум пайдо шудааст. Суфия аз мардум ва бо мардум буданд ва ҳеҷ гоҳ бо адабиёти расмӣ-дарборӣ, яъне қасидапардозӣ ва маддоҳӣ қоре надоштанд ва бештар ба ғазалу рубой тамоюл доштанд. Мухотибони суфия мардуми кӯчаву бозор буданд, ки дар маҷолиси хонақоҳҳо рафтуомад мекарданд. Дар оғоз суфиён ба забони ҳамин мардум, яъне забони гуфтору муқола рӯз бурда, суҳбат мекарданду менавиштанд ва ҳатто гоҳе аз навиштан ибто мекарданд. Аммо муридони гуфтору эшонро бо ҳамон лаҳҷаи мардумӣ менавиштанд.

Назари пардозон маншаъҳоро бар асоси ду маҳак: арабият ва аҷамият мавриди санҷиш қарор додаанд, ки ин меъёрҳо дар мавриди жанри рубой ҳам созгор мебошад. Аз рӯи иддаои ақсари муҳаққиқон рубой маншаи аҷамӣ дорад, на маншаи арабӣ» [81, с. 161].

Донишманди маъруф Худой Шарифов дар китоби худ «Балоғат ва суҳанварӣ қайд кардааст, ки «Навӣи дигари шеър, ки аз ду байт сохта мешавад, рубоист. Маънои рубой ҷаҳортоӣ ва ҷаҳоргонӣ аст. Қофияи рубой монанди қофияи дубайтӣ аст» [163, с. 176].

Ин навӣи шеър дар адабиёти муосири тоҷик ривож ёфта ва дар айни замон, бо асолату пурмаъноӣ ба яке аз шеваҳои пуристифодаи шеъри имрӯз маҳсуб мешавад. Дар сафи шоирони муосир, баҳусус шоирони солҳои 60-70-уми асри гузашта пеш аз ҳама рубой дар ашъори Ғоиб Сафарзода, Лоик

Шералӣ, Ҳақназар Ғоиб, Ҳабибулло Файзулло, Гулназар, Саидҷон Ҳакимзода, Ашур Сафар ва дигар шоирон рушд кард, ки дар ин миён, албатта наметавон хунари рубоисароии Мастон Шералиро нодида гирифт.

Рубоӣҳои Мастон Шералӣ, ҳарчанд аз лиҳози теъдод хеле кам ба назар мерасанд, аммо дар баробари дигар жанрҳои шеърӣ ӯ дар миёни ҳаводорони каломаш мухлисони зиёд пайдо кардаанд.

Дар робита ба ин бояд тазаққур дод, ки Мастон Шералӣ рубоӣҳои хешро монанди рубоӣҳои дигар саромадони адабиёти классикӣ дар вазнҳои суннатии баҳри **ҳазач** ва бо рукнҳои хоси рубоисарой, **-мафъӯлу, мафоилун, мафоилун фаъ** – эҷод намуда, онҳоро бо усули қофиябандӣҳои кушода (**ааба**) ва қофиябандӣҳои баста (**бббб**), инчунин ба тариқи коргирифт аз радифҳои ҷолиб пешкаши хонанда гардонидаст.

Чунонки афзудем, жанри рубоӣ низ, монанди ғазалҳои шоир бо теъдоди камтар эҷод шуда бошад ҳам, онҳо бо мазмуну муҳтавои таассуротбахш болои қор омадаанд ва аксаран иртибот ба мушоҳидаҳои Мастон Шералӣ бар ҷову макон ва ё ба муносибати пешомаде доранд.

Шоир як идда рубоӣҳои хешро дар маҷмуаи «Ихлос» (Душанбе, Ирфон, 1986) чида ва баёз кардааст, ки гувоҳи огоҳии амиқ бар авзону мантиқи ин жанри қуҳанбунёди адабиёт ва маърифати баланди рубоисароии ин шоир маҳсуб гардидаанд.

Ба ҳамин монанд метавон дар китоби «Мероси дил», ки бо пешсухани шоири зиндаёд Сайидалӣ Маъмур, соли 2005, тариқи нашрияи Адиб омода ва нашр гардидааст, **84** адад рубоӣ бо номи «Рубоӣёт» ва ба як силсилаи рубоии ҷудогонаи Мастон Шералӣ, ки бо номи «Чашмаи Элок» (**12** рубоӣ), аммо чун шеъри алоҳида рӯйи ҷопро дидааст, дучор омад, ки ҳар як банди он дар алоҳидагӣ дорои муҳтавои мазмун ва мундариҷаи ғоявии хос буда, далели маҳорати баланди мушоҳидакорӣ ва бадоҳатан рубоисароии ин шоир мебошад.

Дар ҳоле ки аз мундариҷа ва мазмуни рубоӣҳои шоир ба пуррагӣ маълум мегардад, Мастон Шералӣ дар мавзуи рубоӣ ба мантиқ менигарад ва дар

офаридани тасвирҳо бештар назари гиро, шево ва дақику ҳамабин дорад. Нақши тасвир дар рубоӣҳои шоир бо рангомезии фаровон ба мушоҳида мерасад, чунонки бештар мазмуни табиат, Ватан, Модар, ишқу самимияти инсониро ба ҳама падидаҳои олами мавҷуд ва ғайраро таҷассум мекунанд. Барои мисол, бевосита дар рубоии зерини шоир, ки бо таҷассуми фотех будани инсон дар миёни замину осмон нигаронида шудааст, чунин мегӯяд:

Имрӯз само мисли замин хонаи мост,

Чун хонаи мост, пур зи афсонаи мост.

Дар байни замину осмон пул шудаем,

Бар бори гарон раҳ аз сари шонаи мост [49, с. 160].

Ӯ бо дастовардҳои Ватани паҳновар меболад ва ба ҳар дастоварди он ифтихор дорад. Зеро ӯ дар ватане ба сар бурдааст, ки умедворӣ ба ояндаи некро шиор дошт ва ҳар шаҳрванди озоди хешро низ барои ояндаи неқ эътимоди қавӣ мебахшид. Дар робита ба ин буд, ки бо шукргузорӣ ситоиш мекард:

Хушбахттарин дар ин ҷаҳон кас моем,

Гулҳои чунин баҳори беҳас моем.

Раҳ то ба сарои моҳи гардун бурдем,

Фирӯз дар ин роҳи муқаддас моем [49, с. 173].

Чунон ки маълум аст, Мастон Шералӣ дар ин рубоии хеш тасвири муносиботи инсон бо табиат ва кайҳонро манзур мегардонад ва нишон медиҳад, ки дастовардҳои инсон дар ин самт то чи ҳад рушд кардаанд ва ин ҳамаро марбут ба ақлу хиради созандаи одам мансуб медонад ва бо хостаҳои шоиронаи хеш ҳамчунон тасвири тозатару ҷолибтареро дар заминаи орзуву ормонҳои инсон, ки барои фатҳи сайёрагони дигар, монанди Зухал ва ғайра дорад, дар сурати рубоӣ меофарад ва чунин тарзи коргирӣ бо тасвирро дар жанри рубоӣ ба таври тозатар ба ҷилваву ҷавлон во мегузорад:

Дар боғи хирад аҷаб нумӯ омадааст,

Оинаи моҳ рӯ ба рӯ омадааст.

Эй умр, бигӯй, мо магар мебинем,

Он дам, ки Зухал ба гуфтугӯ омадааст? [49, с. 160]

Мастон Шералӣ фарзанди айёми худ аст ва тамоми дастовардҳову футухоти даври замонро дар баробари дастовардҳои хеш баҳогузори мекунад ва дар мавриди ифодаи калом, пеш аз ҳама ба муҳити атроф, тараддудҳои сиёсӣ фарҳангии кишвар менигарад ва дар зимни боздидҳо ва бозёфтҳои худ барои ташаккули рубоӣ, ки беҳтарин васила барои шарҳу баёни вазъи ҳолии ҳуди шоир низ ба шумор меравад, замина муҳайё месозад, зеро чунин падида дар рубоӣҳои Мастон Шералӣ бисобиқа ба назар мерасанд:

Дар асри навин ба фикри нав омадаем,

Бо моҳу ситора дар гарав омадаем.

Аз хок баланд рафта аз фикри баланд,

Баргашта ба хок чун қирав омадаем [49, с. 161].

Бар ин мабност, ки шоирон дар зимни сурудани рубоӣ бо истифода аз санъатҳои бадеӣ, бо таваҷҷуҳ ба гардишҳои «ҷархи фалак», ки моҳияти саргардонӣ ва гардишгарӣ дорад, бештар таъҷ мекунанд ва ба ин тариқ руҳияи ғамангези хеш ва ҳам хонандаи худро бо таваҷҷуҳ бар ин гардишҳои ҷарх тасалло медиҳад.

Аз нигоҳи дигар, ин гардишҳо ва ҷархишҳои шоир ангезаҳои ормониӣ ӯ бари худсозии ӯ ба шумор мераванд, ки як навъ хонандаи хешро ҳам ҳидоят барои худсозиву камол мекунад. Бо чунин изҳор, шоир барои ҷаззобу дилкаш намудани каломӣ хеш андешаҳои таҳайюлиро болои қор меорад ва мегӯяд:

Бар ҷархи фалак шинам, ҳаво паймоем,

Аз худ чу ҳаёл меравам, меоям.

То ман наравам баланд ё паст зи ҷарх,

Ҳаргиз ту намерасидаӣ бар ҷоям [49, с. 161].

Шоир миёни ривоятҳои устурагардида ва мақолу ҳикматҳои мардумӣ низ дар рубоӣ алақамандӣ меҷӯяд ва бо таваҷҷуҳ бар хотираҳои афсонабадали ғӯишҳои мардуми меҳонад, фасонабофӣ кунад ва чунин коргирӣ бар шифоҳиёт ба ӯ хеле хуб даст додааст, аз ин ҷост, ки бо масалҳо ва гуфтаву бофтаҳои мардум зиёд саруқор дорад, бо истифода аз онҳо

мухтавои рубоиёти худро орову таҳким мебахшад ва ҳар сатри онро хонданбоб мегардонад. Дар робита бар чунин некӯназар буданҳо таъкид ба амал меорад, ки

Беҳоли туем, пурсиши ҳол макун,

Ҳангоми вафо дақиқаро сол макун.

Аз сабзаи навруста магар нашнийдӣ?

- Гар сила намекунӣ, ту помол макун! [49, с. 174]

Чунин ҳикматҳои озмудашуда ӯро ба ташвиқи сарнавишти одам водор мекунанд ва дар ин робита ҳикматҳои тоза ва шуниданӣ меофарад. Чунонки бо овардани сарнавишти «одам» ва «донаи гандум» берун шудани он бо ин баҳона аз «биҳишт» ва ғайра, дар рубоии зерин ба мушоҳида мерасад:

Аз рӯзи азал зи сарнавиштам ронданд,

Дехқон, ки набудаам, зи киштам ронданд.

Бо донаи гандуме ба даст афтодам,

Варна ба чи кор аз биҳиштам ронданд?! [49, с. 162]

Ҳамонанд ба ин, дар рубоиёти Мастон Шералӣ, метавон ба мавзӯҳои дорои сифати ошиқона ва илтифоти пурмуҳаббату самимият дучор омад, ки низ бар таҷрибаи рӯзгори ӯ мурағбат гардидаанд. Масалан, дар рубоии зерин тасвири зебӯе меофарад, ки ба ин тариқ абри навбахорро шоҳиди ғаму андӯҳи ошиқҳои худ дарёфтааст, яъне аниесе, ки ҳамдарду ғамшарикӣ ӯст, ки саргузашти ошиқҳои ӯро ба шаҳодат дидааст ва аз андӯҳи гузаштаи ӯ менолад. Чунон ки дар ин маврид, бо овардани «пардаи рамзи осмон», яъне аз ангеҷаҳои пинҳонии фалак бар ҳоли инсонии ошиқ, бо изҳор мегӯяд:

Эй абр, агарчи дурфишон омадаӣ,

Чун пардаи рамзи осмон омадаӣ.

Оё ту зи ишқи нобарори мани зор,

Чун порина боз бар забон омадаӣ?! [49, с. 162]

Месазад таъкид кард, ки доманаи афкори Мастон Шералӣ дар эҷоди рубоӣ густардаву фаррох аст ва мавзӯҳои интиҳобнамудаи шоир низ ҷавобгӯи мақсаду мароми ҳар инсонии ошиқ ва хонандаи дақиқназар ба

шумор мераванд, ки бархурдор бар чанбаҳои пурмаънӣ ва пуртасвир мутобиқи матлаби бадеият ва санъатварӣ дар жанри рубой болои кор омадаанд.

Мастон Шералӣ аз шоирони хеле пурэхсос, андешаманд ва пухтакор мебошад, ки дар офаридани ҳама навъи шеър, бо огоҳӣ бар санъати сухан ва хунари суханварӣ иқдом кардааст. Рубоӣҳои ӯ ба мазмуну муҳтаво саршор аз маъонии иҷтимоиву сиёсиву фарҳангу маданияти миллӣ болои кор омада, бо кадршиносиву манзалати инсон, табиат ва ҷомеа мураттаб гардидаанд. Ӯ шоири ҳаммароми мардуми хеш аст ва ҳам орзуе дорад, ки доимо ҳамқисмати халқи худ бошад ва ин орзуро доимо дар дил мепарварад, ки меғӯяд:

Эй кош суруди бардавоме бошам,

Доим ба забони хосу оме бошам.

Як умр зи бахт гар паёмам надиханд,

Аз бахт ба мардумон паёме бошам [49, с. 165].

Бояд қайд кард, ки рубоӣҳое, ки дар китобҳои алоҳидаи Мастон Шералӣ мавқеъ пайдо кардаанд, ганҷе аз хирвори ин шоири зиндаёд ба шумор мераванд ва дорои мазмуну мундариҷаи ғоявии саршор аз эҳсосоти пурсадоқати шоир ба ҳоку обу санги диёр ва ишқу самимияти инсонӣ бар Модар, Ватан ва ишқи беолоиши инсонӣ маҳсуб мешаванд.

Мавсуф дар ин рубоӣҳо тавассути эҳсосоти ботинӣ ва диди шоирона тавонистааст, ки дар кори тавсифи ҳар мавзӯ, ки ба он даст задааст, комёб гардад. Дар робита ба ин, метавон чунин рубоӣҳои ҷолибу ҷозиби шоирро ба сифати андарзҳои ҳидоятгара на ба ҳамдиливу ҳамбастагии инсонҳо, дӯст доштани ватани маҳбӯб ва маъшуқаи дилситон маҳсуб донист. Чунонки дилбастагии шоирро дар ҳадди ишқи маҳбӯбааш бо чунин як тасвири зебое метавон дар рубоии зерин ба мушоҳида гирифт:

Нақши қалами қоши ту дорад қаламам,

В-ин нақш зиёда менамояд аламам.

Ёдам бирасад, ки беғамӣ аз ғам ман,

Сад кӯҳи дигар зи ғам физояд ба ғамам [49, с. 165].

Дар китоби мунтахабшудаи «Ихлос», ҳамчунон «Ду рубой» (с.22) бахшида ба мушоҳидаҳои Мастон Шералӣ бар асари зисту ҳаёти ҷӯпонон аст, ки бо ҳамгиро кардани мазмун бар масалҳои халқӣ низ хеле марғубу дилнишин болои кор омадаанд. Чунонки мегӯяд:

Ҷӯпон ки ба инсофу диёнат бошад,

Андар рамааш амну амонат бошад.

Зинҳор зи болои асояш мағузар,

Ин шева барои ӯ хиёнат бошад [42, с. 22].

Ва ё дар банди дигари он бо таваҷҷуҳ бар манзараофаринии шоир дар натиҷаи тахайюлотӣ таассурбораш ва боздидҳои муҳайяли шоиронаи ӯ дарак медиҳад:

Маҳтоб ҷароғи хонаи ҷӯпон аст,

Овози рама таронаи ҷӯпон аст.

Ӯ як тану сӯи ӯ бисе ҷашми умед,

Бис бори гарон ба шонаи ҷӯпон аст [42, с. 22].

Чунон ки аз мисолҳои дар ҷавҳ оварда ба мушоҳида расид, Мастон Шералӣ дар сурудани рубоӣ яке аз шоирони муваффақи муосир ба шумор рафта, кори тасвир ва мазмунпероӣ дар ин жанри шеърӣ ба нақши мондагор дар эҷодиёти ҳеш табдил додааст, ки ҳар андарзу панди дар ин навъи шеърӣ ҷойдодааш метавонад, раҳнамое ба шинохти зебӣ ва олами ҳикмат бошад.

Маъниофаринӣ ва тасвирсозиро дар жанри рубоӣ ин шоир метавон ҳамчун намунаҳои барҷастаи дастовардҳои адабию бадеӣ истиқбол кард ва ҳам таъкид намуд, ки дар сурудани рубоӣ ӯ дар баробари дигар шоирони ҳамқаламаш муваффақу бархӯрдор мебошад.

2.1.3. Дубайтӣ дар эҷодиёти шоир

Дубайтӣ, чунонки таърифи он дар Энциклопедияи советии тоҷик омадааст, шеърӣ «чаҳормисраӣ буда, дар он бештар мазмунҳои баланди ишқӣ, фалсафӣ, ирфонӣ, панду ахлоқӣ, шикоятӣ ва ғарибӣ ифода меёбад. Вазни асосии дубайтӣ ҳазачи мусаддаси махзуф (ё максур) аст» [62, с. 342].

Ҳунари эҷод ва офаридани дубайтӣ, ки монанди рубой собикаи қадимӣ дорад, дар адабиёти тоҷик дар эҷодиёти Маҳмуди Варроқ ва аз замони пеш аз даврони зисти Бобо Тоҳири Урён шуҳрат доштааст, ки баъдтар дар эҷодиёти Рӯзбеҳони Шерозӣ ва дигарон такмил ёфта, ин навъи шеърӣ дар вазни-**Мафойлун, мафойлун, фаъӯлун**-болои қор омада, то ба имрӯз тавонистааст, ки бо ҳамон шевоиву равонӣ, ки ҳанӯз дар оғоз дошт, боқиву барҷо монад.

Ин жанри шеърӣ дар замони муосир бештар дар эҷодиёти Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода, Аминҷон Шукӯҳӣ, Лоик Шералӣ, Гулназар, Ҳақназар Ғоиб ва дигарон бештар шуҳрат пайдо намуда, баҳусус дар солҳои 60-70, ба вуҷат эҷод гардид, ки дар миёни шоирон Мастон Шералӣ низ дар сурудани ин жанри шеърӣ аз эҷодкорони қомеъ мебошад.

Мастон Шералӣ аз зумраи шоиронест, ки дар сурудани дубайтӣ ва ғано бахшидани адабиёти тоҷик бо ин жанри шеърӣ нақши созгор дорад.

Ҳамчунин, баёзи дубайтиҳои Мастон Шералӣ низ дар мунтахаби ашъори ӯ, ки тавсифаш дар боло бо номи «Ихлос» рафт, мавқеъи гирифта, теъдоди наҷандон беш, **52** ададро ташкил дода, дар мавзӯҳои муҳталиф эҷод гардида, саршор бар лаҳзҳои суруру шодӣ ва ғаму андӯх, таровату рангомезиҳои тасвирии ҷолибу ҷозиб иншо гардидаанд, ки гувоҳи ҳунари волои дубайтисароии шоир ба шумор меравад.

Дар дубайтиҳое, ки тавсиф кардем, тараннуми ишқу садоқату самимияту муҳаббат, тасвири обу ҳавои Ватан, баррасии вазъи сиёсӣ фарҳангӣ, эҳтироми Модар, воқеоти сиёсӣ иҷтимоӣ ва ғайра ҷой гирифта, ҳамзамон бештар ангеҳҳои ҳиссиву ботинии шоирро метавон дучор омад, ки баёнгари ҳунари воло ва дақиқназарии ӯ маҳсуб меёбанд.

Дубайтиҳои Мастон Шералӣ баёнгари рози дили ӯ ба шумор мераванд, ки молломол бар розу ниёзи шоирона сар задаанд ва ҳам далолат бар самимияти ошиқонаи ӯ тасвирбор гардидаанд. Чунонки мурочиати ӯро ба дили шайдош меҳонем:

Дили ман, эй дили ман, эй дили ман,
Гули ман, хори ман дар манзили ман.
Замони кучатат бигзашт, бигзашт,
Дигар омеъ бо обу гили ман [49, с. 175].

Дар боло зикри номи Модар рафт, ки месазад, дубайтиҳои дар ин радиф сурудаи Мастон Шералиро аз зумраи муассиртарин арзи дили шоир дар ин мавзӯ арзёбӣ кард. Бахусус, самимияти фарзандӣ ва инсонӣ доштаи ҳар касе ба Модар метавонад дар ин оҳанг, ки ба тараннуми зебоиву покиву сафои ин олиҳаи зиндагиофар садо дода бошад, ки дар дубайтии зерини Мастон Шералӣ ба ёд омадааст. Шоир Модарро ба «биҳишт», «китоби сарнавишт» ва «нахустин пояҳишт»-и бинои зиндагии башарият шабоҳат дода, ҷойгоҳи ӯро аз ҳама муқаддасоти олами мавҷуд боло мегузорад:

Аё Модар, биҳишти ман туй, ту,
Китоби сарнавишти ман туй, ту.

Биное аз суҳан гар сохтам ман,
Нахустин пояҳишти ман туй, ту [49, с. 177].

Мавзуи ишқ бошад, қариб дар эҷодиёти тамоми шоирон ҷойгоҳ ёфтааст, аммо тавсифи ин падидаи руҳнавозу руҳангез аз ҳар забоне ба тарзу усул ва услуби хоси гӯяндаи он ба тасвир расидааст, чунонки Мастон Шералӣ ин мавзӯро дар ҳоли самимияту ошиқонатар ба забон овардааст ва сазовор аст, ки онро бо самимияту дилгармии хос меситояд.

Дубайтиҳои Мастон Шералӣ, ки дар боби ишқ болои кор омадаанд, саршор бар ҳассосият ва тасвиروفариҳои ҷозибу ҷолиб қобили қабули хонанда гардидаанд. Ин ҳам гувоҳ бар он аст, ки Мастон Шералӣ ҳамеша дар дил садои навои ишқро парварда ва айни чунин садои навои

бенавокунандаи ошиқон ва дилбохтагонро меҳоҳад, ба тариқи шеърӣ ҳассосу дилнавози хеш дар гӯши дили ҳаводорони каломаш биншонад. Чунончи мегӯяд:

Ба роҳи ишқ дил поянда дорам,
Умеди ҳозиру оянда дорам.
Ҳазорон орзуи мурдаамро,
Даруни синаи худ зинда дорам [49, с. 179].

Ин шоири тасвиркор мутмаин аст, ки умри ошиқон ҷовидонист ва «ишқ» каломи абадзиндаву муассир ба номи ошиқон ва содиқони тариқати муҳаббат ба шумор меравад.

Мастон Шералӣ шоири бедил ва бедордили миёни беҳудон аст, ки оворагии саҳрои ишқ» ва «савдо»-и чунун, инчунин «озодӣ»-ву «банд» - у «бало»-и ишқро дар худ таҳаммул кардааст, ки мефармояд:

Дилам овораи саҳрои ишқ аст,
Сарам савдои савдои ишқ аст.
Зи қайди ҳарчи озодам, ки ҷонам,
Асири панҷаи гирои ишқ аст [50, с. 302].

Мастон Шералӣ манзараҳои рӯзгори басарбурдаи худро дар домани табиат ва ё дар миёни ҷомеа меҳоҳад бо тасвирҳои назаррас пеши дидаи хонанда ба ҷилва орад ва тамоми бардоштҳои маънавии ӯ низ бар ин замина бор овардаанд. Ӯ лаҳзаҳои гуворои расидани фаслҳоро шоирона ба мушоҳида гирифтааст, аз ҷумла тасвири расидани баҳор ва оғӯши гулафшони онро дар дубайтиҳо ва ҳам дар дигар гунаи ашъори мухталифи хеш бо рангубори шоирона мавриди тасвир қарор додааст.

Ӯ дар ҳар маврид ба зебоиҳои табиат ишқ меварзад ва ин дилбастагист, ки доимо тараннумгари ҷаҳор фасли дилрабои он аст, чунонки ин тағйирпазирии фосилаҳоро бо ҳама таровату зебӣ мебинад ва ба тасвир мегирад. Ба ин муносибат аст, ки дар дубайтии зерин бо истиқбол аз расидани фасли баҳор мужда медиҳад ва мегӯяд:

Баҳори гулфишон омад, гули ман,

Кабуду арғувон омад, гули ман.

Чаҳони пир дар рамзи ману ту,

Чавон омад, чавон омад, гули ман [49, с. 177].

Мастон Шералӣ, чунонки таъкид гардид, коргирӣ бо истифода аз санъатҳои бадеиро дар дубайтиҳои хеш аз муҳиммоти маъниофарӣ ва зебӣ маҳсуб меонад, ки ин ҳам баёнгари нозукнигарӣ ва нуктасанҷии шоир дар қори шеър ба шумор меравад.

Шоир ба ҳолати иҷтимоии мардум ҳамеша ҳамдастӣ дорад ва доимо талош мекунад, ки тасвири боровардааш баёнгари ҳақиқати ҳол бошад. Ба ин далел аст, ки бор додани ангеҷаҳои ҳақиқати ҳолии хешро дар шеър, бо ифодаҳои малеҳ ва истифодаи санъатҳои мухталифи бадеӣ бештар мавриди таваҷҷуҳ мегузорад. Чунонки дар намунаи зерин ба мушоҳида мебарасад, бо истифода аз санъати муқолама дубайтӣ меоғарад, ки хеле писандида аст:

Зи қонам, баҳри қононе гузаштам,

Зи ҳарчи хост, алъонӣ гузаштам.

«Мусалмонӣ надорӣ» –гуфт. –Гуфтам:

Бароят аз мусалмонӣ гузаштам! [49, с. 177]

Мастон Шералӣ як тан аз шоирони дарёдилу вусъатназар аст. Тамоми падидаҳои ҳастиро бо назари мушоҳидакор менигарад ва ҳама пешомадҳои ҳиссии олами мавҷуд ва ё падидаҳои табиатро бо эҳсосоти мушаххас дарёфтани он қобили қабул мешуморад.

Бо аҷзои табиат муросокор аст ва бо забони ҳар ашё метавонад чун мусоҳиб ва ҳамдаму ҳамдили содиқ ҳарф мезанад ва ба ҳар мавзӯе, ки дар мавриди мавҷудот даст мезанад, бо садоқати самимона ба тавсифи он мепардозад, чунонки барои мисол дар ҳақи «дарё» меситояд:

Аё дарё, мағӯ мушти гил астам.

Чу дил дар сина дорам, муқбил астам.

Зи шавқе чун ту мечӯшад дили ман,

Ки ман як шоири дарёдил астам [50, с. 298].

Мастон Шералӣ шоирест, ки шеърро чун сармояи ҳастии худ мепарастад ва дар ҳавои шеър нафас мегирад. Ҳамчунон ки манзур гардид, бо «дарё», чун бо ҳамрозу анбози худ суханро идома медиҳад ва чун ошиқи мумтоз меҳонад аз дили он дурри мақсуд ба даст орад ва ин дурр баҳрае аз орзуву ормонҳои шоирона бар ганҷинаи ишқ ва садоқату самимияти шоир аст, ки бо «дарё» онро ошиқона меҳонад қисмат кунад:

Аё дарё, инонат шуд ба дастам,

Ҳама суду зиёнат шуд ба дастам.

Барор аз сина ҳар ганҷе, ки дорӣ,

Ки пайдову ниҳонат шуд ба дастам [50, с. 299].

Чунонки маълум гардид, Мастон Шералӣ аз зумраи он шоирони муваффақ аст, ки дар кори эҷоди дубайтӣ дар адабиёти муосири тоҷик нақши босазо дорад. Новобаста бар дастовардҳои шоирӣ дар дигар навъҳои манзум, ин шоир дар сурудани дубайтӣ собитқадам аст.

Дубайтиҳои ӯ, чун дигар жанрҳои мавриди истифода қарор додаш, шоистаи пазиroy ва истикбол мебошанд.

2.1.4. Чаҳорпора дар эҷодиёти шоир

Бояд таъakkур дод, ки яке аз санъатҳои мавзун, ки дар адабиёти муосири тоҷик солҳо боз маъмул гардидааст, бемуболиға навъи чаҳорпора аст, ки қариб тамоми шоирон ба эҷоди он даст задаанд.

Ин навъи мураббаъ, ки писандидаву қобили қабули ҳаводорони назм маҳсуб мебошад, вобаста ба ҳунари шеърофарии шоирон болои қор омада, дар назми муосири тоҷик, низ дар баробари дигар жанрҳо, аз ҷумла байт, достон, рубой, дубайтӣ, ғазал, мусаллас, маснавӣ, қасида, мухаммас, мусаддас, мувашшаҳ, таркиббанд, тарҷеъбанд ва навъҳои боз ҳам маънибори манзум густариш ёфтааст.

Ин жанри шеърӣ дар адабиёти муосири тоҷик, бахусус дар адабиёти даврони баъд аз даҳаи дувуми оғози асри XX бештар ривоч ёфта ва имрӯзҳо ба яке аз писандидатарин жанрҳои қобили қабул дар пардози шеър шинохта

шудааст. Шоирон бо истифода аз санъатҳои маъмули бадеӣ, ба тариқи ин навъи шеърӣ маъниву мазмун ва тасвирҳои ҷолиб офарида, дар баробари ғазалу дубайтӣ ва рубоӣ бо ҷаҳорпораҳои хеш саҳифаҳои адабии бадеиро рангину пурбор намудаанд.

Дар робита ба бештар рӯ овардани шоирон ба жанри ҷаҳорпора, ки ҳамзамон як навъи шеъри замони нав ба шумор меравад, месазад сароғоз ба гунҷоиши ин навъи каломи манзум дар баробари бо офаридани тасвирҳои шигарфу зебо ва маъниву мазмунҳои шаклофари шеър, ки ҳар банди он иборат аз ҷаҳор мисраи дорои қофияҳои кушода, баста ва озод (**ааба, абаб, аааа, абба**) ва ғайра мебошад, мебояд таваҷҷуҳ намуд, ки он метавонад, бештар ба ҳунари саликаи эҷодии ҳар шоир вобастагии амиқ дошта бошад.

Таъкид ба ёдоварист, ки дар адабии муосир, аз устодон: Садриддин Айний, Пайрав Сулаймонӣ ва Абулқосим Лоҳутӣ шуруъ намуда, баъдан Мирзо Турсунзодаву Боқӣ Раҳимзода, Муҳаммадҷон Раҳимӣ, Мирсаид Миршакар, Абдучаҳбор Қаҳҳорӣ, Ҳабиб Юсуфӣ, Ғаффор Мирзо, Аминҷон Шукӯҳӣ, Муъмин Қаноат минбаъд шоирони солҳои 60-80 ва шоирони замони соҳибистиклолии кишвар, дар қори сурудани ин жанри қобили қабул, ашъори фаровон офаридаанд ва ҷунонки маълум аст, Мастон Шералӣ дар баробари дигар жанрҳои шеърӣ, бештар ба жанри ҷаҳорпора рӯ оварда ва ғановати афзуни маънавиро дар асолати ин навъи бадеӣ пешкаши хонандагон ва ҳаводорони каломаш гардондааст.

«Мунтахаби ашъор» - и ӯ, ки соли 2015, дар ҳаҷми 320 саҳифа, тариқи нашриёти «Адиб» ба таъъ расидааст, низ бар замина ва асоси гулчини ашъори мухталифи писандида дар китобҳои хурду бузурги дар солҳои барҳаёт буданаш мураттаб гардида буд, бо як пешсухани ёддошти устод Гулназар интишор гардида, бо як навъ ҷаҳорпораҳои гуногунмазмунӣ қитъамонанд бо унвони «Заррезаҳои ҳаёл» оғоз мегирад ва он саршор бар ин жанри маъмули адабиёт хеле пурмазмун ва пурғановат ба хонандагони каломӣ бадеъ эҳдо шудааст.

Шеъри мукаммали нахустини ин китоб низ таҳти унвони «Дунё гузарон аст», эҳдой барои Султон Сафар буда, дар жанри чаҳорпора эҷод шудааст, ки метавонад, бо таваҷҷуҳ бар маонии ҳозиби он, бадеият ва тасвиркорӣҳои шоиронаи шоирро таҷассумгар бошанд:

Дар ҳалқаи Чилбеди деҳа ҳалқаи пирон,
Биншаста, ба як нуқтаи дуре нигаронанд.
Аз подара бошад, ки суробе бинамояд,
К-онҳо ҳама пазмони парешоншудагонанд.

Пазмони ба ҳар шаҳр парешоншуда аз кӯҳ,
Чун мавҷи парешони Зарафшони парешон...
Пирон ҳама муҳтоҷ ба як дидани онҳо,
Онҳо магар огоҳ наяндр аз дили эшон?!

Дар як деҳа, охир, ҳама зоданду расиданд,
Дар як дара диданд каму беши чаҳонро...
Дар «оташи дирӯза» фитоданду намурданд,
Бурданд фурузон ҳама ҷо ахтари ҷонро... [50, с. 11].

Мастон Шералиро метавон ба зумраи шоирони тасвиргари манзараҳои деҳ ва ҳаёлофари зебонигар мансуб донист, ки қариб дар саросари ашъори чаҳорпораи хеш аз деҳа, мардуми софдилу некназари он, манзараҳои дилошуби сарзамини кӯҳистон, чашмаву рӯдбори ҷорӣ, баргу гулу гиёҳу дарахтон, падару модарони мушфиқ, ҷудоиву ҳичрони фарзандон аз диёри дилбанд ёдовар гардида, дар ҳар пораи ин навъи шеърӣ метавонад манзараҳои ҷолиберо мавриди назар қарор диҳад.

Шеъри «Давлати пирӣ» низ эҳдо ба устод Шарифҷон Ҳусейнзода буда, дар жанри чаҳорпора эҷод гардидааст, ки Мастон Шералӣ бо таваҷҷуҳ ба хираду маърифат ва салиқаи устодиву муаллимӣ ин чехраи саршиноси адабиёт ва маориф, инсонӣ соҳибдил ва соҳибназар тасвирҳо ва маъниҳои

жарфмазмун офарида, барои бештар ва амиқтар шиносонидани симои аслии ин марди фозил сухани сареҳ ва нақши созгори ўро ба қалам додааст:

Қирпӯш аст раҳу пайраҳаи шаҳр, вале,
Ту ба ҳар сӯ, ки равӣ, аз раҳи гил мегузарӣ...
Аҳли дил аз ту ба некӣ ҳама ҷо ёд кунанд,
Ту ба соҳибдилии хеш зи дил мегузарӣ.

Зи раҳи нарм наметӯӣ ту нармии ҳаёт,
Балки ту нармии пурмехри сухан метӯӣ?
Пой бо меҳр гузорӣ ба раҳи хоки Ватан,
Балки аз рӯи Ватан, бӯи Ватан метӯӣ?!

Ё зи айёми шабобат асаре метӯӣ,
Ки ҳама буду набудаш ба Ватан бохтааст?
Ё ки дилгир шудӣ аз раҳи сангини ҳаёт?
Ё ки пирӣ ба сарат соя барандохтааст?... [50, с. 17]

Мастон Шералӣ, ки тозагӯиву рангофарии шоиронаро беҳтарин дастоварди эҷодии хеш медонад, дар ин радиф коргирӣ бо тасвирҳои дилкашро низ дар зимни офаридани ҳар банди шеъри хеш бо сароҳат мавриди қарор медиҳад ва саъй меварзад, ки бо мақсади асосӣ шеърро бо фарогирии тасвири тозаву дилкаш ва мундариҷаи ғоявии расо манзури ҳаводори сухани манзум гардонад. Чунин манзараро метавонем дар шеъри суолбарангези «Кист он?», ки дар назми чаҳорпора суруда шуда ва мутобиқи маъниву мазмун, тасвирҳои мушаххаси далолатгар ба ҳаёлотӣ муассир ва бадеияти баландаш ба як «дӯст»-и орзуиву ормонӣ бахшида шудааст ва дорои тамоми хусусияти ҳоливу фитрӣ ва заковати дарёфти «дӯст»-и ҳақиқӣ ва холисонаро дар бар мегирад ва чунин мефармояд:

Кист он, ки чу бинадат хушҳол,
Аз ту хушҳолу шодтар гардад,

Бишкуфад аз насими дидорат,
Аз табассум гули сахар гардад?

Кист он, ки туро ба қимати чон,
Бихарад ҳар кучову нафрӯшад,
Дари айбат ба рӯ-т бикшояд,
Лек дар ғайби ту варо пӯшад?

Кист он, ки ба по-т хор халад,
Берун орад ба сӯзани мижгон,
В-ар ба фатҳе ту дастёб шавӣ,
Мужда гардад ба чумлаи ёрон?

Кист он, ки ба азми дидорат,
Ба дарат гоҳ-гоҳ мушт занад,
Бидарояд чу додари ҷонӣ,
Дар бари тифлҳо-т така кунад?

Бӯсад аз рӯю мӯи фарзандат,
Лутф гӯяд ба лутфу хандонад,
Сер хезад зи хони холии ту,
Гушна мирад ба рӯи чун нонат?

Ҳар кучо, ки равад дар ин олам,
Тӯша гирад ба худ ҳаёли туро,
Бо ҳамин тӯша боз баргардад,
То кунад пурсупос ҳоли туро?

Кист он зоти пок, эй мардум,
Аз кучо нақши пой ӯ ёбам?

Рӯз мечӯямаш, намебинам,

Хоб мебинамаш, агар хобам... [50, с. 77-78].

Шеъри чаҳорпора дар адабиёти муосир бо ҷилваву ҷилои хеш болои қор омадааст, ки дар баробари дигар санъатҳои бадеӣ бо истифода аз афкори панду насихатомез низ саршор мебошад.

Мастон Шералӣ дар шеъри чаҳорпораи хеш бештар барои ба гӯши мардум расонидани аңдарзи рӯзгор ва аз панду ҳикматҳои таъсирбор талош варзида, ба ин тариқ саъй кардааст, ки дар қушоиши «рози одам» ва «одамият» даст дошта бошад. Барои қомеъӣ бештар ба рӯзгору оламу осори одамӣ рӯ меоварад, то тавонад аз бешу қами рӯзгор ва ҳолу аҳволи одам то аңдозае боҳабару огоҳ бошад ва бо тасвирҳои зебое шеъри чаҳорпораи «Қаҳони одамӣ»-ро меофарад:

Қаҳонгардӣ надорад ҳеч завке,

Набинӣ гар қаҳони одамиро.

Қаҳонгардон басо нодида рафтанд,

Қаҳони ноаёни одамиро...

Яке савдогари бозордида,

Яке дар ғафлат аз бозори айём.

Яке хоб аз дили бедори Пушкин,

Яке «хушёр»-и мастихои Хайём...

Зи байни ин ҳама бозори ҳастӣ,

Ту бинӣ, шоиро, бешу қамиро,

Ниҳон гардида, ногаҳ мекушӣ,

Қаҳони ноаёни одамиро [50, с. 208].

Мастон Шералӣ ба ин тариқ, талош меоварад, ки бо панду аңдарзҳои нишондиҳандаи ҳулқу атвори ҳамида, ибратнамои ҳонандаи хеш гардад ва дар ин маврид барои ҳидояти инсон ба роҳи ростин ва шиноҳти ҳақиқат саъй мекунад, ки масъул бошад.

Мастон Шералӣ шоири вусъатнигар аст ва дар эҷоди шеър бо василае, ки меҷӯяд, меҳодад, талқингари ҳама падидаҳои нек, назари зебонигар бошад ва пеш аз ҳама, саъйи зебонигарӣ ва ҳақиқатбаёнӣ назари андарзгӯ ва ҳикматофари ўро ҷилову рангинии бештар ато кардаанд. Бо далолати ин гуфтаҳо ба шеъри ҷаҳорпораи зерин таваҷҷуҳ мекунем, ки бо насиҳати шево ва ифтихормандии бесобиқа ба гузаштаи таърихӣ ва мардони пандпарвару насиҳатофари он, ки тариқи ростин ва ҳақиқатро ба мактаби таҷриба бадал кардаанд, фармудааст:

Бар аспӣ ғурур по магардон,
По неҳ ба рикоби хоксорӣ.
Аз мактаби рафтагон ба ёд ор,
Таҷрибаи имтиҳонсупорӣ.

Беҳуда ҷаро кунӣ ситеза?
Беҳуда ҷаро кунӣ ту пархош?
Аз дастаи ҷом даст баргир,
Бо ақли замонасанҷи худ бош!..

Сардӣ зи ҷаҳони дил бадар кун,
Хуршеди баҳор хостгор аст.
Мизони фалак ба ҳоли худ нест,
Таърих, ҳудаш тарозудор аст! [50, с. 222]

Бояд таъкид кард, ки Мастон Шералӣ дар зимни офаридани ҷаҳорпораҳо ва дигар жанрҳои шеърӣ худ, истифодаи ҳар калимаву ибора ва байту дигар нуктаҳои муҳимми ифодаву баёни шеърсозашро санҷида интиҳоб кардааст ва бо мақсади дилнишину маънирас кардани мавзӯ, ҳунари шеърофарии ҳудро зина ба зина сайқал додааст ва бо ин усул тавонистааст, ки ба ибратгирии рӯзгори аҳли ҷомеа саҳифаи рангинтар ва тозатаре боз намояд.

Албатта, ин ҳама бар он гувоҳанд, ки Мастон Шералӣ дар ашъори ҷаҳорпораи худ низ чун дар дигар жанрҳои эҷоднамудааш, бо истифода аз

таъбиру тасвирҳои маъмули бадеӣ, монанди ташбеҳоту киноёт ва дигар санъатҳои маъмули бадеӣ, манзараҳои ёдмон меофарад. Ё дар баробари қаҳрамони офаридаи хеш зиндагӣ мекунад ва дар баробари ӯ ҷоннисору ҷонфишон мегардад ва барои дарёфти маъвову манзалати суханаш ба тамоми талаботи қонуни бадеият дар шеър талош меварзад, то ҳаде ки дар зебӣ ва шигарфии суханаш қонеъ монад. Чунин тасвиреро метавон дар ҷаҳорпораи «Артист» ба инобат дарёфт, ки бо як зебӣ ва лутфи сухан ҳолати азодории мардумро, ки либоси сиёҳ ба бар мекунад, тасвири «либоси шаб»-ро мавриди қорбарӣ қарор медиҳад ва хонандаро ба як тамошогоҳи ҳақиқӣ даъват менамояд:

Рафт артист, рафт аз олам,
Рафту ҷандин қиёфаи зинда,
Монд дар ёди зиндаҳои дигар,
Дар дили бешумор бинанда.

Пеш ҳам «мурда» буд дар сахна,
Ҳозиронро либоси шаб дода.
Зинда мегашту боз мечӯшонд,
Саҳнаро шуълаи тараб дода.

Ин сафар буд охири нақшаш,
Охири нақш аз дроми марг.
Рӯи тобут зард меҳобид,
Чун ғитода зи шохи нахле барг... [50, с. 210].

Бо ин иддао дар шеъри ҷаҳорпораи Мастон Шералӣ, метавон ба натиҷа расид, ки дар шеъри ҷаҳорпораи ӯ, ҷунонки дар дигар ашъори суннатӣ ва озодаш ба мушоҳида мерасад, қорғирӣ бо ифодаҳои баландмазмун, сарех ва дорои хусусиёти бадеӣ ва маънииҳои бикр ва истифода аз истилоҳоту ибораҳои бамавқеъ ва мувофиқи мақсади шоир поягузорӣ шудаанд. Дар робита ба ин, метавон ҳунари шоирии ин адиби зиндаёд ва ҳушномро бештар

ба тариқи тасвирҳои шигарфу зебо ва мантиқан созгор дар шеъри волои ӯ истиқбол кард, чунонки шеъри ӯ, баҳусус ҷаҳорпораҳои шоир дархӯри вақт ва фазои замон ва дар ҳампайвандӣ ба дархури ҳама замон офарида шудаанд.

Бар ин аст, ки ақидаҳои маърифатбор ва инсонпарваронаи Мастон Шералиро метавон бештар дар ҷаҳорпораҳои ӯ истиқбол намуд, ки дар адабиёти муосири тоҷик сазовори ҷойгоҳи хос мебошанд.

Маҳз ашъори ҷаҳорпораи ин шоир, ҷойгоҳи ӯро дар миёни дигар адибону ҳамқаламон ва ҳаводорони шеъру суханаш, ҳамчун эҷодгари ашъори ғиноӣ ва баҳусус, ҷаҳорпораҳои ба мазмуну мундариҷаи бадеӣ ва мантик созгор муайян кардаанд.

2.1.5. Назаре ба шеъри озоди шоир

Шеъри озод вобаста ба замони пайдоишаш, яке аз навгониҳои бадеӣ дар адабиёти тоҷик ба шумор меравад, ки мутобиқи ақидаи шеършиносон ва адабиётшиносон аз оғози асри XX, бо ибтикори устодон Садриддин Айнӣ, Абулқосим Лоҳутӣ, Пайрав Сулаймонӣ ва баъдтар аз солҳои 60-70-ум бо рӯ овардани шоирони навовари кишвар, монанди Муъмин Қаноат, Ғоиб Сафарзода, Лоик Шералӣ, Бозор Собир, Ҳақназар Ғоиб, Ҳабибулло Файзулло, Саидҷон Ҳакимзода, Қутбӣ Киром, Гулназар Келдӣ, Гулрухсор, Аскар Ҳаким, Сайидалӣ Маъмур ва баъдтар, солҳои 80-ум ва даврони соҳибистиклолии кишвар дар эҷодиёти шоироне амсоли Камол Насрулло, Муҳаммад Ғоиб, Искандар Идизодаи Хатлонӣ, Салими Хатлонӣ, Алимӯҳаммади Муродӣ, Фарзонаи Хучандӣ, Абдулқодири Раҳим, Сиёвуш, Ворис ва дигарон боз ҳам қавитар ва мучиби пайравони зиёд гардид.

Аммо бо завуқ салиқаи бештар дар миёни адибони солҳои 60-70-уми ин давраи таърихии адабиёт месазад, аз номи Мастон Шералӣ, ки аз пешгомони эҷоди шеъри озод буд, ба некӣ ёд овард, зеро ӯ аз зумраи он шоирони соҳибистеъдод аст, ки дар сурудани шеъри озод низ дар баробари эҷоди дигар жанрҳои шеърӣ муваффақ аст.

Шеъри озои ин шоир, ҳарчанд дар осори барҷомондааш чандон фарогир набошад ҳам, аммо новобаста ба теъдоди камаш низ дар адабиёти муосири тоҷик мавқеи баландро соҳиб гардидааст.

Бо чунин иқдом, ки бояд шеъри озои Мастон Шералӣ баррасӣ гардида бошад, чашмандозе ба таносуби шеъри озои ин шоир намудем, то тавониста бошем, паҳлуҳои нокушодаи онро дар чашми хонандагонаш равшан намоем. Зеро чунонки бармеояд, шеъри озои ин шоир, ки дорои доираи васеи мавзӯҳои мухталиф ва мазмуни баланд аст, бо хунари воло ва тарзи андешаву назар ва фикру баёни сарех болои қор омада ва аз таассуроти амиқи шоир бар ашёву аҷзо ва олами тахайюлотӣ ӯ гувоҳ медиҳанд.

Мастон Шералӣ шеъри озои худро дар баробари дигар навҳои шеърӣ, бахусус шеъри суннатӣ хеш ҳаммаром офаридааст ва бартарият дар он аст, ки қори тасвирро дар ашъори бо ном «озод»-аш бештар тақвият додааст, ки ҳам мавзӯ ва ҳам мазмуни онро ғановати маънавӣ ва тасвирии бештар ато кардааст.

Ӯ дар шеъри хеш ҳамеша ба ду ҷанба, яке тахайюл ва дигаре воқеият таваҷҷуҳ кардааст ва дар ҳар ду маврид ҳам қомебу муваффақ гардидааст. Бо чунин иддао метавонем, ба ашъори озои ӯ таваҷҷуҳ кард, чунонки дар шеъри озои бо ном «Суруди шавқ» тасвирқориҳои тахайюлӣ ва ормонпероиро бештар ба қор мебарад ва бо истифода аз санъати мутоиба ва ё ташбеҳ, инчунин иборасозии бамаврид, монанди «зиндони ҳасратҳо», «хилвати шабҳои танҳой», «кавкаби чашми фӯрӯзон», «дафтари андӯх» ва ғайра онро аз дарунмоя пардоз медиҳад ва тасвири ҷолибе меофарад:

Дигар ман шод хоҳам буд,

Дигар озод хоҳам буд аз зиндони ҳасратҳо.

Дигар дар хилвати шабҳои танҳой,

Нахоҳам қард ёди ҷилваи наҷми масарратро,

Ки онро ёфтам дар кавкаби чашми фӯрӯзонат.

Дигар дар тирароҳи зиндагӣ машғал намечӯям,

Дигар аз дафтари андӯх пеши кас намехонам.

Зи ғам ҳарфе намеғӯям,

Раҳи ҳасрат намеғӯям.

Парешон будаму дигар намебинӣ парешонам,

Ки худро чамъ дидам дар сари мӯи парешонат [49, с. 24].

Чунонки бармеояд, шоир аз иборот ва калимаҳои дилнишини «парешон» ва «чамъ» тасвири барҷо ва зебӯе меофарад ва ҷунин зебоинигорӣ дар шеърӣ озода ӯ фаровон ба мушоҳида мерасанд. Чунонки дар идомаи ин шеър аз таъбирҳои дилангез қор мегирад ва муваффақона меғӯяд:

Ман акнун об хоҳам хӯрд,

Аз ҷашму нигоҳи ту [49, с. 25].

Ва ё бо идома додани тасвирҳои ҳасратбори хеш, бо истифода аз санъати лутф тасвири зебӯе меофарад:

Ба дасти бўса ҷинам боз,

Гулҳанди лабонатро [49, с. 25].

Метавон дар ин радиф аз шеърҳои ҷудогонаи озода, монанди «Ватан», «Китоби туст дар дастам», «Дастҳо ва ҷашмҳо», «Исиққул», «Бодаи хуршед», «Ривояти роҳ», «Пайки ҷовид», «Ҳарос», «Қорғар», «Агрегатҳо», «Қиштӣ», «Меҳр сардӣ мекунад», «Фирор» ва дигар нигоштаҳои бо ном «шеърӣ сафед» - и ин шоир, ки бо истифода аз санъатҳои бадеӣ хеле муҷазу сареҳ қор овардаанд, ошно гардид.

Ҷанбаҳои тасвирӣ дар шеърӣ Мастон Шералӣ гуногунвазну муҳталифоханг буда, дар шеърӣ озода ӯ бо навъи дигар ба қор меоянд. Чунонки тобиши тасвири муассир будани «бодаи хуршед»-ро дар шеърӣ «Бодаи хуршед» қар ҳоли олами мавҷуд ба назар меғирем, ки ҷи дилнишин ва аз дарунмоя қурмаъно омадааст:

Маро шабҳои беҳобӣ ҳумори бода мегирад,

Ҳумори бодаи дилҷӯ ба рӯи сода мегирад...

Ҳумори бодае, ки ман намебинам ба ҳар ҷоме,

На андар тоқи ангуре, на дар ҷашмони маҳмуре,

На дар субҳи сабуҳие, на андар қосаи шоме,

На дар созеву овозе, на дар тореву танбуре...
На дар хумхонаи соқӣ, на дар кошонаи боқӣ,
На дар базме, на дар разме, на андар хони алвоне.
На дар кутии атторе, на дар дуккону бозоре,
На дар таҳхонаи ину на болохонаи оне...

Чӣ бода?!

Бодае, ки мекунад хушёр мастонро,
Дихад хусни баҳорон рӯи беранги зимистонро.
Замонро медихад равнақ, ҷаҳонро мекунад рангин,
Пайи таъмири олам, оламеро медихад тамрин.

Чи бода?!

Бодае, ки аз Замони Одаму Ҳавво,
Гаҳе пинҳон,
Гаҳе пайдо,
Ба зарфи нилгуни осмон ҳар рӯз меҷӯшад,
Ва чун тифле, ки аз пистони модар шир хоҳад хӯрд,
Замини пурхумор онро ба ҳирсу оз менӯшад... [50, с. 102-103].

Мастон Шералӣ ҳангоми эҷоди шеърӣ озои хеш низ ҷунони дар ашъори ҷаҳорпора ва дигар жанрҳои суннати он ба ситоиши табиат, тасвири диёр ва обу ҳавои пурнасиму наҳатбораи аз дидгоҳи пурназокати шоирӣ мебинад, ҳама латофату нафосати онро бо ҳиссиёти амиқи тасвиргароёна ба пардоз мегирад.

Гарду хоку санги диёри кӯҳистон ва обшорону рӯду дарёҳои кишвар ва билохира зодгоҳашро аз тамоми падидаҳои офоқ азизу муътабар медорад ва тамоми муқаддасоти онро бартару болотар аз сарвату дороиҳои олам баҳогузори мекунад. Бо чунин иддао метавон ба шеърӣ озои «Салони обшорон, чун садои даъвати Модар»-и шоир рӯ овард, ки молотол бар чунин тасвирҳои диққатрабо эҷод шудааст ва бевосита хонандаро ба ифтихороти

дӯст доштани диёр, ки хатти тақдири он бар ҷодаҳову сангу хоку обшорон ва боду борони он ба ҳам омадааст, даъват менамояд:

Салои обшорон, чун садои даъвати Модар,
Маро пайваста бар кӯҳсор меҳонад.
Вале андешае чун дӯст ё душман намедонам,
Ҳамеша дар миён девор мемонад...

Сарамро гираму берун кашам аз шаҳр рахтамро,
Ҳавои ҷойгардонӣ чи сон созад дарахтамро?!
Дар ин мизони савдо мениҳам доим,
Сари чун санг сахтамро.

Чӣ хоҳад шуд?

Чӣ мегӯянд?

- Агар рӯзе равам дар кӯҳсорон пайраҳи кори дигар гирам,
Ба мисли қуллаҳо бедор хобам, то ки аввалбор,
Ба каф оҳордода домани поки сахар гирам...

Худоро, ман чӣ меҳоҳам, чӣ мегӯям,
Ваё аз хоки умр аз нав ба мисли сабза мерӯям?
Ва ё фарзанди кӯҳам ман, ба ёди зодгоҳи хеш
Ҳамеша дар тақопӯям?!
Ва ё ёди падар,
Ёди ягона модари пирам,
Ду мирзои қаламрон аввалин дар лавҳи тақдирам,
Маро аз худ бадар бурданд, то ранги дигар бигрифт,
Варақ аз килки тақдирам?! [42, с. 98]

Мастон Шералӣ шоири сарбаланду пурифтихор бар сарбаландиҳои кӯҳистони диёр аст ва ифтихормандии бештари ӯ бо сарбаландии гузаштагони кӯҳистонии ӯ бештар аст, ки симои «падар» чунин сарфарозиву

сарбаландиҳои ӯ бештар асар кардааст. Албатта, чунин ифтихоротро дар ашъори устод Мирзо Турсунзода дар мисраъҳои «Мардуми тоҷик дорад ошён дар кӯҳсор», «Ошён гар мегузори, дар баландиҳо гузор!» ва зиёда аз ин метавон дарёфт, аммо тасвире чунин зебо ва манзараҳои тасвирбори хаёлбарангезро, ки бо самимияти қалбии Мастон Шералӣ, дар шеъри озодаи «Ба падарам» иншо намудааст, метавон ба мушоҳида гирифт:

Уқоби кӯҳ будӣ,
Қуллаи кӯҳ лонаи поку баландат буд.
Ба пастӣ орамидан нописандат буд.
Само дар ихтиёрат буд,
Сарат бар осмон месуд...

Намедонам кӣ шуд имрӯз дар қасди шикори ту,
Ки мебинам чу мурғи паршикаста,
Асо дар даст ногирою хаста,
Хамида қоматат чун доси афсурда,
Чи мечӯӣ?
Чи мекобӣ зи хоки тираю сангин,
Қавониро ва ё тири камонатро,
Камони қомати хамгашта зору нотавонатро? [50, с. 42]

Дар ин шеър, албатта шоир, ҳарчанд ба ҷузъиёти бадеӣ рӯ оварда ва тасвирҳои ҷолиб офарида, бо сеҳри калом ҳолати гузашти умри инсонро ба тасвир кашида бошад ҳам, дар маврид бо рӯнамоии пардозҳои ҳаёлии як мавзӯи саршор бар мазомини шоирона мушоҳидаҳояшро, ки дар манзари ҳаёл рӯ кардаанд, дар симои як пири рӯзгордида, боз ҳам ҷолибтар ба қалам додааст.

Мастон Шералӣ шоире буд, ки ҳамеша бо дӯстон ва ҳамдилони соҳибназару худшиносаш ҳамдамиву ҳамнафасиро ғанимат медонист ва ёрони ҳамдами хешро дороиву давлати хеш мешумурд. Ин мавзӯ низ аз назари ӯ дур намонд, ки дар рӯзҳои барҳаёт будани хеш чунин манзараҳои

самимиву пурсадоқатро дар шеъри озоди «Давлати ноёфт» чой дод, ки зикри онро дар ин поён муфид ва муҳим мешуморем:

Ман дар ин дунё кӣ дорам?!

- Чуз сари аз худшиносиҳо баланду

Чуз шумо, эй дӯстон?!

Чуз дари бикшода чун дил, баҳри ёрони асил,

Чуз пур аз алвони неъмат

Рӯи дастурхони хуррам ҳамчу сахни бӯстон?!

Боз чӣ?

- Сарзамини ганҷхезу мардумони некбин!

Осмон ҳамчу боми хонаам поку баланд

Ошёне чун Замин?!.

Боз чӣ?!

- Ман боз дорам чун ҳама дар ихтиёр,

Орзуҳое чу ганҷи кӯҳсорам бешумор... [42, с. 314].

Дар мавриди шеъри озоди Мастон Шералӣ метавон чунин хулоса кард, ки мундариҷа ва муҳтавиёти шеъри озодаш пуркорӣ ва дарёфти тасвирҳои тоза ва рангин кардани бадеияти шеъри баландаш гувоҳӣ медиҳанд, барҳақ, ӯ чун шоири навгарои замони худ ба ин навъи шеърӣ ва шаклу мазмун додани он дар эҷодиёти худ саъйи беназир намудааст.

Мастон Шералӣ бо мазмуну муҳтавои шеъри расояш собит намудааст, ки дар сурудани шеъри озод аз пешгомони даври худ буда, ҳатто дари тозаеро ба рӯйи пайравони ин навъи шеърӣ тавонистааст, ки боз намояд.

БОБИ III. ВИЖАГИҲОИ МАВЗУӢ ВА БАДЕИИ АШӢОРИ МАСТОН ШЕРАЛӢ

3.1. Ҷанбаҳои мавзуии эҷодиёти шоир

МавзуӢ – метавон бардошти маънавӣ бар вазъро гуфт, ки дар баробари пешомаде руҳ медиҳад ва шоирону нависандагон метавонанд, ба тариқи бадеият додан ва тасвирбор кардани он, мундариҷаи ғоявӣ, мазмун ва муҳтавои тамоми жанрҳои шеърӣ ва ҳам осори хурду бузурги мансури хешро оро бахшанд.

Таърифи «мавзуӢ» дар Фарҳанги забони тоҷикӣ – «1. вазъ кардашуда, гузошташуда, ниҳодашуда; 2. Матлабе, ки дар бораи он баҳс карда мешавад; 3. Субъект, мубтадо»; [22, с. 614]. дар Энциклопедияи советии тоҷик ба таври – «вазъ кардашуда, объекти тасвири бадеӣ, доираи ҳодисаҳои ҳаёт, ки нависанда ё рассом дар асараш тасвир намудааст» [63, с. 84] сабт шуда, дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ, ба маънии «он чи, ки дар бораи он суҳан меравад, матлаби мавриди баҳс... объекти тасвири бадеӣ» [23, с. 734], дар Фарҳанги Доро ба маънии «1. он чӣ, ки мавриди гуфтугӯ, баҳс ва таҳқиқ аст; матлаб; 2. Муҳтавои нақл...; 3. Масъала»; [15, с. 518] арзёбӣ шудааст.

Ба ҳар ҳол, мавзуӢ - мафҳумест, ки дар падидаҳои адабӣ ҷавҳари он ба маъниву муҳтавои асари бадеӣ далолат мекунад ва ҷунонки адабиётшинос Раҳим Мусулмониёни Қубодиёнӣ тавсиф мекунад: «Масъалаи асосии асари бадеӣ, проблемаи марказии онро мавзуӢ меноманд» [95, с. 158].

Дар ин маврид месазад қайд кард, ки қариб дар тамоми осори илмӣ-пажуҳишии даврон аз ҷониби пажуҳишгарон бештар ба ҷанбаҳои мавзуии ашъори шоирони мавриди назар таваҷҷуҳ зоҳир мегардад, ки дар ин миён баррасии мавзуӢ дар ашъори Мастон Шералӣ низ истисно буда наметавонад.

Бояд таъкид кард, ки Мастон Шералӣ шоири рангинҳаёл буда, доираи мавзуъҳои эҷодии ӯ гуногунҷанба ва пурмаъниву ғановатбор мебошанд. Ҷунонки бармеояд, дар ҳама навъҳои шеърӣ, баҳусус жанрҳои суннатӣ, ҷаҳорпора, инчунин шеъри озод низ, салиқаи шеърофарии хешро санҷида ва доираи мавзуъҳои интихобнамудаашро вусъат бахшида, аз шеър то шеъри

дигар пуртароват ва бештар таъсиргузор кардааст.

Мастон Шералӣ дар интихоби мавзӯ ҳанӯз аз нахустин иқдоми хеш дар арсаи адабиёт, нуктасанҷона қадам мемонд ва чунонки маълум мегардад, ба ин васила бо истифода аз истеъдоди воло ва саликаи ҳунари офарандагии хеш дар заминаи шеърӣ расо ва асил, хонандаи тоҷикро тавонист, ки ба мавзӯҳои гуногунмухтаво ва дорои мундариҷаи ғоявии фарогир бештар ошно гардонад.

Ӯ шоири мушоҳидакоре буд, ки тамоми аносири табиат ва марому руҳдодҳои зиндагиро бо чашми эҷодкор менигарист ва дар интихоби обуранги мазмун аз бадеияти баланд ва ҳунари тасвиргаро қор мегирифт, то мавзӯро ба шоистагӣ пероя бахшад ва онро аз ҳар лиҳоз бозтоби шоирона диҳад. Албатта, чунин тамоюл, чунонки дар шеърӣ «Офтоби ҷануб», ки дар лаҳзаҳои дурии шоир ба ёди Модар иншо шуда ва самияти ӯро аз мушоҳидаҳояш рӯнамо мегардонад, далели равшан бар исботи назари мо буда метавонад:

Офтоб, офтоби мулки ҷануб,
Муддате шуд, ки дар хумори туам.
Аз паси пардаҳои боронӣ,
Рух намо, рух, ки хостгори туам.

Ҳар саҳар бо ҳаёли чехраи ту,
Дида дӯзам ба офтоби шимол.
Чун хати нурҳои тобонат,
Гарчи кам нест дар китоби шимол...

Ҳама ҷо мебарам ҳаёлатро,
Ҷустуҷӯ мекунам висолатро.
Бош ҷовид, Модари маҳбуб,
Офтоб, офтоби мулки ҷануб! [52, с. 77]

Интихоби мавзуъ дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ба як навъи зебоинигарӣ ва зебоишиносӣ табдил мегардад, ки бар ҳама дидаву шунидаҳояш метавонад, манзараҳо ва тасвирҳои ҷолибе офарад, чунонки қариб дар ҳама руҳдоду пешомадҳои зиндагӣ ва рӯзгор бо назари тасвиروفар менигарад ва ба шоистагӣ аз ҳунари волои эҷодии худ вобаста ба мавзуъ мазмун меофарад. Бо ин иқдом саъйи пайваста бар он дорад, ки мавзуи интихобнамуда ва ба қорбурдааш мутобиқ ба матлаби хонандагонаш болои қор ояд.

Шеърӣ дар боло зикргардида маҳсули ёдоварӣ дар соҳили баҳри Балтик эҷод гардида, ҳамчунон дар зимни ин сафари хеш, аз ин макон тӯшаи дигаре низ ба армуғон овардааст, ки ин шеър «Ёд» номгузорӣ шуда ва бо як ҳаяҷон ва эҳсосоти шоирона ва ошиқона, ки дар тамошои манзараи зебои баҳр ҳангоми мушоҳидоташ бар «мавҷҳо», ки ба «асп» ва одамон ба «асптозон» ташбеҳ шудаанд, мавзуи пурандешаву ҳассоси ҳаёлии ўро бор додааст, ҳамчунон самимиву роҳатафзо болои қор омадааст. Чунонки мегӯяд:

Дар бари регзори домани баҳр,
Ин саҳар аз ҳама канорам ман.
Сайди андешаам, намедонам,
Ки ба сар чӣ ҳаёл дорам ман.

Ҳама бар мавҷи асп гашта савор,
Асптозӣ кунанд шодона.
Мавҷҳо чун бино қад афрозанд,
Боз як он шаванд вайрона.

Як тараф баҳри пирро бинӣ,
Як тараф бозии ҷавониро,

Бар сари мавҷ бингарӣ аз дур,
Чун кулаҳ тоқа бодбонеро...

Хестам, доштам зи домани баҳр,
Баҳр доман кашид аз дастам.
Бар сари лойтӯдаи регин,
Мисли кӯдак ба бозӣ биншастам... [52, с. 75].

Дар баробари ин, Мастон Шералӣ, ҳамчунон ба ҷанбаҳои лирикӣ, иҷтимоӣ, ватанпарварӣ, инчунин мафҳуми сиёсӣ фарҳангии мавзӯ таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, ашъорашро бо равонию асолату салосати маънавӣ, қобили қабули назар ва мувофиқи табиӣ хонандаи хеш меофарад. Ин бар он далолат мекунад, ки шоир дар шинохт ва интиҳоби мавзӯ назари фарогир дошта, диди тасвиршиносии хонандашро низ собитқадамона истиқбол мегирад ва дар зимни болои қор овардани мазмун, доираи мавзӯро аз ҳар ҷиҳат мавриди истифода қарор медиҳад.

Дар робита ба мавзӯи лирикаӣ ошиқонаӣ ӯ метавон аз тасвирҳои зебо ва гилояҳои ҳиссӣ ёдовар шуд, ки молотол бар ормонҳои ҷавонӣ ва шоириву шоиронаӣ ӯ дар офариниши тасвири шеър хеле муассир ба қор рафтаанд. Чунин иддаоро метавон дар шеъри «Қист он хушбахт?» ба мушоҳида гирифт, ки фармудааст:

Нағз медонам, ки танҳо нестӣ,
Як ҷаҳон дил ҳар нафас ҳамроҳи туст.
Ҳар кучо дар маҳфили дилдодагон,
Шамъи маҳфил орази ту, моҳи туст...

Нестӣ танҳо, ту танҳо нестӣ,
Чашми дилҳо ҳар қадам ҳамроҳи туст.
Дар замин дилдодагон, дар осмон,
Моҳ ҳам ошиқ ба рӯи моҳи туст...

Мениҳӣ сарро ба ними болишат,
Соҳиби он ними ҳамчун тахт қист?
Қист он теғи дусад ҷони ҷавон?
Қист он хушбахт? Он хушбахт қист? [52, с. 88]

Дар иртибот ба ин ҳамчуни метавон ба паҳлуҳои мундариҷавии мавзуоти гуногунчанба дар ашъори ӯ таваҷҷуҳ кард, ки дар ҳама навъҳои шеърӣ, аз ҷумла дар шеъри суннатӣ, аз қабили навъҳои ғазалу рубой, қасидаву достон, марсияву шеъри озод ва дигар жанрҳои анъанавии манзум, возеҳу равшан ба кор рафта ва баёнгари истеъдоди волои шоир дар коркарди мавзуи интихобнамудааш гардидаанд. Чунон ки дар ин дубайтӣ ба тавсифи мавзуи ишқ меситояд:

Яке дар ишқ дунёи дигар ёфт,

Яке аз лаззати дунё хабар ёфт!

Яке дар сина хуршеди сахар ёфт,

Яке 3-ин чода танҳо чашми тар ёфт! [52, с. 110]

Мастон Шералӣ дар ашъоре, ки бештар ба мавзӯҳои лирикии ишқӣ ва иҷтимоӣ бахшидааст, таваҷҷуҳи хос зоҳир карда, дар натиҷа бо назари ифодагари тасвирҳои ҷолибу ҷозиб комёб гардидааст. Ӯ ба маънои том, шоири замони худ ва ҳамнавои муҳит ва ҳамдаму ёрони аҳли фаҳм аст. Шеъраш, низ таҷассумгари мавзӯҳои зикргардида буда, ўро дар баробари беҳтарин шоирони давр муаррифӣ кардааст.

Ба ҳамин монанд, шоир дар мавзуи ишқу самимияти ошиқона сурудаҳои фаровон дорад, ки ҳар шеър дар алоҳидагӣ ба ҷанбаҳои мухталифи бахшида ба ин мазмун болои кор омадаанд, вале ба ҳар навъ тараннумгари зебоиҳову ғасоҳату малоҳат ва саршор бар ҷаззобияти каломии ошиқона мебошанд. Ин таассуротро метавонем аз шеъри «Ишқ» бархурдор бошем, ки дар он шоир бо лутфи суҳан мегӯяд:

Деҳқони гули баҳор ишқ аст,

Туғёни дили қарор ишқ аст.

Чашми дили интизор ишқ аст,

Боғу ҷамани ҳазор ишқ аст.

Ишқ аст шарори хонаи дил,

Ишқ аст мадори шонаи дил.

То ишқ ниҳон бувад ба сина,
Олам шунавад таронаи дил.

Бе ишқ маҳи само ниҳон буд,
Дунё кару кӯру безабон буд.
Аз рӯзи азал ба дасти ёрон,
Ишқ оинадори ошиқон буд... [42, с. 289].

Шоири шаҳири тоҷик Бозор Собир, ки аслан, ба монанди Ҳокони Шервонӣ бар шоирии хеш ифтихорманд буд ва кам касонро дар шоирӣ ба ҷуз ҳудаш эътироф мекард, дар нигоштае таҳти унвони «Рафиқи нимароҳ» бори аввал хондам, ки аз Мастон Шералӣ, ки дар асл, арзандаи чунин тавсифот аст, бо таваҷҷуҳ ба рӯзгори даврони донишҷӯӣ ва хотироти ҳаёти бигзашта ба эҳтиром ёд карда менависад, ки «Дар зумраи мо, Мастон шоире буд, ки ғайр аз шеър ҳеҷ чизи дигарро ҷиддӣ намегирифт. Ғайр аз мавзуи шеър, дар мавзуи дигаре суҳбат намекард...» [18, с. 46] ва барҳақ, чунин ҳам будааст.

Дар ҳама ҳолат ӯ мавзуи шеърро шоириро дар назми худ боло мегузошт, зеро дар каломии манзум ва шеър заминаи ҳикмату андарз ва саводи маънавии мардумро баҳо мекард. Мавзуи шеър ва шоир дар ашъори ӯ, дар баробари дигар мавзӯҳо аз ин лиҳоз бештар тараннум шудааст, ки эҳсосоти ботиниву таҳайюлии хешро бо шеър оро дода буд ва бо ин далел манзарае, ки дар шеъри ба мавзуи Теури ланг ва шоир, бо номи «Шоҳ ва шоир» эҷод шудааст, назаррас мебошад:

Сарфиканда, бесалому бекалом,
Булбуле аз ҳалқаи доме гузашт.
Шеър дар дил, бо ҷабини нурбор,
Мисли субҳ аз паҳлуи шоме гузашт.

- Кистӣ?! -фарёд зад мири ғзаб,
- Бар манорон бигзарӣ бе эътибор?!

- Шоирам, болотар аз ин бурҷҳо,

Дар бағал дорам зи шеъри обдор! [42, с. 338]

Аз ҳар шеъри Мастон Шералӣ бармеояд, ки дар робита ба вусъати мавзӯ назари шоиста, андешаи расо, дилбастагии хос ва дар коркарди мавзӯ низ дасти расо дорад. Комёбӣ бар чунин рисолат аст, ки эҷодиёти ин шоир молотол аз мавзӯҳои мухталифанд ва дар дидгоҳи хонанда мавқеи чашмрас доранд.

Барои ӯ интиҳоби жанру маънӣ, вобастагии мудом ба мавзуи интиҳобнамудааш дорад ва саъйи талошаш низ бар оро додани мавзӯ дар ин асос аст, ки хонандаи ашъорашро бар асари таассуроти бардоштнамудааш бар мавзӯ комгор бинад. Дар робита бар чунин таассурот аст, ки ҳамбастагии инсоният ва ҳамҷавҳарии аносиру мавҷудоти оламро дар ҳамсозиву ҳамнавой этироф мекунад ва дар шеъри «Андарзҳо» бо иртибот ба шеваи дӯстӣ, ки мавзуи ҳамешагии адабиёт ба шумор меравад, ба таъкид меғӯяд:

Инсон ба ҳукми оҳан аст, оҳан ба оҳане,
Ҳар рӯз то намерасад, сайқал намебарад.
Ҳар рӯз то намерасад, бесоку бечилост,
Онро касе ба ҷониби манқал намебарад...

То одам асту оламе, одам ба одам аст,
Одам барои одаму олам барои худ.
То зиндаед, дасти ҳам гиред дар ҳаёт,
Оғах кунед оламеро аз садои худ... [42, с. 293].

Бо таваҷҷуҳ ба мавзӯҳои интиҳобнамудаи Мастон Шералӣ, ки дар ҳар боб бешумор сурудааст, метавонем мисолҳои фаровон дошта бошем ва ба ҳадде ки ҷавобгуи мавзуи дар ҳар жанри муносиб эҷоднамудааш бошад ва хонанда тавонад, ки бар асари бархурдори аз шеъри ӯ ба умқи маънӣ фуру равад ва дар шиноҳти маъниву мазмуни интиҳобкардаи шоир комёб гардад.

Албатта, ҳар хонанда дар зимни мутолиаи ашъори гуногунмавзуи ин шоир, метавонад таҷассуми ормонҳои ӯро дар худ дарёбад. Бояд ёдовар шуд, ки мавзуи ғоявӣ ва мундариҷаи ашъори Мастон Шералӣ бештар бар асари воқеоти дидаву офаридаи шоир болои қор омада, дар заминаи масоиле бардошт шудаанд, ки бар мушоҳидаҳои шоиронаи ӯ ҳампайвандӣ доранд ва мавриди эҷоди ӯ қарор гирифтаанд. Аз ин лиҳоз, месазад ба мавзуи шеъри иҷтимоии ӯ низ таваҷҷуҳ кард, ки як навъ мазмуни тарғибгарона ба дӯстиву ғамгусорӣ, инчунин самимияти ҷовидонаи инсонӣ дорад. Чунонки, дар банди зерини шеъри «Ҳукми таърих» ба мушоҳида мерасад:

Чархи айём ба майли дили бадқор нагашт...

Зиндагӣ оинаи неку бади бисёр аст!

Халқ дар чашми дили ҷумлаи соҳибназарон,

Ҳама, бо ҳамдигарӣ, ғам чу расад, ғамхор аст! [50, с. 278]

Мастон Шералӣ, барои ҷой додани маъниҳои матлуб ва мавриди назар талош меварзад ва баҳри хубтар тасвир намудани ҷанбаҳои назарраси он ҷиҳати пуробуранг кардани тасвир, бо қорғирӣ аз абзорҳои бадеият, ки онро хубтару рангинтар ба завқи хонанда матраҳ мегардонанд, замина муҳайё мекунад.

Ӯ шоири сарехназар аст ва дар зимни бо сароҳат муаррифӣ кардани мавзӯ, мекӯшад, ки худро ба маҳдудиятҳои зехнӣ андармон нагардонад ва ҳангоми эҷоди шеър дар манзари дид бар маънӣ ва мазмун қор мегирад, то тавонад дар офаридани тасвирҳои дорои хусусиятҳои мавзӯӣ тавфиқ ёбад.

Бо таваҷҷуҳ ба ин маъно тамсил месозад, ба ҳадде ки гоҳе мурғакеро забон мебахшад ва гоҳе аз номи «гунчишк»-е ба «ҷӯча»-ҳои он сабақи зиндагӣ ва ҳушдор меомӯзад. Чунонки мегӯяд:

Гунчишк ба шоҳае нишаста,

Меғуфт ба ҷӯчабаччаҳояш:

- Аз зоҳири одамӣ натарсед,

Тарсед зи ботини ниҳонаш!

Ҳар гоҳ, ки бесадо шавад ҳам,
Ў санг гирифтанист, донед!
З-он пеш, ки ҳам шавад ба як бор,
Парвоз кунед, то тавонед!.. [50, с. 276]

Гуногуни будани мавзуъҳои интихобнамудаи Мастон Шералӣ ва чанбаҳои маънавии онҳо, аз ҳар ҷиҳат бо мантиқ созгор буда, хусну кубҳи шеъри шоирро боз ҳам ҷолибу ҷозиб гардониданд, ки ин тарзи шакл додани мавзуъ дар шеър ба ғановати маънавӣ дар эҷодиёти ӯ афзунӣ бахшидаанд.

Бояд қайд кард, ки домани андешаву назари шоир дар интихоб ва коркарди мавзуъ вусъатбор аст ва дар ин замина талош меварзад, ки тасвирҳои зебою назаррабо дар шеъраш афзун бошанд. Дар робита, бештар бо истифода аз воситаҳои бадеӣ ва корбурди санъатҳои шеърсоз, мавзуи шеърро ҷозиб месозад ва бо муаррифӣ гардонидани тасвири тозаву ҷолиб онро манзури хонанда мегардонад.

Ӯ ба мавзуъҳои мухталиф: аз ҷумла Модар, Ватан, ҷавонмардӣ, саҳопешагӣ, садоқату вафодорӣ, ишқи поку муҳаббати беолоиши инсонӣ, хувияти миллӣ, ватандориву дилбастагӣ ба марзу буми он, эҳтироми муқаддасот ва дигар арзишҳои миллӣ, васфи манзараҳои табиати зебои диёр, рӯзгору зиндагонӣ ва тарзи ҳаёти мардуми деҳа, диду боздидҳо аз роҳи сафар, таассурот аз воҳӯриҳо бо дӯстону ҳамдилонашро ба мавзуъҳои асосӣ табдил дода, ин ҳамаро бо таассуроти баланди шоирона мавриди тасвир қарор медиҳад. Барои мисол, дар шеъри «Ватан» тасвири самимияту садоқатро дар эҳсоси одам бедор мекунад, назар меафканем:

Боз ёди Ватан аз домани ман доштааст,
Ёди он ҷо, ки ба ҳам омадааст обу гилам,

Ёди кӯҳе, ки бувад шахсутуни боми само,
Ёди деҳе, ки бувад дар бағалаш мисли дилам [50, с. 108].

Домани андешаву назари Мастон Шералӣ дар интихоби мавзуъ ва офаридани шеъри асил фарох буда, ӯ бо доштани салиқаи баланди шоирӣ

хаводорони каломашро бештар бо ин роҳ ба шинохти мавзӯ ва мазмуни ашъораш ҷалб мекунад.

Ӯ мавзуи интихобнамудаашро дар ашъори худ бо дарку ҳиссиёти ҳадафмандона мавриди истифода қарор медиҳад. Бояд қайд намуд, ки адиби шинохтаи тоҷик Алӣ Бобочон дар мақолаи «Ганчи Зери ҳисор» бо ёдоварӣ аз истеъдоди волои шеъронарии Мастон Шералӣ қайд мекунад, ки «Ашъори дар ситоиши Ватан сурудаи ӯ хонандаи зиракро ба фикру зикри амиқ водор мекунад» [5, с. 123].

Бо таваҷҷуҳ бар мавзуи «манзараҳои рангини табиати зиндагӣ», ки дар боло зикр гардид, месазад ба шеъри «Рӯди кӯҳӣ» назар кард, ки молотол бар тасвирҳои муқоисашаванда болои қор омада, бо оро бахшидани тасаввури хонанда мазмуни хос ёфтааст:

Дар бари гоҳвораи кӯҳсор,
Шӯҳ, монанди тифли навзод аст.
Ман чӣ донам? Чаро ба зодани худ,
Ин қадар беқарор афтадаст?!
Ё ки дар тангно бишуд дилгир,
Дар таманнои вусъатобод аст?
Ё чу ҳар кӯҳнишин, ин хислат,
Худи модар – табиаташ додаст?! [42, с. 327]

Маврид ба таъкид аст, ки Мастон Шералӣ дар интихоби мавзӯ аз шоирони муваффақ ва нозукҳаёлу соҳибназар буда, дар мавриди мазмунорой ва маъниперой дар шеъри асилаш беш аз пеш иқдом кардааст ва каломии барҷову тасвирҳои рангинаш таҷассумгари ҳунари волои ӯ мебошанд.

Бо таваҷҷуҳ бар мундариҷаи ашъораш, метавон ба ҷанбаҳои гуногуни мавзӯҳои ба қор гирифтааш дар саросари ашъораш ошно гардид, ҷунонки дар ин нигошта ба камтарин шеваи онҳо таваҷҷуҳ намудем ва ба мавзӯҳои шеъри ӯ аз наздик ошно шудем.

3.2. Мавзуи ишқ дар эҷодиёти шоир

Бо таваҷҷуҳ бар ҳусни маънӣ дар атрофи мафҳум ва моҳияти калимаи «лирика» метавон хулоса намуд, ки ин мафҳуми бадеӣ бар кадом асос дар адабиёти тамоми мардумони олам мавриди истифода қарор мегирад.

Лирика, – дар асл, калимаи юнонӣ (lyra- номи асбоби мусикӣ сози тордори захиравӣ) буда, дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ»: 1. ба маънои ҷинси бадеӣ, ки дар он эҳсосоту таассурот ва руҳияву ҳаяҷони шоир дар шакли назм ифода ёфтааст; 2. асарҳои бадеӣ, ки дар ин навъи назм эҷод шудаанд ва, ҳамчунон ба мафҳуми «ғина» низ маънӣ шудааст [23, с. 722].

Дар Фарҳанги «Вожаҷӯ» бошад, - лирика - ба маънии овозхонӣ, суруду нағма ва дар истилоҳ, ба шеър гуфта мешавад, ки баёнгари автиф ва эҳсосоти шахсии шоир бошад;

Дар Энциклопедияи советии тоҷик роҷеъ ба хусусиятҳои лирикӣ дар ҳар навъи асар омадааст, ки «Ифодаи бевоситаи эҳсосот, ки бо таъсири ҳодисаҳои муҳит ба вучуд омадаанд» ва дар ҳар маврид инъикосгари «сухани адабӣ ва тасвир» буда, ва дар асл мафҳумест, ки «олами ботинии суҳангӯ ва муносибати эмотсионалии (ҳиссии) ӯ ба зиндагӣ... таассуроте, ки аз воқеаҳо бармеояд, андешаҳои рӯзгору зиндагӣ, орзуву омол ва дигар эҳсосоти одамӣ... авзои руҳӣ ва фикру эҳсосотеро, ки ба таъсири ҳодисоти олами моддӣ ба вучуд омадаанд, инъикос мекунад» [62, с. 29].

Метавон қайд кард, ки шоири лирик, касест, ки муассир бар эҳсосоти руҳиву бунёдӣ хеш, инчунин рафторҳои таъсиргузори мардумони атроф ва ё табиат ва ҷомеа мебошад, ки дар натиҷа дидаҳо ва шунидаҳои таъсиргузор бар ҳиссиёти хешро дар жанри шеърӣ ва ё асари бадеӣ дарҷ менамояд.

Падидории шаклҳои лирикӣ дар адабиёти классикӣ ва ҳам муосири тоҷик, дар ҳама навъҳои бадеӣ, аз ҷумла шеъри суннатӣ, аз қабилӣ рубоиву ғазалу дубайтӣ, қасидаву достону маснавӣ, мухаммасу мураббаъ ва дар маҷмӯъ, ҳамчунон шеъри ҷаҳорпораӣ озод низ ба мушоҳида мерасанд, ки шаклофаринӣ дар онҳо бисобиқа аст.

Шоирони лирик, аз зумраи он эҷодкороне ба шумор мераванд, ки дар ҳар даври замон умр ба сар бурда, бо таваҷҷуҳ ба раванди таърихии муҳит ва ё ҳиссиёти руҳии хеш, бо истифода аз каломии бадеъ, асарҳои ҷолиб меофаранд. Аз ҷумла, бо дарку диди паҳлуҳои этикӣ, эстетикӣ ва зебоинигарӣ ба табиат ва одамон, инчунин доираи зисти хеш дар ҷомеа бештар таваҷҷуҳ зоҳир намуда, аз ягон ҷиҳат дар шеърӣ хеш боздидҳои таъсирбахшро бо фарогирии руҳия ва назари лирикийи хос таҷассум менамоянд. Ҷунонӣ, ҷанбаҳои лирикӣ дар шеър бо тартибу робитаи сухани бадеӣ, ки дар шакл додани тасвир муҳим аст, ба қор рафта, шоир бо истифода аз рӯкҳои зарурии мантиқ ва тасвир шакли онро дар сурати шеър мавриди таваҷҷуҳи хонанда қарор медиҳад.

Бояд зикр кард, ки дар адабиёти гузаштаи форсу тоҷик таваҷҷуҳи ҳаматарафа ба эҳсосоти ошиқона ва шинохти зебоиву тараннуми худшиносӣ, инчунин пешовардҳои иҷтимоиву сиёсиву таърихӣ ва фарҳангӣ ба ҳар андоза мавриди ситоишу тавсиф ва баррасӣ қарор гирифта бошанд ҳам, дар адабиёти муосири тоҷик ин иқдом ба суръат авҷ гирифтааст, ки дар ин миён адибони хушсалиқа бо таваҷҷуҳ бар ҳама пешовардҳои ҳиссии хеш бар диду боздидҳои зоҳираву ботинӣ таъсирпазир будаанд ва аз ин лиҳоз шеърро ҳам мувофиқи ҳадди таассуроти хеш аз манзараҳои лирикӣ бештар бархурдор намудаанд, ҷунон ки намунаи ҷунон мутаассир будани онҳоро метавонем дар тасвирҳои шоиронаи онҳо ба шаҳодат дарёбем.

Аз ҷумла, дар манзаргоҳи ин давраи таърихийи адабиёти тоҷик, метавон ба шеърӣ шоирони муосир бештар таваҷҷуҳ зоҳир кард, ки ҳар кадоме дар шеваи хоси шоирии худ тавонистааст, ки бо рӯй овардан ба тарзу усули офариниши образҳои лирикӣ, дар мисоли ишқиву иҷтимоӣ, таърихиву фалсафӣ, тасвираву шаҳрвандӣ ва ғайра, аз ҳар ҷиҳат қомебу муваффақ бошад.

Дар баробари ин, набояд нодида гирифт, ки дар қори тасвири лирикӣ, пеш аз ҳама нақши гӯянда ва ё шоир муҳим аст, зеро шоир вазифадор аст, ки

бо риояи тамоми бадеият офаридаи худро дар зимни тасвирбор кардани шеър ва чолибу ҷаззобияти он мавриди назари хонанда қарор дода тавонад.

Бо таваҷҷуҳ бар таҳлили мавзӯ, месазад таъкид кард, ки Мастон Шералӣ аз зумраи он шоирони мутаассир бар чунин эҳсосот ва зебоишиносист, ки дар баробари ҳамаи муҳассаноти бадеӣ дар шеъри худ, тасвирҳои шоиронаву дилкашро ҷо дода, аз ҷумла бо салоҳдиди шоирона ба мавзӯҳои лирикийи иҷтимоӣ ва ошӣқона низ таваҷҷуҳи хос зоҳир намуда, дар ин замина маҳорати шоирии хешро сайқал додааст.

Ин аст, ки бештари ашъори Мастон Шералӣ, бо истифодаи воситаҳои муҳимми бадеӣ, бар асоси лирикаӣ ишқӣ ва иҷтимоӣ суруда шудааст. Дар ин ҷода шоир то ҳаде ки ҷанбаҳои вижаи муҳтаво ва мавзӯии каломӣ ҳунариро ба инобат гирифта, шеъри худро бо таъаассуроти ҳиссӣ ва муносибати таассурборӣ мадракийи хеш мавриди тасвир ва обурани хоси адабӣ қарор додааст. Тасвири ангезаҳои отифӣ, баёни афкори ошӣқона дар омехтагӣ бо масъалаҳои иҷтимоӣ қариб дар ҳамаи навъҳои шеърии эҷодиёти ӯ ба мушоҳида мерасанд.

Мастон Шералӣ шоирест, ки бо ашъори иҷтимоӣ ва ошӣқонаи худ маъруфият пайдо намуда, ҳамдаму ҳамнафасӣ ҷомеа гардида, бо самимияту муҳаббати ошӣқонаи худ ба маъшуқа, табиат ва зебоиҳои боду ҳавои дилрабои он дар қаламрави сухан афзалият ёфтааст. Намунаи ибтикороти эҷодии ӯро дар шеъри «Чашмаи Элок», ки дар вазни рубоӣ (**мафъӯлу мафоилун, мафоилун, фаъ**) ва дар ҳама дувоздаҳ банди комили ин шеър, хеле тасвирбор ва мучаз болои қор омадааст, ба мушоҳида гирифтани мумкин аст. Чунонки мегӯяд:

Дил мекашадам хона дар Элок кунам,

Ҷонро ба ҳавои чашмааш пок кунам.

Бар қолии сабза, рӯ ба боло хобам,

То субҳ ҳисоби наҷми афлок кунам...

Хуштар чӣ бувад зи сайри пиромани кӯҳ?

Ҷонбахш бувад ҳавои перохани кӯҳ!

Чун зодаи кӯх, даст кӯтах накунем,

Аз домани чашмасору аз домани кӯх! [50, с. 26-28]

Аввал ин, ки дар ин маврид Мастон Шералӣ дар бунёди шеъри худ, ки хунари бесобиқа дорад, шарики доимии андуху шодии мардум буданро мавриди дар назар дорад. Дувум, аз баррасии мазмуни тамоми мундариҷаи ашъори лирикии шоир метавон ба хулоса расид, ки дар ин маврид қариб ба ҳама шаклҳо ва матолиби марбут ба навъи лирикӣ даст зада ва дар ҳама ҳолат аз муваффақият бархурдор шудааст.

Бо чунин иддао, ки дар шеъри мазкур назокати лирикии шеър аз назари тасвиروفари шоир дар баробари ҳалимиву муҳаббат ва ҳамдамиву ҳамдиливу додрас будани инсон ба инсон бештар рӯнамо гардида бошад, боз ҳам ба банди дигари шеъри дар боло зикргардида назар меафканем, ки мефармояд:

То бо нафасӣ, ҳамнафасӣ бояд кард,

Бо додталаб, додрасӣ бояд кард!

Озодии худ бубин ба озодии кас,

Андеша зи мурғи қафасӣ бояд кард! [50, с. 28]

Ашъори лирикии Мастон Шералиро, бахусус лирикаи ошиқонаи ӯро метавон ба як низоми мукамал сурудаҳои ӯ мавриди баррасӣ қарор дод. Ин низом, бавижа низоми образҳои лирикӣ дар шеъри Мастон Шералӣ ҳарчанд мисли образҳои лирикии шоирони дигар то имрӯз ба риштаи махсуси таҳқиқ қашида нашуда бошад ҳам, аммо мавзуи ишқ дар ашъори ин шоири номдор дар баробари дигар анвоъ ва жанрҳои маъмули шеърӣ мавқеи намоён дорад. Ин мавзӯ дар ашъори шоир, ҳатто ба як бахши махсуси зебоишиносӣ дар офаридани шеър мавқеъ пайдо намуда, ишқу муҳаббат, асрори самимияту дилбастагии амиқи ӯро ба маҳбубаву дилдодаи ҳақиқиаш ба тариқи шеъри ӯ ифшо намудааст. Таҳқиқи системаи образҳои лирика, дар айни ҳол лирикаи ишқӣ ва маҳрамонаи Мастон Шералӣ аз чанд ҷиҳат ҷолиби таваҷҷуҳ аст. Аввалан, чунин таҳқиқ барои амиқтар дарк кардани шахсияти шоир, ки бо қаҳрамонҳои лирикӣ умумияти бисёр дорад, хеле мувофиқ аст.

Шинохтани қаҳрамони лирикии шоир, ки дар асл, иборат аз худӣ ӯ, маъшуқаи ҳақиқӣ ва ҳаёلى, инчунин хонандаи нуктагир мебошад, дар системаи образҳо муҳити образофарии шоирро ташкил медиҳанд, барои муайян кардани ташаккули характери қаҳрамони лирикӣ, муносибати ӯ ба образҳои ба вай марбут роҳ мекушояд. Ин нуктаро метавон дар ғазали зерин ба мушоҳида гирифт, ки манзараҳои заминабахши пайдоиши ишқи ӯро мучассам намудаанд:

Ошиқӣ аз назора пайдо шуд,
Аз ситора, ситора пайдо шуд.
Ёр чун буд аз азал дилсанг,
Ҳар кучо санги хора пайдо шуд.
Санг ҳам ошиқ аст, варна чаро,
То ба ҳам зад, шарора пайдо шуд?..
Ошиқон, чораи канор кунед,
Ишқ аз баҳри чора пайдо шуд! [50, с. 114]

Дар лирика образи марказӣ қаҳрамони лирикист, ки он дар шеър бо эҳсосоти руҳӣ ва таҷассуми дунёи маънавияш роҳу равиш меёбад. Шахсияти шоир дар лирика пурра, серпахлутар инъикос ёфта, эҳсосот ва ҳаяҷони ӯро ифода мекунад.

Тараннуми лирикаи ошиқона дар эҷодиёти Мастон Шерли бо мавқеъпазирии хеш ба яке аз мавзӯҳои муҳимми зиндагии худӣ ӯ мубаддал гардида, дар ин маврид ҳамчунон инъикосгари руҳияву хостаҳои хонандагон низ мебошад, ки ин руҳияро ҳар хонанда метавонад бо эҳсосу назокати ошиқона қобили қабул шуморад. Чунин тазоду муқобила бештар дар шеъри ӯ ба қор рафта ва ороягари маъниву мазмун расидаанд, ки ӯро гилояву киноягӯй низ водор кардаанд. Чунонки ба ин маънӣ, ки ишқи маъшуқа ӯро шоир кардааст, дар шеъри «Ба хато бахт равад аз кафи мо» меҳонем:

Ҳамсаре шоиру берашқу ҳалим,
Сархати лавҳаи армони ту буд,

Ончунон сахт будӣ дар талабат,
Гӯиё давр ба фармони ту буд.

Байни дилбохтагонат ҳама ҷо,
Ин талаб машъала шуд, дар бигрифт.
Ҳаркӣ, ӯ дошт талоши рухи ту,
Ба ният хомаву дафтар бигрифт.

Ҳама дилбохтаи шеърӯ суруд,
Ҳама дилбохтаи рӯи ту буд.
Шеърхонӣ набудӣ ҷои дигар,
Шеърхонӣ ҳама дар кӯи ту буд...

Ҳама рафтанд, кунун ман мондам,
Ошиқи раҳгузари кӯю дарат.
Ҳар сафар мешунавам, месӯзам,
Зи гули хандаи оташасарат... [50, с. 95-96].

Ишқ аз нигоҳи Мастон Шералӣ қувваи бузургу раҳнамо ва илҳомбахшу мушқилкушоест, ки ба инсон болу пар мебахшад ва ӯро ба сӯйи фатҳу кушоишҳо сафарбар намуда, ҷаҳони маънавияшро боз ҳам ғанитар ва фарохтар мегардонад.

Мастон Шералӣ дар ашъори ошқонаи хеш бо таваҷҷуҳ ба давраи ҷавонӣ, назаррабоии олами розҳои ногуфта, сафои дидагони дӯстдорон ва шукуфтанҳои қалбу лабҳои хандони ошиқон ҷаҳони маънавии хешро меофарад, ки на ҳар каси ноогоҳ бар ҳолати ошиқона метавонад чунин тасвирҳоро дар худ ғунҷоиш дода тавонад.

Мастон Шералӣ шоири раҳкушост. Роҳи кушодаи ӯ ба сӯйи олами зебӣ ва зиндагии арзанда ҳидоят мекунад. Ҳиссиёт дар шеъри ӯ асири ақл ва ақл асири руҳ аст. Бинобар ин, тасвир дар шеъри ӯ баланду авҷгир болои кор омада, кучактарин чиз ҳам бо бадеияти офаридаи ӯ бузургу воқеӣ манзури

хонандаи нуктафаҳм қарор мегирад. Таҳйюли ӯ ҳамеша рангбор аст ва дар офариниши тасвирҳои ошиқона бевосита аз обуранги ишқ баҳра мегирад.

Аз байтҳои ошиқонааш маълум мегардад, ки ӯ ба ҷунбишу кӯишҳои ҳаррӯзаи мардум саҳт диққат дода, аз зиндагӣ баҳра бардоштанро тарғиб кардааст.

Ба мисраҳои зерин, ки ҳамчун ҳикмат таҷассум ёфтаанд, қаҳрамони лирикӣ асири ишқ шудани худро тасдиқ намуда, натоиҷи онро ба ҷавонон низ тавсия намудааст:

Умрест, ки ман асири ишқам,

Дар ҳок нахӯрда тири ишқам.

Панде бигиред, эй ҷавонон,

Аз ман, ки ҷавону пири ишқам! [50, с. 248]

Шеърҳои Мастон Шералӣ дар шаклҳои маъмули қобили қабул дар адабиёти куҳанбунёди тоҷик навишта шуда, шоир дар баробари суннатҳои ҷорӣ, қолибҳои маъмулии қофия, радиф, зарбу тарҳи овозҳо ва радифро хуб риоя намуда, дарвоқеъ ин вазро пеш аз ҳама дар баробари суҳаншиносӣ ва образофариниҳои ҳеш сайқал мебахшад. Аз ин лиҳоз, шеъри ӯ раван, ҳушонанг ва мисли ҷаманзоре пур аз рангу нағҳат тозаву тар ба назар мерасад. Барои мисол ба шеъри зерин назар мекунем, ки шоир дар ҳар банди он бо тамоми эҳсосоти ошиқона, «сӯзу гудоз»-и ҷони шоик, «бо амри дили муштоқ», ғамҳои «дили савдозада», «гул коштан дар бари руҳсори сафед бо бўсаҳо», «хондани байти абрӯ» ва монанди ҷунин тасвирҳои зеборо дар он ҷо додааст:

Аз паси панҷараи хонаи ту,

Гули Наврӯз ба бар мегузарам,

Резаборони баҳор аз сари раҳм,

Мекашад тӯр ба пеши назарам.

То набинам, ки насӯзад ҷонам,

Боз дар оташи ҷашмони сиёх,

Лек бо амри дили муштоқам,

Мекунам ҷониби ту боз нигоҳ.

Бингарам, боз ҳамон мӯи пареш,
Ки замоне ба сарам рехта буд,
Ба сари зулфи диловези туам
Дили савдозада овехта буд.

Дасти ман такяғаҳи нози ту буд,
Бори ҳар нози туро мебардошт.
Дар гулистони рухат сурху сафед,
Ҳар нафас бўсаи ман гул мекошт.

Менишастӣ ба канорам хандон,
Олами бахт дар оғӯшам буд,
Дар ҷаҳон, ғайри туву ин лаҳза,
Ҳама нобуду фаромӯшам буд.

Байти абрӯи туро хонда, ба дил,
Байти уммед рақам мекардам,
Ба сарам шоҳаи дастони туро,
Бахт меғуфтаму ҳам мекардам.

Монд имрӯз ба роҳи сафарам,
Дар бағал тӯшаи афсонаи ту...
Ҳар сафар меғузарам бо ҳасрат,
Аз паси панҷараи хонаи ту... [50, с. 216].

Мастон Шералӣ образҳои лафзии худро асосан, дар сабки образсозии классикӣ сохтааст. Вай барои хушоҳангӣ, шевоии лафз, ёфтани образҳо аз сермаъноии калимаю ибораҳо истифода мебурд. Ӯ хуб медонист, ки ин услуб хоси назми ошиқонаи ӯст. Бар асари чунин пешомадҳои ошиқона ва эҳсосоти шоирона Мастон Шералӣ тавонист, ки бахши лирикӣ ва бахусус лирикаи ошиқонаи хешро муназзам созад ва ба сифати шеъри волову дилнишин пешкаши хонандагони каломаш гардонад.

3.3. Мавзуъҳои иҷтимоӣ дар ашъори шоир

Раванди ташаккулёбии мавзуъҳои иҷтимоӣ дар шеъри Мастон Шералӣ ба ҳар навъ ривоч меёбад ва бо далоили мушаххаси эҳсосомезӣ сурат ёфтани мазмун ва маъниро дар мундариҷаи ғоявии он ба роҳ мемонад, ки молотол бар арзишҳо, меёрҳо ва боровардҳои ҳиссии ҳам шоир ва ҳам хонанда мебошанд.

Таъсирпазирии шоир бар боровардҳои гуногуни иҷтимоӣ, бахусус бо муассир будан бар муҳити атроф ва умуман, омилҳои муҳталифи бороварикунонда илҳами ӯ, бағоят назаррасанд. Дар ҳар мавзӯе, ки даст мезанад, онро бо тасвирҳои зебо ва бо сухану шеъри муассири худ равониву ҷолибият ва ҷозибият ато мекунад.

Дар ҳоли рӯ овардан ба мавзуҳои иҷтимоӣ, бештар ба тавсифи каломии озода, сулҳу ваҳдат, худшиносии миллӣ, кадршиносӣ бар муқаддасот ва ҳувияти миллӣ, қобили эътироф ва гиромӣ доштани арзишҳои фарҳангӣ ва ифтихорот бо ному кори фарзонафарзандони миллат мепардозад, ки намунаи чунин ашъорро метавон дар байтҳои ҷудогонаи шеъри маснавиасоси «Духтари кӯҳсор», ки бар боландагии руҳи шоир афзунӣ овардааст, мисол овард:

...Оламе аз ту сафои тоза ёфт,
Кӯҳсор аз номи ту овоза ёфт!..
Ман кунун болам зи боли баҳти ту,
Сабз шуд кӯҳ аз камоли баҳти ту!
Ман кунун болам, ки дар ҳар анҷуман,
Аз ту ҳар сӯ бол мегирад сухан!
Тоҷикистон, қитъаи хоки Ватан,
Бо ту фаҳрад, духтари поки Ватан! [50, с. 25]

Мавзуҳои иҷтимоии ашъори Мастон Шералӣ, пеш аз ҳама бо фарқияти услубӣ ва ҳунарии шоирона болои кор оварда шуда ва бештар бо хусусияти муҷазиву ҷолибияти маънавӣ ва манзаравии дар ҳолат ба вуқӯъ омада, муҳиммият пайдо кардаанд.

Агар ашъори дар мавзӯҳои Ватан ва ватанпарварӣ, ҳизби коммунист, ситоиши сиёсати замон, аз ҷумла «Афсонаи Ленин», «Ёри пахтачин», «Ватан», «Ахтари ҷӯпон», «Хоби бевазан», «Асри XX», «Даври фалакпарвозӣ», «Суруди баҳри Хазар», «Дастҳо ва чашмҳо», «Рӯди Вахш», «Ривояти роҳ», «Рӯди Таюра», «Теппаи Зинг», «Нақшаи Лениний», «Агрегатҳо», «Қонуни ман», «Артист», «Давлати ноёфт», «Бигзашт ҳар он чӣ буд, бигзашт!», «Ҳукми таърих», «Духтари тоҷик, эй хуршеди шарқ», «Пахтачин», «То саре боло шавад, сарҳанг дорад асри бист!» ва дигар шеърҳои иҷтимоӣ шаҳрвандӣ дар эҷодиёти ӯ мавқеи махсус дошта бошанд, аммо мундариҷаву ғояи ашъори шоирро метавон дар асолати шеърҳои дар мавзӯҳои лирикаи ошиқона тараннумнамудаи ӯ бештар ба эҳсос гирифт ва чунин бардоштҳои маънавиро дар шеърҳои ҷудогонаи «Ошиқ», «Ошиқӣ аз назора пайдо шуд», «Як ҷуфт нигоҳи ошиқона», «Ишқ», «Ҳавасҳо», «Хоҳам, ки ба сӯй хонаи ту», «Кабӯтарҳо», «Бо чунин зиндагӣ, ки ман дорам», «Шаби тӯйи дилафрӯзи арӯсӣ», «Самост гулшани ишқу гули хушоб манам!» ва ғайра, месазад бештар ба инобат гирифт, ки аз хусусиёти ҷолиби лирикӣ бархурдор мебошанд.

Дар шеъри Мастон Шералӣ, лирикаи ватанпарварӣ ва ошиқонаи дорони мазомини иҷтимоӣ, албатта, ҷойгоҳи хос дорад ва ба ҳар навъе ки шоир рӯ ба ин мавзӯ меорад, пеш аз ҳама самимияту садоқати фарзандии ӯ дар ҳар калимаву ибора ва савту садои офаридааш ифода меёбад ва зарур ба ёдоварист, ки онро дар сабки хос ба унвони ин шеър, ки «Духтари тоҷик, эй хуршеди Шарқ» унвон гирифта ва ба тарзи хос ифода ёфтааст, бо таваҷҷуҳ дарёбем:

Духтари тоҷик, эй хуршеди Шарқ,
Аз ҷамолат хона равшан кардаам.
Тоҷикистонро, дили тоҷикро,
Аз гули рӯи ту гулшан кардаам...

Ин, ки мебинам зи барқи чашми ту,
Хок гулшан, хона равшан мешавад.

Дар диле гар шуълае афрӯхтӣ,
Манзилеро тозагулхан мешавад...

То туй ҳамроҳи ман, огоҳи ман,
То рухат бошад чароғи роҳи ман...

Дар сафар шому сахар яксон бувад,
Чун нахоҳад хӯрд шоме моҳи ман... [50, с. 291-292]

Метавон аз шеърҳои дар мавзӯҳои иҷтимоӣ шаҳрвандӣ эҷоднамудаи шоир мисолҳои фаровон дошт, аммо барои намуна рӯ бар шеъри зерин, ки бо номи «Афсонаи Ленин» иншо шуда ва симои шахсияти таърихии «Ленин»-ро ба сифати «тақдирчунбон»-и халқ ва ҳимоятгари ҳуқуқҳои инсон таҷассум кардааст, пеши назар меоварем, ки дар банди зерини он бо чи илтифоте мефармояд:

- На! Эй афлоки зулмонӣ! Қазо дар дасти инсон аст!

Замин гаҳвораи тақдиру ӯ тақдирчунбон аст!

Ба фитрат чархи гардунро ба ҳукми хеш андозад,

Ба қудрат баҳру бар дар назди ӯ ҳеҷ асту ҳайрон аст! [42, с. 7]

Чунонки бармеояд, дар шеъри мазкур, ки дар ин мавзӯи дорои хусусиёти лирикаӣ иҷтимоӣ шоир матраҳ шудааст, мазмуни андеша ва назари шоирро дар васфи симои идеалии В.И. Ленин, ки хеле муассир ва ифоданок арзёбӣ намудааст, мавриди назар дошта бошем.

Ба ҳамин монанд дар ашъори лирикии ошиқонаи хеш низ сухани Мастон Шералӣ доимо бамаврид ва самимиву содиқона ба назар мерасад ва шоир дар ин амр хеле муваффақ аст. Чунонки дар абёти ҷудогонаи маснавиасоси зерини шеъри бо номи «Ошиқ», ки бо истифода аз ибора ва калимасозии расо, монанди «ҳабси ёд», «мавҷи тарона», «зерхӯрда» ва ғайра асос ёфтааст, чунин меғӯяд:

Имшаб зи ҳабси ёди ту танҳо гурехтам,

Аз хилватам ба домани дарё гурехтам.

Дарё ситода менамуд, аммо равона буд,
Аз мавчи об ҳар тараф мавчи тарона буд.
Олам пур аз садо буду ман бесадо будам,
Бо худ чу соя ҳамдаму аз худ чудо будам...
Ҳар зарра чун хаёли ту пурдard мерасад,
Ишқат чу оташ асту чаро сард мерасад?..
Сангиндило, ба соҳили сангин қадам кушо,
Армони зерхӯрдаи боби дилам кушо! [49, с. 80-81]

Мавзуҳои ишқӣ, сиёсӣ ва иҷтимоиву фарҳангии Мастон Шералӣ бештар дорои аҳаммияти фалсафиву маънавӣ буда, ҳамчунон ба ҳаёти воқеӣ иртибот дошта, қаҳрамонони асосии онҳо мардумон ва ҳаёту рӯзгори онҳо махсуб меёбанд.

Дар зимни болои қор овардани тасвирҳои лирикӣ, хотираҳои шоир пеш аз ҳама бисёртар аз доираи пешовардҳои рӯзгор ва мушоҳидаҳои ҳаётии ӯ бор оварда, назару андешаҳои шоиронаи Мастон Шералиро бо воқеиятҳои тасвирӣ фаро гирифтаанд.

Бо ин иддао ба шеърӣ «Дасти ғолиб» таваҷҷуҳ мекунем, ки шоир манзараи лирикии мавзуи хешро аз тамошои «мавҷҳо»-и баҳр шуруъ намуда, баҳрро ба «тифли чашмқабуд»-и «беқарор» дар «бағал»-и хеш қарорёфта ташбеҳ медиҳад ва дар охир ин лаҳзаи лирикии зебоинигаронаро бо «боло дидани дасти бозигарон, ки дар соҳил машғулият меварзанд» дар ҳамин ташбеҳ, ба боло будани «дасти Ленин», ки дар тамоми пайкараҳои ин доҳии пролетариати ҷаҳон дар замони Шуравӣ ба назар мерасид, мавриди тасвир қарор медиҳад ва бо ин роҳи тасвирнигорӣ як навъ лирикаи иҷтимоии ҷанбаи хусусияти шахрвандидошта меофарад, ки таваҷҷуҳи хонандаро ба хотироти таърихиву бадеӣ низ ҷалб мекунад:

Гӯш бар сози мавҷҳо дода,
Ман ба соҳил чу кӯҳ хомӯшам.
Баҳр чун тифли шӯҳи чашмқабуд,
Дасту по мезанад дар оғӯшам...

Дидаи бози ҳар тамошогар,
Чониби дасти зӯр оин буд...
Дасти боло, ягона дар ҳайкал,
Пеши ҳар дида дасти Ленин буд! [49, с. 112]

Ҳар як тасвири иҷтимоӣ дар шеъри Мастон Шералӣ аз тобишҳои маънавӣ, ки бар асари корбурди ибороту калимаҳои бадеӣ ва баҳусус, санъатҳои бадеӣ борвар расидаанд, низ натиҷаи фароҳамии андешаву назар ва саликаи тасвиروفарии ин шоир ба шумор меравад, ки маҷмуи онро дар силсилашӯри дар сафарҳо эҷоднамуда ва, билхоса ашӯри ба Модар, Ватан, маъшуқа ва таҷассуми рӯзгори мардум бахшидааш, бараъло ба мушоҳида мегирем.

Чунонки дар боло таъкид кардем, лирикаи Мастон Шералӣ фаротар аз тасвирҳои иҷтимоӣ ва ошиқонаи ӯ, дилбастагиҳои шоирро ба табиати диёр ва аносири он низ бе муболиға таҷассум кардаанд. Чунин нави лирикиро дар тавсифи табиат ва манзараҳои дилфиреби он чун суруди «Кӯҳ», «Ҳайкал», «Мӯи сафед», «Домони гулзори кӯҳ», «Чашмаи тобон», «Нағмасозии рӯди кӯҳӣ», «Рақсу бозии сабзаҳои гирди рӯд» ва ғайра, мебинем, ки намунаи онро дар баробари шеъри «Дасти наққоши табиат...», ки бо се мисраи расо ва як мисраи ишоратии пайрав шаклбандӣ гардидаанд:

Дасти наққоши табиатро нигар,
Кӯхро гӯё, ки ҳайкал сохтаст.
Дар канори деҳаи хушманзара,
Қоматаш афрохтаст.

Барф чун мӯи сафеде бар сараш,
Деҳаи гулзор чун домони ӯ.
Дар сари кӯҳ аст тобон чашмае,
Ҳамчунон чашмони ӯ.

Дар бари худ рӯди кӯхиро чу рӯд,
Доштасту нағмасозӣ мекунад.

Дар ҳавояш сабзасори гирди рӯд,

Раксу бозӣ мекунад [50, с. 168].

Ба ҳар ҳол, калимаи «рӯд» дар ин шеър ба ду маънӣ, яке дарёчаи кӯҳӣ ва дигаре асбоби мусиқӣ, ба кор бурда шудааст, ки ин ҳам гувоҳи мантиқан бо калимаҳо бозӣ дорондани маъниро аз ҷониби Мастон Шералӣ таҷассум мекунад.

Маврид ба ёдоварист, ки Мастон Шералӣ дар офаридани образҳои лирикӣ аз шоирони комёб буда, новобаста ба навъи жанрии шеър, дар чамъбасти мавзӯҳои интихобкардааш, бо назардошти вазъу ҳолат ва замону макон, чи дар робита ба ҳофизаи таърихии мардум ва чи дар ҳолати тавсиф аз ишқу муҳаббат ва хостахову ормонҳои иҷтимоӣ бошад, хулосаҳои шоирона баровардааст.

Адабиётшинос, Шафеии Кадканӣ дар тасвири шеъри иҷтимоӣ ва тавфики шоирон дар ҳама навъи шеър ба таъкид мефармояд, ки «Забони форсӣ ба ҳама гуна шеър ниёз дорад: ҳам шеъри иҷтимоии сода, ҳам шеъри иҷтимоии рамзвор ва нухӯфта, ҳам замзамаҳои нарми ошиқона ва латиф.» [91, с. 537]. Ин сухани барҷост ва далолат бар гуфтани ҳама навъҳои лирикӣ дар шеър аст, чунонки намунаҳои оӣ ва хонданбобу сареҳи онро дар эҷодиёти Мастон Шералӣ метавон ба мушоҳида гирифт.

Ҷанбаи иҷтимоии шеъри ӯ бо шевоии забон ва ширинии баён, инчунин аз тасвирҳо бар пешомадҳои воқеӣ саршор буда, бо арзишҳои волеи бадеӣ оро ёфтаанд. Чунин тарзи маъниофарии иҷтимоиро дар шеъри «Ҳақиқат» аз мушоҳидоти ҳиссии шоир сар задааст, ба далолат меҳонем, ки бо ормонҳои ба шаҳодат дарёфтани ҳақиқат ва ҳақталошон меғӯяд:

Ба асре, ки ҷаҳолат буд ҳоким,

Ба давре, ки разолат ҳукмрон буд...

Ҳақиқат буд, аммо дар диле чанд,

Чу гавҳар дар дили дарёе ниҳон буд...

Вале бо ин ҳама гоҳе бубинам,

Басе ноҳақхаёлон ҳақталошанд,

Аз эшон дастафшон бигзарам ман,

Ки то бошанд, ҳақ бошанд, бошанд! [50, с. 244]

Бо баррасии паҳлуҳои мухталифи мавзӯҳои иҷтимоии ашъори пурмуҳтавои Мастон Шералӣ метавон афзуд, ки ӯ аз зумраи адибони пухтакор ва сермахсулест, ки аз набзи чома, муҳити атроф ва фазои зисти башарӣ огоҳ аст ва ҳаёти инсон ва иҷтимоӣро амиқ ба назар мегирад ва тамоми ҷанбаҳои онро омӯхта, баъдан мавриди эҷод қарор медиҳад.

Ӯ дар баробари эҷоди шеъри иҷтимоии худ ҳамдаму ҳаммароми мардум ва дар ҳоли сурудани ғамнома ва ё шодиномаи бо таассуроти аз ишқ бардоштнамудааш, ҳамнафаси дили пурэхсоси худ аст, вақту фазову воқеотро бо ҳам мебинад ва бар асари мушоҳидаҳои бар тазодду баробарии эҳсосот қабул намудааш онро пардоз медиҳад, чунонки дар шеъри расояш ба мушоҳида мерасад.

Новобаста аз ин, дар иртибот ба хусусияти хоси ашъори лирикии Мастон Шералӣ бояд махсус қайд намоем, ки шоир ҳангоми офаридани навъҳои бадеӣ, аз ҷиҳати муҳтаво бештар тасвирҳоро дар шеър ба мақсади орои мазмун, ки моҳияти лирикии шеърро адабиётро таҷассум мекунанд, ба кор бурда, саъй кардааст, ки матлаби хешро возеҳ баён намуда, орзуву омоли дар ҳиссиёти худ ҷойдоштаро бо аҳаммияти бадеии он манзури хонанда гардонад.

Дар ҳар сурат, Мастон Шералиро метавон яке аз шоирони муваффақ дар сурудани ашъори иҷтимоӣ унвон кард ва ба таъкид метавон қайд намуд, ки ҷанбаҳои иҷтимоии шеъри ӯ қобили ибрат, омӯзиш ва мутолиа мебошад.

3.4. Тавсифи Ватан ва Модар дар ашъори Мастон Шералӣ

Мавзуи Ватан ва Модар дар адабиёти куҳанбунёди форсӣ-тоҷикӣ аз дер боз ба шеваи мантиқан ҳулулӯфта дар маънӣ ва мазмун ба шумор рафта, ҳатто шоиреро наметавон ном бурд, ки аз ин боб дар ашъори хеш сухан нагуфта бошад. Чунин шеваи коргирӣ вобаста ба ин мавзӯ дар ашъори адибони солҳои 30-юм то 50-уми асри XX, дар симои Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар, Боқӣ Раҳимзода, Ғаффор Мирзо, Абдучаббор Қаҳҳорӣ, Аминҷон Шукӯҳӣ, Муъмин Қаноат ва дигарон ба сифати мавзӯҳои муҳимми адабиёт арзёбӣ гардид ва бахусус баъди солҳои 60-ум ва ба пас аз он, дар эҷодиёти шоирони тазапардозе чун Ғоиб Сафарзода, Лоик Шералӣ, Бозор Собир, Ашур Сафар, Убайд Рачаб, Ҳабибулло Файзулло, Гулназар, Ҳақназар Ғоиб, Гулрухсор, Саидҷон Ҳакимзода ва дигарон бо ҷилваҳои навароёна ба тадриҷ ривоч ёфт, ки дар ин миён зиндаёд Мастон Шералӣ низ аз шоирони муваффақ буда, дар кори тасвир дар заминаи ин мавзӯ аз худ нақши созгор боқӣ мондааст.

Албатта, то ҳаде ки маъмул гаштааст, шарҳи мафҳуми Ватан ва Модар аз муқаддасоти ҳиссӣ ва ҳуниву ҷонии тамоми башарият сарчашма мегирад, ки дар мисоли инсоният аз изҳори муҳаббати адибон бештар мавқеъ ва манзалат пайдо карда, дар натиҷа ба ифтихормандии одамон афзунӣ бахшидааст. Дар ин робита, ашъори ба ин мавзӯ бахшидаи Мастон Шералӣ метавонад, аз намунаи ҷолиби диққат бошанд, ки бавижа бо назари сароҳатбин ва сарзада аз дили ҳассоси шоир берун омадаанд.

Мавзӯҳои асосии эҷодиёти Мастон Шералӣ васфи ишқу муҳаббати поки инсонӣ, сулҳу саодати халқҳо, бузургдошти инсон модару падар, саҳифаҳои дурухшони таърихи халқи тоҷик, озодии Шарқ, меҳнати мардуми деҳот, ҳаёти хурраму зебои ҷавонон ва корнамоиҳои меҳнати онҳо дар сохтмонҳои азиму зарбдори мамлакат ва ғайра иборат мебошанд. Аммо бахусус, васфи Ватан низ дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ҷойгоҳи махсус дошта ва ҳатто, аз оғоз дафтари ашъори ӯро зевару зинат бахшидааст. Байти пурмаънии шоир далели андешаи болост:

Ватанам, як нафас аз ёди ту фориғ нашавам,

Фориғи дар раҳи ту меҳри туро бохтан аст.

Беватан нест ғарибе, ки кунад ёди Ватан,

Дар Ватан будаи бе ёди Ватан беватан аст [50, с. 109].

Бояд тазаккур дод, ки аввалин шеърӣ Мастон Шералӣ соли 1953 дар матбуоти даврӣ бо номи «Ватан» ба табъ расидааст, ки худ метавонад далели рӯшани ин иддао бошад ва ин иддао, албатта, нишонаи ватандӯстиву меҳанпарастии шоир мебошад, ки ўро аз оғози роҳи шоирӣ ба чунин самимияту садоқат ва эътимод ба нерӯи эҷодии он водор кардааст.

Бо таваҷҷуҳ бар чунин илҳом ва болидагии руҳи шоирона, Мастон Шералӣ дар баробари эҷоди шеър дар дигар навъҳои манзум, ба идома додани ин мавзӯ бо саъйи комил даст зад ва аз ҷумлаи шоирони муваффақ муаррифӣ гардид ва ҷунонки аз нигоштаҳои минбаъдаи бахшидааш Ватан ва Модар бармеояд, ў аз шеър то шеърӣ дигар камол ёфта ва дар иқдоми хеш комёб гардидааст. Барои мисол метавонем ба намунаи зиёди ашъори мансуб ба мавзӯ мутаваҷҷеҳ бошем ва намунаи нахуст ин аст, ки тавсифи Ватанро дар банди зерини дар пораашъори «**Заррезаҳои хаёл**» ҷойдодаи шоир ба сифати далел пеш мегузорем ва мебинем, ки Мастон Шералӣ бо чи навъ дилбастагии нозукхаёлона ва шефтагии шоирона ба мавзӯ таносуб ҷустааст:

Ҷоне, ки раҳи Ватан напӯяд,

Ҷуз бори зиёдании тан нест!

Гар дар ватанат Ватан наёбӣ,

Ҳар ҷо, ки Ватан кунӣ, Ватан нест! [50, с. 10]

Албатта, бе ҳеҷ муболиғае метавон дарёфт, ки нуктаҳои дарҷгардида дар ин банд хеле муҷазу дилнишин буда, дар баробари шевоиву диққатрабӣ бо маънӣ, ҳамзамон як навъ каломӣ пандомез ва талқингари инсонҳо барои қавӣ гардонидани руҳи ватандустана ва ифтихорманд будан дар шинохти Ватан ба шумор мераванд. Ба ҳар ҳол, ин мавзӯ минбаъд барои шоир аз мавзӯҳои эҳсосбарангез ва сархези хаёливу тасвиргароёна

маҳсуб мегардад, ки дар ҳар ҳолат Мاستон Шералӣ бо ҳаёлотӣ тасвирсози тозатар бармегардад. Чунонки ин гуна эҳсосоти амиқи инсониро бо масъулиятшиносӣ бар омезаҳои мучиби рангбори аносири табиат, меҳру моҳи фалак ва халқи диёр дар шеъри «Ватан»-и шоир ба сароҳат дармеёбем, ки фармудааст:

То чилваи ситораҳои осмони ту,
Ҳамроҳи меҳру моҳи фалак ҷовидона бод...

То кӯдакони бегунаҳи нӯшханди ту,
Бо мурғи бахту зиндагӣ ҳамошӯна бод...

Бори ҳимоятат, Ватан, бар дӯш меравам!
Панду ҳикоятат, Ватан, бар гӯш меравам!

Аз ту намеравам, Ватан,
Аз як канори ту,
Аз як канори кӯҳсори пойдори ту,
Монанди чашмасор сарозер рафта ман,
Сар мениҳам дар оғӯши ҳамчун баҳори ту...[50, с. 129].

Ба ҳар навъе ки офарида мешавад, беш аз ҳама шоир дар шеъри худ нақши таҷассуми ифтихороти миллиро пеш мегузорад ва бо ин роҳ ба хонандаи каломаш тарзи дарёфти роҳу равиши ватанпарвариву худшиносиро тарғиб мекунад ва бояд иқрор шуд, ки ин иқдоми шоир дар ҳама ашъори ватндӯстонааш гувоҳ бар намунаи ибрат будани шахсияти шоир маҳсуб мегардад.

Чунонки аз ин сатрҳо маълум мешавад, ифтихор аз Ватан доштан, эътимод ба худ доштан аст, ки шоир ҳастии хешро бо ҳамбастагӣ ба Ватан дарк кардааст ва чунин тарзи болиндагӣ ва ифтихори бесобиқаашро дар шеъри «Суруди уқоб», ки ба тавсифи уқоби пастинописанди куҳсори баланд нигаронида шудааст, бо самимияти эҷодии хос болои қор овардааст:

Ман уқобам, ман уқоби кӯҳсор,
Боли парвозам бувад номи Ватан.
Мезанам паҳлӯ ба моҳу офтоб,
Аз сари ҳар қуллаи боми Ватан [50, с. 70].

Чунин усули тасвиروفарӣ дар шеър ва интиҳоби мавзуи қобили қабул дар эҷодиёти Мастон Шералӣ бо таносуб бар ашъори ғиноӣ ва ватанпарваронаи дигар шоирон ба тафовути бештар ба назар мерасад ва ин ҳам вобаста ба ҳунари эҷодии ӯ мебошад, ки дар кори тасвир бештар тавфиқ ёфтааст. Ӯ дар ҳама ҳолат ва аз ҳар кучое ки меҳодад дар бораи Ватан калом офарад, пеш аз ҳама симои ватани хеш, Тоҷикистонро манзури назари хонанда мегардонад ва чи гуна дилбастаи диёри хеш буданро низ бо нишон додани манзараҳои ҳассос ба тавассути шеър мавриди тарғибу ташвиқ қарор медиҳад.

Ин тарзи дилбастагиву самимияти содиқонаро метавон дар банд-банди шеъри ба Ватан бахшидаи ӯ, ки ҳамчунон «Ватан» унвон гирифтааст, бараъло ба мушоҳида гирифт. Зеро ҳар байту банди ин шеъри асил батафсил баррасиву таҳлил меҳодад ва чунонки фармудааст:

Баҳр рӯзону шабон ҳеҷ нагирад ором,
Магар аз неку бади даҳр сухан мегӯяд?
Дили ман болзанон, дар лаби дарёи дамон,
Гашта, баргашта, ба такрор Ватан мегӯяд...
Ёди дарёи Душанбе, ғазали кӯҳнаву нав,
Ки ба ҳар гӯша равам, замзамаи роҳи ман аст.
Ҳар қадар оби зулолаш бихӯрам, ташнатарам,
Магар он шоҳи дарёи азими Ватан аст?

Магар аз соҳили гулрезу сафопарвари он,
Мани пазмони Ватан, нақди Ватан ёфтаам?
Зи сари мавҷи парешону ба ҳам печонаш,
Сару сарриштаи печони сухан ёфтаам?..
Тоҷикистон, ҳама ҷо ойинаи дасти манӣ,

Ҳама чо акси ту дар дидаи ман чилвагар аст.

Моҳ яктост, вале моҳи ту зебост маро,

Шамс яктост, вале шамси ту пурнуртар аст... [50, с. 108]

Аз таассуроти шоир, ки дар ин шеър инъикос ёфтааст, метавон ба беҳтарин тасаввуроти шахси эҷодкор, ки талкинги инсонҳо барои шинохт ва эҳтироми Ватан мебошад, метавон ошно гардид, чунонки байти охири ин шеър далолат бар чунин омӯзиши хидоятгарона буда ва дар ҳар маврид чаззобу муассир мебошад.

Новобаста аз ин ҳама розу ниёз, Мастон Шералӣ шоирест, ки ҳам тарғибгари муҳаббат ва садоқат доштан бар Ватани хеш аст ва ҳам дар ҳама ҳолат азиздорандаву муҳиб ва ватандори чашм бар роҳ, дил дар паноҳи диёри хеш аст. Ин таманниёти ӯро дар банди зерини шеъри «Роҳи Ватан», ки онро муъҷизаи шеърфари хеш дарёфтааст, метавон ба мушоҳида гирифт:

Меҳрубонӣ мерасад моро зи даргоҳи Ватан,

Ҷонфишониҳо зи мо бодо ба оғоҳи Ватан.

Роҳҳои кишвари мо, сатрҳои шеъри мост,

Ҷамъ то орем, афтодем дар роҳи Ватан! [50, с. 278]

Мавриди дигар, мансуб ба ҳамбастагҳои зеҳнӣ ва ҳиссиёти ботинии шоир мебошанд, ки дар робитаи мантиқӣ ва аз лиҳози муҳтаво бо мазмун муносиб афтода тавонистаанд бо боздидҳои зоҳирии шахси эҷодкор дар мувофиқати доимӣ қарор дошта бошанд. Ба ин далел, тараннуми ҳамбастагҳои обу хоку сангу дарё ва кӯҳу паҳно, инчунин табиати зебои Ватан аст, ки дар ашъори Мастон Шералӣ чилваву тобишҳои тоза касб кардаанд.

Мафҳуми Ватан дар эҷодиёти ӯ мутаносибан бо эҳсосоти ӯ тавҷам гардида ба таври густурда инъикос гардидааст. Ин мавзӯ барои ӯ аз рӯду чашмасор, обшорони зодгоҳ, аз резаи санги кӯҳсори деҳа ва мушоҳидоти шоир бар рангу сози фасли баҳор оғоз мегирад ва ба шеъри ноб табдил меёбад:

Чи бузурганд кӯҳҳои Ватан,
Дар бари мулк рост истода.
Гӯиё ҳамчу дидбони Ватан,
Ҳар якеаш ба пост истода.

Месароянд бо ҳазор оҳанг,
Дараҳо хуш ба обшори Ватан.
Гул барояд зи хок бо ин санг,
Бар тамошои навбахори Ватан [50, с. 83].

Мастон Шералӣ аниси ёру дӯстон ва ҳар фарди аҳли назар аст, шеъри худро бо номи Ватан сурудааст ва тақозояш низ бар ҳама даврон ин аст, ки ин сарзамини муқаддас ва сармояи ифтихороти миллиро дар сухани шевои хеш ҷовидонсарсабзу поянда бинад ва мақсад аз шеър гуфтанаширо низ дар самимияти ба сухан доштааш пояндагӣ ва ҷовидонагӣ ато мекунад. Чунонки айнӣ тавсифот дар пораи шеъри зерин ба мушоҳида мерасад:

Он қадар донам, ки умри хешро
Боз сарфи ёру ёрон мекунам.
То Ватан сарсабз гардад аз сухан.
Аз сухан ман шеърборон мекунам! [50, с. 236]

Шоир, ки борҳо бо азми сафарҳову орзуи ҷаҳонбинӣ қадам аз хоки кишвар ба берун бурдааст, то ҳаде бо шефтагиву пазмонӣ ба қадршиносиву арҷгузорӣ ба Ватани маҳбубаш ҳиммат ғумоштааст, ки чунин дилбастагӣ ба дигар шоирон кам даст додааст. Албатта, чунин тарзи тасвири пазмониву дилбандии шоиронаро дар ғурбаткашиҳои устод Мирзо Турсунзода, ки бештар таҷассумгари ашъораш расидаанд, ба мушоҳида мегирем, аммо ин ҳам метавонад заминаи мусоид барои илҳомбахшии шоир бошанд. Аз ин лиҳоз Мастон Шералӣ бо илҳом аз ин ва масъулияти шаҳрвандии хеш бештари ашъори ба ин мавзӯ бахшидаширо барои хонандагонаш ба унвони «Ватан» номгузорӣ кардааст.

Бо тавачҷух ба ҷанбаҳои мухталифи ашъори Мастон Шералӣ метавон

ба паҳлуи дигари шеъри ӯ низ аз бардоштҳои маънавии амиқтаре бархурдор гардид. Зеро дар ҳар сурат, бо ин ки Ватан мегӯяд, ҳамеша Модарро пеши назар дорад ва дар ҳар амри дигар низ ин ду исми муборакро дар ҳамбастагиву ҳаммаъноӣ ва тавъам будан ба мантиқ бештар мучассам дарёфтааст, чунонки дар зимни тавсифи доимии ин ду вожа дар сурати алоқамандии маъноӣ ва пайвандҳои мантиқӣ сухан меофарад. Ба ин далел аст, ки меситояд:

Ҳар кучо рафтам дар оғӯшат, Ватан,

Хештанро некаhtar ёфтам.

Бо дили пур, дасти холӣ доштам,

Ҳар кучо рафтам, бародар ёфтам...

Дар паноҳат, баҳри фарзандони худ,

Ман туро бемисл Модар ёфтам...[50, с. 271].

Тасвири номи Ватан ва симои Модар аз дидгоҳи Мастон Шералӣ ҳамчун намунаи барҷастаи олиҳимматӣ бар самимияту вафову садоқат ва посдоштани ифтихороти инсон, фаротар бар ҳиссиёти зоҳириву ботинии он инъикос ёфта, мавзуи шеър гардидааст, ки дар ҳар маврид хонандаи нуктасанҷро ба дарк намудан ва муқаддас дарёфтани ин ду падидаи тавъам водор месозад.

Ҳарчанд маълум аст, ки ин ду вожаи ба ҳам печидаву дар маъни хулулёфта мучассам шудаанд, Мастон Шералӣ ин тавъамиро дар назари хонандаи ашъораш бо тасвирҳои хос ва боз ҳам рангину ҷаззобтар нишон додааст ва чунин ҳаммаъноиро, ки ғолибан, самимиву барҷо суруда шудаанд, дар аксари байту мисраъҳои ба ин мавзӯ бахшидаи шоир дучор меоем:

Ё Ватан ёфтаам ман зи мазори падарам,

Ки ба ҳар ҷо, ки равам, дур нашуд аз назарам?!

Ё сари зонуи Модар, Ватани асли ман аст,

Ки хумораш наравад ҳеч замоне зи сарам?! [50, с. 109]

Шоир тавъам будани меҳри Модар ва Ватанро аз ҳар ҷиҳат гиромӣ

медорад ва тамоми вучуду ҳастии хешро бе ин ду падидаи муқаддаси олам тасаввур карда наметавонад, ҳатто тамоми заҳматҳои Модарро бо ҳамгирӣ бар Ватани маҳбӯб дармеебад ва лутфе, ки дар ин ду поктарин олиҳаи зиндагиву ҳастӣ дорад, бар асари ҳамин самимияти шоиронаву инсонии ӯ бор овардаанд. Чунонки дар шеъри «Қарз» тавҳам будани меҳри ин ду падидаи муъҷизаофарро дар сурати «ҷомаи дӯхта»-и Модар ба тавсиф мегирад ва мегӯяд:

Ҳар гаҳе пӯшам агар, дар назарам зинда шуда,
Модарам бо ҳама уммед ба ман менигарад!
Чашми ӯ софтарин чашмаи куҳсори Ватан,
Балки ӯ сӯи ман аз чашми Ватан менигарад! [50, с. 91]

Мастон Шералӣ бо мақсади болои қор овардани мавзуи Ватан ва Модар дар қори истифода аз санъатҳои бадеӣ, баҳусус дар заминаи қорбурди лафзу маънӣ, ташбеҳу тавсиф, маҷозу истиора, тазоду таҷнис, муболиға, талмеҳ ва ғайра таҷрибаи намоён дорад. Дар ин асос, ашъори ӯ дар заминаи андеша ва муҳокимаҳои ғиноӣ, ба равшанӣ андохтан ба ҳақиқат ва ифтихормандӣ ба мардум баён гардида, хонандаро ба роҳи худшиносӣ ва садоқату самимияту муҳаббат доштан ҳидоят месозад.

Ашъори ӯ низ чун бархе аз дигар шоирон, аз ҷумла монанди Сергей Есенин ва Лоик Шералӣ, аз оғоз мавзуи арзи дил ба номи Модарро дар худ гунҷондааст ва шеъри «Нома ба Модар», ки ҳолати раҳдуриву дар сафар будани фарзандро ба тасвир гирифтааст, метавонад гувоҳи он бошад. Ба чунин маънӣ ҳам дар сароғози ин шеър хеле бо самимият ва сидқи фарзандона мегӯяд:

Ин номаи кӯтоҳ, ки бо номи ту кардам,
Ќуз пораи дил дар шикани хеш надорад.
Ҳар сатр бувад ҷӯяи зи дарёи муҳаббат,
Ҳар лафз туро хидмати фарзанд гузорад [52, с. 18].

Новобаста бо густардагии мавзӯ, шоир нахуст ба заҳматҳои шабонарӯзии Модар, ки таносуби пайваста бо фарзанд дорад, таваҷҷуҳ

зоҳир мекунад ва аз ҳар лаҳзаи нозук, ки ба мушоҳида расидааст, манзараи тасвир пайдо кардааст. Чунонки тасвири симои Модар як ҷанбаи хеле нозук ва пурбори шеъри Мастон аст ва тарзи нигориши ин симо ба тавассути эҳсосоти амиқ ба ӯ даст додааст.

Тараннуми мавзӯ ва комёбӣ дар мантиқ ва мазмун дар шеъри «Модарон», ки саршор аз рангу бори тасвирҳои дилнишин мебошад, метавонад ҷавобгӯи матлаб бошад:

Тифлакони хобанд, масти хоби ноз,
Модарон бедор бар гаҳвораанд...
Кӯдакони дар кӯча бозӣ мекунанд,
Модарон бо шустушӯ овраанд.

Баччагон фориғ зи ташвиши ҳаёт,
Навдари аспӣ саворӣ мекунанд.
То расанд онҳо ба манзил, модарон,
Рӯи раҳ хуршедкорӣ мекунанд.

Ғайри бозиҳои рангини ҳаёт,
Кӯдакони нест парвои дигар.
Ҷуз сару савдои дерини ҳаёт,
Модарон доранд савдои дигар.

Модарон хоҳанд дар рӯи замин,
Модаре ҳаргиз набинад доғро,
Ҳар саҳар аз нурханди офтоб,
Пурсафо бинанд боғу роғро...

Модарон хоҳанд ҷои захми тир,
Гул кунад дунёи гулханди ҳаёт.
Баҳравар гардад зи нахли орзу,
Ҳаркӣ бошад орзуманди ҳаёт...

Тифл дар хоб асту модар хоббон,
Чону дил равшан зи дидораш кунад.
Цовидон хоҳад, ки аз хоб офтоб,
Ҳар саҳар бо ханда бедораш кунад! [50, с. 238]

Мастон Шералӣ шоири мушоҳидакор аст ва заминаи ашъорашро бар асоси мушоҳидоти зебояш матраҳ мегардонад ва дар ин замина рангубори орову тасвирашро ба ҳам меомезад, то шеъраш дилнишин ва мутобиқи мавзӯ ба мазмун пероста шавад. Чунонки дар шеъри «Модар» лаҳзаҳои ширингувори ба мушоҳида гирифтааш аз рӯзгори модари тоҷикро, ки дар саҳро кор мекунад, мавриди тасвир қарор дода, манзараи ҷолиберо, ки дар коргоҳи сувар ва ҳаёл обуранг гирифтааст, манзури хонанда мегардонад:

Дар либоси кории вазнин,
Рӯй хаста,
Мӯй хаста,
Хаста миҷғони қатор,
Аз сараш то пой баста хастагӣ аз ҷанг бор,
Модари тоҷик омад берун аз майдони кор...
Мерасад ин дам садое гӯиё аз хонааш,
Мепарад чун боз сӯи ҷӯҷаҳои лонааш...
Сабрро афканда, тифли хеш дар бар мекашад,
Ташнае, гӯй сабӯи об бар сар мекашад...
Кам бувад, ҳар кас, ки нақши меҳри Модар мекашад! [50, с. 49]

Оид ба паҳлуҳои шеъри шоир, нависандаи халқии Тоҷикистон Ёрун Кӯҳзод таъкид кардааст, ки «Мастон, шоири зиндагист... Вай шеъри зиндагиро месарояд ва мехоҳад, ки бо шеъраш зиндагиро биорояд» [10, с. 15].

Мастон Шералӣ ба бузургии номи Модар эътиқод ва ба самимияту садоқат бо номи бузургворонаи Модар эътимод дорад ва шодмониву сурури модарро, ки одамро ба воя мерасонад, дар бузургии одам нақши аввалдараҷаро дорад беш аз ҳар назаре арҷ мегузорад, чунонки айнӣ

гиромидоштро дар шеъри «Модарам» хеле моҳирона ба тасвир мекашад:

Хез, Модар, назди мардум шод бош,
Аз бузургӣ чун замин озод бош!

Рӯи дастони ту шуд одам бузург,
Аз бузургии ту шуд олам бузург! [50, с. 298]

Дар ашъори шоир тавсифи диёр, табиат ва чаҳор унсури он, ишқ, инсон, сулҳу ваҳдат, ахлоқи ҳамида, ҳаёти иҷтимоӣ ва ғайра, ҷойгоҳи ҳудро доранд, аммо мавқеи мавзуи Ватан ва Модар бо ҷаззобияти хос манзур мегардад, ки аз аҳаммияти бештар бархурдор мебошад. Дар зимни тараннуми ин мавзӯ, Мастон Шералӣ анъанаи бехтарини устодон ва шоирони пешинро идома дода, шеърашро бо нигоҳи тоза ва бештар тарғибгароёна бар муҳаббату самимият доштан бар Ватан ва Модар манзури ҳаводорони калом гардонидаст, ки дар ашъораш ҷанбаҳои худшиносӣ ва тозаҷӯиву навоарӣ ба таври возеҳ ҷавобгӯи ин иддао буда метавонанд.

Аз ин лиҳоз, тавсифи мавзуи Ватан ва Модар, шинохти муқаддасот ва дар баробари ин, бо гиromидошт арҷ гузоштан ба арзишҳои миллӣ ва фарҳанги ниёгон ба шоир имкон дод, ки дар адабиёти муосир ҷойгоҳи сазовори ҳудро пайдо намояд.

Дар маҷмӯъ, мебояд таъкид кард, ки мероси адабии бой ва гуногунҷабҳаи Мастон Шералӣ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки шоир дар адабиёти нимаи дуюми садаи бист ҷойгоҳи муносиб дошта, ашъори ӯ аз ғояҳои начиби ватандӯстию панду ахлоқӣ ва эстетикӣ тарбиявӣ саршор мебошанд.

3.5. Хусусиятҳои забони ашъори шоир

Таҳқиқи забони ашъори Мастон Шералӣ ва тарзи баёни ӯ аз масъалаҳои умдаи эҷодиёти шоир махсуб меёбад. Мушаххас ва муайян намудани забон ва баёни асарҳои шоир фақат дар натиҷаи таҳлили ҳаматарафаи аҳли таҳқиқ ва муқоиса кардани мантиқу мазмун ва муҳтавои ашъори ӯ бо шеъри шоирони пешин ва ҳамзамононаш мумкин хоҳад шуд. Мо ин ҷо танҳо дар бораи баъзе ҷиҳатҳои забони эҷодиёти шоир таваққуф мекунем, ки дар натиҷаи таҳлил ва таҳқиқи хусусиятҳои ғоявии маҷмуаҳои дар солҳои гуногун ба таъб расонидаи шоир даст додааст.

Мастон Шералӣ дар эҷод кардани шеърҳои суннатии хеш, албатта чун дигар эҷодкорон ба шоирони гузашта пайравӣ карда, аз дурдонаҳои адабиёти классикӣ баҳраҳо ҷуста, истеъдодашро камол бахшида, дар тарзи баёни суҳан роҳу равиши худро пайдо намудааст. Барои мисол, чунин дастовардро дар навъҳои ғазалу рубой ва дубайтиву ашъори маснавиасоси ӯ метавон ба мушоҳида гирифт, ки дар ин жанрҳо шоир фақат ба усули эҷоди жанрии онҳо ба қолаби қуҳани онҳо таваҷҷуҳ кардааст, аммо дар ин маврид аз баёни ҳоси хеш истифода намуда, шеъри сара офаридааст. Чунонки дар ғазали зерин шоир бо баёни ҳоси эҷодии худ дар робита ба асри, ки дар он муҳит зиста ва мушоҳида намудааст, хеле муҷазу расо мефармояд:

То саре боло шавад, сарҳанг дорад асри бист,
Дар миёни асрҳо афранг дорад асри бист.
Минбари олам ба дасти сулҳҷӯён додааст,
Бо тамоми ҷангҷӯён ҷанг дорад асри бист.
Дар ҷаҳон байроқи истиқлолро бисёр кард,
Аз ғуломону ғуломӣ нанг дорад асри бист.
Аз саховат доманаш бикшода чун домони хок,
Тангчашми молу зарро танг дорад асри бист...
Шевану фарёди шодӣ тавъамон хезад зи Шарқ,
Дар бараш як созу сад оҳанг дорад асри бист...

Неку бадро дар тарозуи ниҳонаш баркашад,

Чун маху хуршеди гардун санг дорад асри бист [50, с. 296-297].

Забон ифодакунандаи тарзи баён аст, ки нақши ҳамаи корҳову ходисаҳо, ҳолатҳои руҳиву фарояндҳои зехнӣ ва муносибатҳои олами берун ва дунёи ботинии инсонро дар шеър ба намоиш мегузорад. Ва ҳамчунон аён аст, ки шеър ҳам аз унсурҳои забонӣ таркиб ёфтааст ва арзиши ҳунарии шоирро аз муҳтавои асар дида, забони асар бехтару осонтар муаррифӣ мекунад.

Дар адабиётшиносии муосири тоҷик эътибор ба масъалаи забони шеър ва баёни он аз зарурияти муҳим ба шумор меравад. Аз ин ҷост, ки забони шеър ва муайян намудани тарзи баёни шоирон ҳамвора нозук гардида ва нозукбаёнӣву нуктасанҷиро тақозо мекунад ва адабиётшиносонро бештар барои фаҳму дарки муҳтаво ва ғояи ашъори шоирони муосир водор мекунад. Чунин амали шоиронро Мастон Шералӣ дар шеъри «Бахти баланд» тавсиф намудааст, ки мақсади ӯро дар зер метавонем мушоҳида кард:

То ки ташбеҳи наве пайдо шавад,

Шоирон рӯи ҷаҳонро кофтанд,

Бо ҳазорон ранҷ ҳамранги лабат,

Лаъл аз кӯҳи Бадахшон ёфтанд.

Як гурӯҳе гуфт ҳамчун қоматат

Сарви зеборо ба сахни бўстон,

Як гурӯҳе ёфт ҳамчун оразат

Моҳро партавфикан дар осмон.

Як гурӯҳе гуфт чашмони туро

Оҳуи рамкардае дар кӯҳсор.

Як гурӯҳе гуфт гӯё аз пасаш

Абрувонат чун камон вақти шикор.

Шоирон ин тавр дар ташбеҳи ту

Кӯҳро бо мӯи сар мекофтанд,

Ранҷ мебурданду мечустанд ганҷ,
Андар охир ганҷро меёфтанд.

Лек, чонам, андар он даври куҳан
Гарчи ақсои ҷаҳонро кофтанд:
Ганҷи озодест ҳаргиз рӯ надод,
Шоирон ҳарчанд онро кофтанд.

Дидани он ганҷ баҳри шоирон
Шуд насиб дар ин диёри арҷманд,
З-ин сабаб, баргӯй, оё мумкин аст
Ман наболам аз чунин баҳти баланд!? [50, с. 47].

Чунин тарзи коргирифт ба забон ва тарзи баёни шоирро метавон дар наъи ашъори маснавиасоси ӯ, аз ҷумла дар шеърҳои «Панҷахтарон», «Амри Модар», «Духтари кӯҳсор», «Роҳи бахт», «Дар роҳи паймон», «Шамшери сухан», «Қиссаи гунҷишки баландпарвоз» ва дигар ашъори ӯ низ ба мушоҳида гирифт, ки дар сабки маснавӣ хеле равоӣ салис ва самимӣ суруда шудаанд. Чунин манзараро метавонем, дар шеъри «Духтари кӯҳсор» намуна гирем, ки бо эҳсосоти амиқи эҷодкорона, забони салис ва сабки ҳоси шоир болои қор омадааст:

Духтари кӯҳсор, эй қони азиз,
Эй саропо ақлу одобу тамиз.
Эй ғизоли шӯх, эй қабқи дарӣ,
Эй паризод, эй қамолӣ дилбарӣ,
Эй шарори қуллаи хомӯши кӯх,
Эй баҳори пургули оғӯши кӯх...
Эй сафои ҷашмаоби кӯҳсор,
Ахтари бедори ҳоби кӯҳсор...
Рӯзу шаб, пайваста ёдат мекунам,
Хирмане ҳастӣ, ки бодат мекунам... [50, с. 22].

Шеър аз анвои ҳунар аст ва шоири комёб касест, ки дар кори сайқал додани чанбаҳои забонӣ ва баёнии шеър муваффақ бошад. Мастон Шералӣ аз ин қабилӣ шоирон аст, ки шеърҳои равану салис ва тасхиргар мебошанд. Аз ин лиҳоз, ба хотири дар шеъри худ ҷой додани вожаи дилнишин пайваста саъй кардааст ва сабку забони шеърро равану сароҳат бахшидааст.

Бешубҳа, нақши ҳунарии забон дар шеъри Мастон Шералӣ муассир аст. Тарзи ифода, баён ва усули ифодаҳои забонӣ дар ашъори шоир ба тавассути таҷрибаҳои ҳиссиву ҳаёлӣ ва тасаввурӣ ӯ бештар бор овардаанд, ки тадриҷан шеърӣ тозагӣ ва отифаву таъсири ҳудро дар каломӣ ӯ афзоиш додаанд. Ҳарчанд ашъори Мастон Шералӣ аз аввал то охири бо як тарзи муайян эҷод нашуда, аз ҷиҳати оҳангу зада, тарзи баён аз ҳамдигар то андозае фарқ мекунад, аммо ӯ моҳияти шеърро асосан дар содагӣ, малеҳияташ низ баҳо карда ва кӯшидааст, ки рози дили ҳешро ҳар ҷо ҷаҳонро равану ба забон оварад, то сухани малоҳатбораш зуд ба дилро роҳ ёбад. Чунонки мегӯяд:

Ҳангоми танҳои босе
Бо ман ҳаёле мерасад.
Он сон, ки аз роғи даре
Ногаҳ шамоле мерасад...

Дил мекунад аз ман суол –
Ман кӣ будам, ман кистам?
Дирӯз будам тифли кӯх,
Имрӯз як шаҳристам!

Модар, падар буд бар сарам,
Хуршеду моҳе доштам.
Парвои рӯзу шаб набуд,
Пушту паноҳе доштам... [50, с. 97].

Мастон Шералӣ барои сайқал додани забони шеър, аз зарифтарин нукот кор мегирад ва онҳоро аз дарунмоя бештар ба маънӣ пероста мегардонад ва онро аз қайди умумигӯӣ раҳо мебахшад, ки боиси тавлиди тасвирҳои пуртароват ва нотақрору муассир мегарданд.

Бартариати забони шеъри Мастон Шералӣ дар он аст, ки шоир ба ҳамаи паҳлуҳои маънавӣ ва лафзӣ баёни тавачҷуҳи хос дорад ва дар шеъри ӯ вожаҳои корбурд мешаванд, ки ҷавобгӯи назари хонанда низ мебошанд.

Қайди ин нукта низ зарур аст, ки Мастон Шералӣ ба тафовут аз дигар шоирон тарзи баён ва тарзи тасвиروفарии хешро дар шеъраш пайваста ба намо мегузарад ва бахусус дар баробари ин, ӯ ба мазмун ва ғояи шеърҳои офаридааш зиёд аҳаммият медиҳад ва маънии онро аз дарунмояи шеър бештар ба риштаи тасвир мутобиқат медиҳад. Бархе аз сурудаҳои дар назари аввал сода ба назар мерасанд, аммо суханаш дар ҳама ҳолат пухта ва бо нафосати махсус эҷод шудаанд. Шоир моро аз ин ҳақиқат метавонад бо пандномаҳои нуҳуфтамаъние ба зиндагии пурсамару пурнишот, ки хоси забони шоирӣ ва баёни ӯ мебошад, дар шеъри «Ташнаи руди ҳаётам...» ба ҳубӣ ошнову огоҳ гардонад ва чунон ки мегӯяд:

Ташнаи руди ҳаётам, ки равон аст, равон,
Ҳар сахар кӯзаи худ бар лаби он бигзорам.
Ҳар сафар аз дили ман мегузарад мавҷи ҳаёл,
Кӯза, то кай зи лаби об саломат орам!?

Ҳар қадам пойзану кӯзашикан санг бувад,
Гарчи омӯхта бо санг кафи пой ман аст.
Лек азбаски дар ин роҳ гаҳе танҳоям,
Душмани ҳамсафарам дар тани танҳои ман аст... [50, с. 118].

Дар ин бандҳои шеърӣ тарзи баён ва равонии забони шоир дар хушбаёни ба андарзнаҳои асарҳои халқӣ ҳамрангӣ ва шабоҳат падидаи омадааст. Чунонки дар робита ба сабаки нигориши Мастон Шералиро пеш аз ҳама, дар маҳорати тасвир, баёни сарех, ҷаззобияту малоҳати суханпардозӣ,

суханронии тозаву нафис, истифодаи ҷолиби санъатҳои бадеӣ бештар аён мегардонад.

Даврахое, ки Мастон Шералӣ дар ҳаёт буд ва шеър мегуфту шоирӣ мекард, зоҳиран давраи осоишта, вале дар ботин моллом бар асрори нухуфта буд. Тоҷикистон, воқеан як ҷумҳурии давлати абарқудрати Иттиҳоди Шуравӣ, дар амният, салоҳият, сиёсат ва маданият пешравии рӯзафзун дошт. Вале ботинан бо таъсири фишори идеологияи роҳгумзанӣ, ки аз як маркази сиёсӣ берун меомад ва зумраи мансабдорони баландмақом, ки аз роҳи аслии сотсиалистӣ берун рафта, манфиату шухрату сарвати шахсиашонро аз манфиату адолати иҷтимоӣ ва идеологияи хоҷагидорӣ коллективӣ боло гузашта буд, ҳавфи фалокат меафзуданд, ки тадричан, оқибати онро сарфаҳм рафтан мумкин буд. Нозукии чунин тарғиботи беасос қасонеро, ки оқибатҳои бади қорро фаҳмида, бонги хатар мезаданд, қораи ислоҳашро медиданд ва ба ҷойи дастгирӣ қардан тартиботи мавҷударо сиёҳу бадном мекарданд, ки дар натиҷа гуфтор ба қирдор рост намеомад.

Адибони маъруф бо шарофати аз ғасоҳату балоғати сухани амиқ баҳравар будан, бо роҳи истифодаи рангину бомавқеи воситаҳои тасвир ва санъатҳои бадеӣ ба эҷоди шеърҳои дилрасу бо пероҳани бадеият орошта муваффақ мегардиданд. Дар ин иртибот буд, ки адабиётшиноси варзида Т. Зеҳнӣ гуфта буд: «Шеър аз илму дониш обуранг мегирад. Дониш як масъалаи илмиро ба ақлу идрок арз мекунад ва шеър онро зевари латифи сухан қарор дода, манзараҳои дилкаши табиат ва ҷамъиятиро бо эҳсосоти ишқ нишон медиҳад». [90, с. 29]. Вақте ки шоир лаҳзаҳои хотирмони зиндагӣ, табиат ва ҷамъиятро ба риштаи назм кашида, диққати хонандаро амиқан ҷалб сохта, ўро шефтаву мафтун месозад, ин падида аз ҳунари баланди сабки нигориши ў ба неқӣ башорат медиҳад.

Мастон Шералӣ, дар ҳоле ки мавзуеро дар шеър матраҳ мекунад, нахуст ба маънӣ ва тарзи истифодаи он меандешад ва дар қорбурди он баёни махсуси мавзӯро бештар мавриди назар қарор медиҳад. Намунаи ҳоси онро дар шеъри «Орзу» мушоҳида кунем:

Маро бо хеш умре гуфтугӯест,
Ки умрам бастаи ҳар тори мӯест,
Ба зарби шона бинам мӯй резад,
Дилам музтар зи дасти шонаҷӯест.

Кунун дар домани гулзори ҳастӣ,
Ки ҳар дам чун нафас гул мефурӯшам,
Хамӯш истодаам, фарёд дорам
Даруни синаи фарёдҷӯшам.

Чӣ фарёде, ки аз фарёди пасташ
Ба парвози баландам орзӯест,
Чӣ фарёде, ки аз шавқи баёнаш
Маро бо Маҳ ҳаёли гуфтугӯест.

Чӣ фарёде, ки орад бар хурӯшам –
Бароям нардбони Каҳкашонро,
Ба рақс оям ба сози чанги Зухра,
Сароям маҳвашони осмонро [50, с. 164].

Мастон Шералӣ на танҳо дар шеърҳои озоду сафедаш, балки дар ашъори суннатӣ, аз ҷумла, дубайтиҳояш низ вожаҳои дилнишину маънирасро ба кор мегирад, ки ба шеърӣ хеш мисраъ ва байтҳоро ба ҳам вобастагии амиқ ато мекунад.

Чунин равшанбаёнӣ на дар ҳама анвои шеъри Мастон Шералӣ ба назар мерасад, ки ин вижагиҳо аз тамоми имкониятҳои забони шеър баҳраҷӯии ўро нишон дода, дар шеърҳои сафед ва озоди ў низ мушоҳида мешаванд.

Ў дар натиҷаи ба даст овардани таҷрибаҳо дар корбурди вожаҳо ва офаридани тасвирҳои ҷолиби диққат тавонистааст, ки баёни фардии худро касб кунад ва ба ин восита муносиботи ҳамбастагии калимаҳо ва расоии забони шеърро таъмин намояд.

Аз ин лиҳоз, нигориш ва тарзи баёни Мастон Шералӣ дар корбурди моҳиронаи санъатҳои бадеӣ, дар забони осораш хеле хуб ба мушоҳида мерасад. Шоир арзиши сухан ва вожаҳоро дар ашъораш басо ҷиддӣ ба эътибор гирифта, пайванди инсону замин, инсону табиат, инсону Ватанро бо дилбастагии хосса тасвир намудааст.

Маҳорати тасвирпардозию сабки нигориши Мастон Шералӣ дар ашъораш, хусусан тавассути истифодаи моҳиронаи санъатҳои бадеӣ, ки он дар қатори маонӣ ва баён яке аз унсурҳои сегонаи илми балоғат ба шумор меравад, зухур намудааст.

Мастон Шералӣ аз воҳидҳои пухтаи забонӣ мувофиқи қобилияти эҷодӣ ва маҳорату истеъдоди хеш моҳирона истифода намуда, шеърҳои дар ғояти баланди истеъдод ва назокати лафзу маънӣ эҷод кардааст. Дар ашъори ин шоир ҳар калима, мувофиқи талаби шаклу маънӣ дар мавқеи муайяни худ мавриди истифода қарор дода шудааст. Ба ин маънӣ, вай беҳтарин донандаи меъёрҳои забони адабӣ ва хосса забони шеър будани худро бармало намуда, тавассути каломӣ хубу марғубӣ хеш дар шевогӣ ва вусъати забони тоҷикӣ ҳиссагузор шудааст.

3.6. Вижагиҳои сабкии ашъори шоир

Дар фаъолияти эҷодии Мастон Шералӣ, дар баробари ҳамаи муҳассаноти ашъориаш ба чилва омадани сабки эҷодии вай ва мушаххас кардани пахлуҳои он аз афзалиятҳои хос бархурдор мебошад. Ин бар он далолат мекунад, ки «сабк», баёнгари «хунари»-и эҷодии ҳар фарди эҷодкор аст.

Дар робита ба ин мавзӯ ва дигар пахлуҳои норавшани он, адабиётшинос Раҳим Мусулмонӣ Кӯбодӣ чанбаҳои мафҳумӣ, маънавӣ, назарӣ ва илмӣ он, таъриф мекунад, ки: «...ҳангоме сухани услуб пеш меояд, шеваи нигориши муаллифе ба назар мерасад» [95, с 481]. Ин ба он водор мекунад, ки ҳонанда бояд ба шеваи асарофарии ҳар адибе аз назари хос таваҷҷуҳ карда тавонад, то ба услуби эҷодӣ ва ҳунари эҷодкорӣ он бо равониву сароҳат пай барад.

Бо назардошти чунин тавсифот, месазад, ки ба сабки шоирӣ адиби хушбаён Мастон Шералӣ, ки дар даврони нави адабиёт, давраи пурҷӯшу хурӯши шоирони солҳои 60-80-уми асри сипарӣ шеърӣ асил офаридааст, таваҷҷуҳ зоҳир намуд, ки дунёи шеърӣ тасвирбор, парвози ҳаёлаш осмонгир ва маҳорату услубии шоирӣ сириштаи маъниву мазмунӣ рангин аст.

Ҳунари шоирӣ ин адиб, ки дар адабиёти давраи номбурда, замоне ки як идда адибони хушбаёнро ба дунболи устод Мирзо Турсунзода, Боқӣ Раҳимзода, Ғаффор Мирзо, Аминҷон Шукӯҳӣ ва Муъмин Қаноат ба арсаи эҷод овард, нақши барозанда дорад, бо шаҳодат бар офариниши маъниву мазмун ва тасвирҳои ҷолиб шеърӣ пуробурангиро болои қор овардааст, метавон истиқбол намуд. Зеро ҷунони маълум мегардад, истеъдоди баланд ва заковати фитрӣ, бо таҷассуми тасвирҳои тоза, сабки шоирӣ ўро ба ҳисси баланди худшиносӣ ва самимияту садоқати эҷодии ў алоқамандӣ ва пайвастигии доимӣ додаанд.

Офаридаҳои ў бештар бо роҳи суратбандӣ, шаклпазирии нав ва дигаргун кардани доираи мавзӯҳо аз дарунмояи шеърӣ дилкашу назаррабо гардида,

хунари эҷодии ўро дар сурудани ҳама навъҳои шеърӣ, ки бештар дорои хусусиятҳои лирикии ошиқонаву иҷтимоӣ, сиёсӣву ҳувияти миллӣ, мавзуи Ватану ватандорӣ, худшиносӣ ва рӯ овардан ба сарнавишти таърихи миллат, инчунин муаррифӣ гардонидани нишонаҳои урфу одот ва расму оинҳои мардумӣ ороста мебошанд, мавриди таваҷҷуҳи ҳаводорони калом бадеъ қарор ёфта, дастовардҳои шоирии ўро дар ин радиф исбот намудаанд.

Қолаби шеъри Мастон Шералӣ бар асоси расоӣ ва шаффофияти сабк, риоя намудани вазну қофия ва радифи дар идома тақвиятбахши мисраъҳо ва байтҳо ба қор бурдашуда, инчунин тарзи қорбурди омилҳои бадеиятбахши мавзӯ ва дигар махсусиятҳои ташаккулдиҳандаи назм болои қор омада, воқеот ва пешомадҳои ҳиссиву ҳаёлии шоирро бештар таҷассум мекунад. Сабки эҷодии ин шоирро метавон ба сифати фардияти он, яъне сабки фардӣ будани он, муаррифӣ қард, чунонки сюжет ва бандубасти мавзӯ дар ҳар шеъри ӯ мушаххас арзёбӣ гардидааст. Гоҳе «забони бахт»-ро дар он ба мушоҳида мегирем ва гоҳе «сӯхтан»-ро ормони «сохтан» ва ба камолёбӣ рӯ овардани шоир дармеёбем. Вале дар маҷмӯъ, ҳулосаи ҳунари шеъронафарӣ ва натиҷаи ҳаёлпероии шоиронаро дар ин ҳунари воло, ки дар шеъри «Забони бахт» ба тавсиф гирифтааст, чун намунаи ҷӯёӣ ва кашшофии ӯ мучассам мебинем. Чунонки мегӯяд:

Бахт ҳам дорад забон, аммо забони бахтро,
Кам қасон дар тӯли умри ҳештан омӯхтанд.
Лек, то омӯхтанд, аз роҳ дар роҳе шуданд,
Борҳо, афтону ҳезон, сохтанду сӯхтанд...

Шоире будасту баъди солҳои шоирӣ,
Ёфтаст охир забони бахт, бахти ҳешро.
Кашф қардаст аз суҳан як олами зебои нур,
Ном дода «Бахт» шаҳри орзуи ҳешро [42, с. 51].

Шеъри Мастон Шералӣ, беш аз ҳар назаре баёнғари ҳунари воло ва салиқаи ҳунариву эҷодии ӯ мебошад, ки дар ҳар маврид ўро соҳиби сабки

нозукнигариву латофатбор кардааст. Чунин хунари волоро дар офаридани шеъри тамсилгунаи «Роҳи Ватан» метавон ба мушоҳида гирифт, ки шоир онро бо тасвирҳои услубии хос мавриди назари хонанда қарор медиҳад ва бо офариниши ташбеҳи калимаҳои «шеър» ба «оҳан», «шоир» ба «оҳангар» ва ё «шеър» ба «сарбози Ватан», «шеър» ба «паёмовар» ва ғайра шеъри худро мусаввар гардонда, хонандаро ба олами маънӣ ва зебоии ораста бар падидаҳои фикриву фитрӣ ва тахайюлӣ раҳнамун мегардонад:

Шеър оҳан буд агар, оҳангаре будем мо,
Шеър сарбози Ватан буд, сангаре будем мо.

Шеър аз дунёи дилҳо гар паёме н-оварад,
Бе забон, бе гӯш, бе чашми саре будем мо [42, с. 324].

Шоир Убайд Раҷаб дар хотироти хеш, дар мақолаи «Инсоне фурӯтан ва шоире хушсухан», қайд кардааст, ки: «Мастон Шералӣ дар рӯзгори худ як шоири тозагӯӣ», «дар масалгӯӣ пухта буд» ва «шеърҳояш саршор аз ҳикмат аст» [16, с. 23].

Бо чунин далел, мебояд афзуд, ки Мастон Шералӣ дар мавриди истифода аз санъатҳои бадеӣ, дар ҳама жанрҳои адабӣ, аз шоирони муваффақ маҳсуб меёбад. Бояд гуфт, ки дар саросари ашъори хеш, бештар дар кори ифодаҳои тасвирбор, ташбеҳофарӣ ва ё истифода аз санъати ташбеҳ комёб аст. Масалан, дар банди зерини шеъри «Баҳти баланд», дар масали «бо мӯи сар кофтан» таъбири «мӯшикофӣ» ва ё «мӯшикофона», ки аз хунари комёбонаи ҳунарвар ва ё донишмандон маҳсуб меёбад ва мафҳуми вожаҳо, яъне дақиқ ва амиқро дар пай дорад, тасвири назаррасе меофарад:

Шоирон ин тавр дар ташбеҳи ту,
Кӯхро бо мӯи сар мекофтанд.
Ранҷ мебурданду мечустанд ганҷ,
Андар охир ганҷро меёфтанд [42, с. 53].

Шоири халқии Тоҷикистон Ҳақназар Ғоиб аз суҳанпардозии шоир ёдовар шуда, дар хотираи «Ёде аз Мастон Шералӣ» менависад, ки «Мастони

хушмуомила ва покниҳод... ҳамеша аз боби шеъри олӣ, мавзуннокӣ, навҷӯӣ ва образофарии ба мазмуну ҳолат мувофиқ дар шеър сухан меғуфт» [8, с. 35].

Шеъри ӯ мондагор аст ва бо илова бар гуфтаҳои боло метавон бар сухани волоӣ ӯ таваҷҷуҳи бештар зоҳир намуд, то бар ҳунар ва услуби шоирии ӯ аз наздик ошно гардида бошем. Далоили андешаи тавсифотро метавон дар шеъри зерин ба мушоҳида гирифт, ки бо истифода аз калимаҳои маҳаллӣ, амсоли «кашола» ва ё ибораи масалвори «аз доман кашола кардан» оро ёфтааст, тозапардозӣ мекунад ва хеле ифоданок меғӯяд:

Шеърест дилам, ки гуфтани нест,

Ҳам зӯри варо нухуфтани нест.

Аз роҳ чи сон гузар намоям?

Ин дидаи боз хуфтани нест!

Хомӯш даруни синаи ман,

Фарёди ҳазорсола дорад.

Ҳар лаҳза барои гуфтани хеш,

Аз домани ман кашола дорад... [42, с. 213].

Шинохтатарин шоири тоҷик, дӯст ва ҳамдигу ҳамдами Мастон Шералӣ, устод Бозор Собир, бо назари амиқ бар вижагиҳои тасвирӣ ва маърифатӣ, ҷанбаҳои лафзӣ ҳиҷоии ашъор, суханшиносӣ нуктасанҷӣ, ба қадри маънӣ дар калом расидан, инчунин ба ҳулку атвори писандида ва ҳамидаи ӯ таваҷҷуҳ намуда, дар мақолаи «То кучо ёдат кунам...» қайд кардааст, ки «... ӯ шоирест, ки то ҳиҷоро ба ҳиҷое расонад, ғел мегардонад ва мечархонад даври бараширо... Ба қадри суханрезае, ҳамчун ба қадри нонреза мерасад. Ҳар як калимаи забони модарино ҳамчун калимаи шаҳодат ба забон мегирад» [19, с. 3].

Новобаста ба чунин тавсифот ҳам, бояд иқрор кард, ки Мастон Шералӣ дар ҳақиқат, суханшинос ва инсоне буд, ки ба қадри сухан ва суханварон мерасид. Чунин қадриносиӣ ӯро дар шеърҳои ҷудогонаи ба номбардорони

миллат, аз ҷумла ба устодон Боқӣ Раҳимзода, Мирзо Турсунзода, Мирсаид Миршакар ва дигарон бахшидааш, метавон бештар ба мушоҳида гирифт.

Ҷанбаҳои ҳунарии Мастон Шералӣ дар сурудани навъи марсияҳо ва ё сугвораҳои низ беҳамто мебошад. Ӯ дар ин навъи шеърӣ тасвири андух ва ғамноманигориро беш аз дигар ҳамзамононаш муассиртар ва бо услуби хос ва барҷой ба тасвир мегирад. Назири чунин ҳунарвариро дар ёдномаи бахшида ба шоири халқии Тоҷикистон, ҳамдили аҳли завқу маънӣ ва мунодии зарофату завқи баланди хушиву хушҳолӣ, Боқӣ Раҳимзода, ки соли 1980, дар рӯзҳои ҷашнгирии ҳазорсолагии Абуалии Сино соҳиби писари якдона гардида ва номи ӯро Сино гузошта буд ва дар он айём тарки олами фонӣ гуфт, метавонем манзури назар дошта бошем, ки мегӯяд

...Шеър буд ӯ, нукта буд, афсона буд,
Тоҷиконро махрами ҳар хона буд!
Хандаи беғаш, майи паймона буд,
Дар вафою аҳди худ мардона буд!
Гавҳари якдона буд!

Достонашро ба покӣ хонду рафт,
Як ҷаҳонро як ҷаҳон хандонду рафт!
Доман аз дасти аҷал афшонду рафт,
Ҷашни Синоро ба Сино монду рафт!
Сӯхту сӯзонду рафт! [42, с. 228]

Ба ин монанд, метавон ба марсияи бахшидаи шоир дар шеъри «Тасаллои дил», ки бо як услуби хос, дар рӯзи марги устод Мирзо Турсунзода эҷод шудааст, таваҷҷуҳ зоҳир кард, ки молмоли ҳасрату андух буда, аз ҳар лиҳоз далолат бар ҳунари шоирии Мастон Шералӣ мебошад. Чунонки дар банди зерини ин шеър, бо тасвири ҷолибе, ки баёнгари аъмоли ҳидоятгарона ва инсонияти баланди шоире, ки умрро дар сафар ва ситоиши сулҳу дӯстӣ сипарӣ кард ва дастгиру тасаллобахши дили шогирдон буд, ба мушоҳида мерасад:

Рафт Турсунзода, аз дил неву аз даргоҳи ман,

Хонаи уммеди ман, машғалфурӯзи роҳи ман!

Рафт, аммо бар тасаллои дили садчоки хеш,

Ҳар нафас гӯям, ки ояд шоири сайёҳи ман! [50, с. 203]

Академик Муҳаммадҷон Шакурии Бухорӣ дар мақолаи «Роҳнавард»-и ҷодаи шеърӣ асил», бахшида ба эҷодиёти Мастон Шералӣ таъкид кардааст, ки «... дар шеърӣ Мастон... бештар аз ҳама мавзӯҳои миллӣ, таҳқиқи бадеии воқеияти иҷтимоии рӯз, ё ин ки таърихи миллат, аҳаммият пайдо кард» [152, с. 6-7].

Бо тақя ба назари дақиқбини устод метавон ба шеърӣ «Ватан»-и шоир рӯ овард, ки дар он бо ёдоварӣ ва тасвиркорӣ бо устураи «Гурзи гарони Рустам» ва рӯҷуи лирикии «Ишқи Ватан» як банди ҷолиби шеърӣ меофарад:

Гурзи гарони Рустамӣ дар дасти ман бувад,

Сабру сукути кӯҳҳо бар дӯши ман бувад.

Чун ишқи ту, Ватан, дар оғӯши ман бувад,

Кист он, ки дар пайи туву дар қасди ман бувад? [42, с. 144]

Бахусус, айни коргирӣ бар сабк ва ҳунари эҷодии ин шоир буд, ки хонандагони шеърӣ хешро бештар ба ҳунари эҷодиаҷазбу наздикиву ҳаводорӣ ато кард ва бо ин роҳ дар тараннуми мавзӯҳои муҷази адабиёти муосир бо ному нишони яке аз шоирони писандидаи айём камол ва тавфиқ ёфт.

Мастон Шералӣ, дар воқеъ, аз қабилӣ он шоирони соҳибҳунар ва сабки эҷодии хеш аст, ки бо шеърӣ расову сара ва дорои мазмуну муҳтавиёти хос, бадеияти баланд воридаи майдони адабиёт гардид ва минбаъд бо тавсифи мавзӯҳои табиати диёр, Ватан, Модар, худшиносии миллӣ, инчунин ишқу муҳаббатӣ самимияти инсонӣ ашъори муносиб офарид ва маҳбуби дили ҳаводорони каломи хеш гардид. Истеъдоди баланд ва ҳунари шоирӣ рӯз то рӯз сайқал ёфта, сабки ӯро бо таъби равону сухану ҳиҷои саласаш, ба тафовут ва фарқият аз тарзи эҷодии дигар шоирони ҳамдавраи афзунӣ ато кард ва ӯро аз нахустин падидаҳои ашъораш то охири шеърӣ маҳбубияти

хос ва ҷойгоҳи арзандае баҳшида дар дили хонандагон ба эътироф гузошт. Чунин падидаҳои хунари шоирӣ ӯро метавон бештар дар мушоҳидаҳои ва ба қалам додани тасвири боздидҳои ба тафовут дарёфт, чунонки ашъори ҷудогонаи ӯ, аз ҷумла силсилаашъори баҳшида ба сафарҳои хидматиаш, инчунин раҳоварди сафарҳои ба шоҳроҳи БАМ, сафараш ба Эрон ва Доғистон, ки дар китоби «Раҳтӯша», дарҷ гардидаанд, ашъори ҷудогонаи «Аз дафтари Иссӣкул», сурудаҳои «Меравам пеш ба роҳи сафарам», «Абрӯ», «Қиссаи гунчишки баландпарвоз», Агар соҳил набошад...», «Ёғӯ», «Дар роҳи паймон», «Маллоҳ», «Агрегатҳо», Бобо ва набера», «Коргар», »Суруди санг» ва дахҳо сурудаҳои дигарашро, ки дар китоби дар солҳои гуногун мунташир гардидааш ба тасвир расидаанд, ба ин маънӣ метавонем дарёфт.

Масалан, дар шеъри «Ҳоҳиш» хунари ва сабки шоирӣ Мастон Шералӣ аз тасвирҳои ӯ, ки ба тариқи санъати «кино» сурат мегирад, бешак дарак медиҳад. Чунонки дар ҷаҳорпораҳои зерин айнаи чунин киноҳоро дар корҳои ҳиҷрон, ба умеди висол дармеебем ва маълум мегардад, бо далолати қотеъназарона ин ҳамаро мучаз ва хеле возеҳ баён мекунад:

Ба рӯи синаам сар монӯ бишнавар,
Садои ҷони ҳасратпарварамро...
Чӣ медонӣ, чӣ дорад хонаи ман,
Агар боре набикшӯй дарамро?.

Чунон дилтангам аз дастат, ки дунё,
Ба мисли кулбаеву ман асирам.
Ду ҷашмам дар раҳи овози поест,
Ки гардад илтифоте дасттирам...

Ту бошию ману ин рӯди пуршӯр,
Ки дорад дар бағал мавҷи тарона...
Ҷаҳони умри мо танг аст, танг аст,
Ҷаҳони орзуҳо бекарона... [42, с. 212].

Ў барои ибратбахш намудани ҳунар ва сабки шоирии хеш бо ҷидду ҷаҳд машғул гардида, дар зимни иншои шеър ба ҳар мавзӯе, ки даст задааст, онро возеҳ ва ба дили хонанда ҳамнавову ҳамсадо офаридааст ва бо чунин самимият тасвирҳои офаридаашро мавриди таваҷҷуҳи хонандагони сершумораш пеш гузоштааст.

Дар ин асос метавон афзуд, ки Мастон Шералӣ аз зумраи шоироне буд, ки бо тақомул бахшидани ҳунари вижаи шоирӣ ва шеваву услуби эҷодӣ, аз роҳи адабиёт равиш ва парвариш омӯхт, то дар ҷойгоҳи шоирии худ, ҳамчун як фарди эҷодкори соҳибҳунар ва соҳиби сабки хос намунаи ибрат бошад.

Дар шеъри зайл шоир бо таваҷҷуҳ бар андарзу панди халқ, ки «Мастӣ, ба пастӣ мебарад!», ё ин ки «санг задан бар сар» ба маънии «санги маломат задан» ва ё «накӯҳиш кардан»-ро ба қор бурдааст, устокорона менигорад:

Рафтан зи ҳама ҳаёли мастист,

Фарҷоми тамоми мастӣ, пастист...

Ғар санг заданд бар сари ту,

Шояд ба ҳаёли сарпарастист [50, с. 222].

Мазмуни баланд ва ба мантиқ созгор офаридани ҳар байту банди шеър, гувоҳи ҳунари волову шеърофарии ин шоир аст, ки дар эҷодиёти пурмазмунӣ ӯ ба бор омадааст.

Масалсозӣ ва ба тариқи масал болои қор овардани панду ҳикмат, яке аз навъҳои ҳунар ва сабки шоирии Мастон Шералӣ ба шумор меравад. Чунонки ӯ бо ин роҳ ҷодаи насиҳатпазирӣ ва ибратомӯзии одамонро тарҳ месозад ва ба ин тариқ соҳибият ба равиши дуруст ва ростинро дар онҳо тарбият менамояд. Монанди ин ки дар шеъри «Лутфи суҳан» мегӯяд:

Шоиреро раҳзане дар хилвате,

Ёфт шабҳангом ҳамчун давлате.

Як назар ўро зи сар то пой қард,

Матлабашро дар нигоҳаш ҷой қард:

«Рост бояд гуфт», - ҳамён медиҳӣ,

Ё чу оҳан тан ба сандон медиҳӣ?!»

- Ман на танҳо, - гуфт, -ҳамён медиҳам,
Бар тӯе чун дӯст, ман ҷон медиҳам!
Чунки умре рафту ин ҳамёни ман,
Монд он сон, ки тихӣ буд, ҷони ман!
То ба ҳол онро талабгоре набуд,
Он, маро ҷуз бори сарборӣ набуд...
Нарм аз лутфи сухан оҳанг рехт,
Мор захри хешро бар санг рехт... [50, с. 188].

Ҳанӯз ҳангоми пеш гузоштани нахустин иқдоми шоирии хеш, Мастон Шералӣ саъй карда буд, ки эҷодиёти худро бо шеърӣ воло ва ҳарфу ҳичои сарех оғоз бахшад ва дар ин ҳолат, сурудани ашъори ватанпарваронаву марбут ба худшиносии миллиро муносиб дарёфт ва бо назардошти бардоштҳои маънавӣ бар падидаҳо ва аносири табиат, сухани ҳамравону ҳамсозу ҳамранг офарид, ки тамоми сурудаҳояш бо ҳамон таровату обурангитабӣ асолати аслии дошта, болои қор омада, ўро маҳбуби дилҳо гардонданд.

Мастон Шералӣ аз шоирони аҳли дил буд, ки ҳунари шоириро дар овони ҷавонӣ сайқал дод. Бо ҷавонӣ ва ҷавонон, инчунин бо орзуву омили ин айёми сарсабзиҳову камолёбӣ меболид. Худро ҳамеша бо мардуми диёр ва хоку оби Ватан ҳамдам медид. Бо ҷаҳор унсури азал ва шаш ҷиҳати диёр ҳамнавъу ҳамтан буд. Ҷавонӣ, дар ҳар сурат, давраи ривож додани услуби шоирии ў буд. Чунонки дар шеърӣ «Нидои ҷавонӣ» бо сароҳати маънӣ мефармояд:

Маро ҷӯед дар дилҳои пурҷӯш,
Ба ҳалли мушкилу тадбир ҷӯед!
Ба ёди ҷумла побандам, ки манро,
Ба пора кардани занҷир ҷӯед!

Маро дар партави хуршед ҷӯед,
Ки роҳи зулматӣ ҳамроҳи ман нест!
Маҷӯедам зи моҳи шомхӯрда,
Агар ҳар шаб натобад, моҳи ман нест!

Маро дар олами ҷовид ҷӯед,
Ки он ҷо мебарад роҳам, шиорам!
Замин гулгун зи ранги орзуҳост,
Ќавонам, орзу бисёр дорам! [42, с. 195]

Мастон Шералӣ бо мақсади муаррифӣ намудани ҳунари шеъронарии хеш, бо сабки хос рӯ ба мавзӯ ва таҷассуми шеърӣ асил овард, ҷунонки навиштаҳои ҳама навъи шеърӣ моламола бар ҳиссиёт, мадрик, рангомезии таҳайюл, тобишҳои ботинӣ ва дигар назокату назофати ҳунари бор овардаанд.

Навоарӣ ва тозакориҳо аз дарунмои шеър дар эҷодиёти ин шоир далолати ҳунари волаи таҷвири уст, ки бо коргирӣ бар обуранги ҷолиб бештар мадри нази хонанда қарор ёфтаанд. Аз лиҳози дигар, метавон асри ҳунари шоирӣ Мастон Шералиро дар мушоҳидаҳои ӯ бар аносири олами атроф бештар мутаваҷҷеҳ гардид. Ӯ ба тамоми мавҷудот, манзараҳои ҳаётии ҳамаҷӯза, обу хок ва гардишҳои мавзун ва номавзунӣ бод таваҷҷуҳ мекунад ва манзари ба мушоҳида гирифтаашро бо калимаву ибораҳои маънибор ба шеър ворид мекунад ва бо ҳунардорӣ манзараи дилнишин меофарад. Муваффақияти бештари шоир дар ҳунари шоирӣ ӯ аз роҳи сабки коргирӣ бар санъатҳои бадеӣ, муқоисаҳои мантиқӣ, тарзи дуруст ва барҷои истифодаи ибораву ифодаҳо буда, далолат бар истеъдоди баланди эҷодкорӣ Мастон Шералӣ мебошанд ва ин ҳама мансуб бар таъби ҳудододи ӯ махсуб ёфтаанд.

Ҳарчанд роҳи умри ин шоир соҳибназар ва соҳиби сабк ва ҳунари шоирӣ хос, кӯтоҳ буд, аммо тавонист, ки бо роҳи сайқал додани ҳунари хеш, ҳам ба истеъдод ва ҳам ба салиқаи шоирӣ бо таҷвири намудани боровардҳо бар мушоҳидаҳои тоза, ки саропои эҷодиёти ӯро аз ҳар лиҳоз рангин ва мубарро намудаанд, мавқеи хоси ҳудро дар адабиёти тоҷик пайдо намояд. Дар зимн, ҳамҷунон бояд афзуд, ки ашъори ҳунардорона ва дар заминаи завқу салиқаи хоси шоирона сурудашуда, метавонанд, ки гувоҳ бар муваффақияти таҷвирирофарӣ ва ҳунари сабки тозаи эҷодии Мастон Шералӣ бошанд.

3.7. Воситаҳои тасвири бадеӣ дар ашъори Мастон Шералӣ

Тасвиргарой дар эҷодиёти ҳар адиб аз муҳимтарин воситаҳои жанрсоз ба шумор рафта, пеш аз ҳама барои мутобиқи мазмун, мантиқ ва расо кардани мундариҷа ва ғояи мавзӯ дар ҳама навъи осор, чи назм ва чи насри бадеӣ, нақши муҳим мебозад. Аз ин лиҳоз, метавон тарзи истифодаи санъатҳои бадеиро аз навъи муайянкунандаи ташаккули мазмун ва маънӣ дар мавзӯ ва тасвири калом маҳсуб донист, ки дар ҳар маврид барои маънирас гардонидани сухан нақши созгор бозида, шоир ва ё нависанда қодир аст, ки ба тариқи фикр, ғояву мақсад ва мазмунро дар осори эҷоднамудаи хеш мутобиқи мақсад ва муассир болои қор оварда тавонад. Ба ин мазмун, метавон ёдовар шуд, ки санъатҳои бадеӣ воситаи муҳими адабӣ буда, дар қори тасвир ва маъниорӣ дар асари бадеӣ ва баҳусус бештар ба қор рафта, дар адабиётшиносии ҷи гузашта ва ҷи муосир, ба сифати муайянкунандаи маънӣ, мантиқ, балоғати сухан ва мазмуни қомил дар ҳама навъҳои адабӣ мавриди қорбарӣ қарор дода мешаванд.

Бадеияти асар бошад, ба савияи маҳорату истеъдоди офаранда ва таҷрибаи эҷодии ӯ, ки хоҳ шоир бошад ва ё нависанда, вобастагии қавӣ дорад. Ба вучуд овардани воқеяи адабӣ, ҳулки нотакрори қаҳрамон, ягонагии шаклу мазмун, мақсад ва ғоя, забон, сабуқ оҳанги ҳос ба мавқеҳои назари иҷтимоии ӯ вобаста мебошад.

Воситаҳои бадеӣ пеш аз ҳама метавонанд санъатҳои бадеӣ бошанд, аз ҷумла рамзу ташбеҳу лутф, қинояву маҷоз, такрор, тамсил, мутояба, ихом, ибҳом, тазод, муқобала, ирсолу масал, таҷнис, талмеҳ ва ғайра тасвирбандӣ мегардад, ки ин ҳам натиҷаи нақши санъатҳои бадеӣ дар қори тасвирсозиро нишон медиҳад.

Баҳром Сирус дар қитоби «Арӯзи тоҷикӣ» бо таваҷҷуҳ бар мазмуни шеър, таъкид мекунад, ки «...бе мазмуни баланд, шакли баланди шеърро фақат дар ҳаёл тасаввур қардан мумкин асту бас» [131, с. 262].

Метавон ёдовар шуд, ки санъатҳои бадеӣ воситаи муҳимми адабӣ буда, дар кори тасвир ва маъниероӣ дар эҷодиёти Мастон Шералӣ фаровон истифода шудааст.

Аз ин лиҳоз, бадеияти шеърӣ Мастон Шералӣ, дар баробари ашъори дигар шоирони давраи таърихӣ солҳои 60-80-уми асри гузашта таҳқиқталаб аст. Бавижа, дар ин давра хусусияти тасвиروفарӣ дар шеърӣ ин шоир, ки молот аз коргирӣ аз саршории санъатҳои лафзӣ маънавӣ мебошанд, аз муҳаққиқ донишу биниши шеършиносӣ ва мантиқшиносиро тақозо менамояд. Ў мекӯшад, дар иншоӣ шеърро аз тамоми санъатҳои лафзӣ ва маънавӣ фаровон истифода намуда, хонандаи хешро барои фикр намудан бар шинохти маъниву мазмун водор намояд.

Мастон Шералӣ дар истифодаи санъатҳои бадеӣ, дар ҳар шеър ҳиссиёти шоиронаи хешро бо маҳорати хосса нишон дода, аз ҷумла дар зимни корбурди санъати суолу ҷавоб, дар шеърӣ «Кӯҳҳо» ба таври возеҳ ва бо назари шоиронаи худ возеҳ нишон медиҳад, ки ба тариқи корбурди ҳар санъате метавон ба заминӣ замон ва тамоми ашё забону калом бахшид ва бо тамоми аҷзои метавон дар муколама қарор дошт ва ба тариқи ҳамзабониву ҳамдилӣ аз он кӯҳе, ки мо ба он бо ҷашми одӣ назар меандозем, ҷавоби хешро ҷуё шавем. Ҷунони дар абёти зерин аз забони шоир мешунавем:

Кӯҳҳо хомӯш, аммо пурсуҷӯе мекунам,

Пурсуҷӯе мекунам, то гуфтугӯе мекунам...

- Сахтҷонию баландиро зи кӣ омӯхтед?

- Аз сари сангу баланди мардумони кӯҳсор [50, с. 79].

Шоир дар ин мисраъҳо ба ғайр аз санъати саволу ҷавоб, ҳамзамон бо истифода аз санъати ташбеҳ, сарбаландӣ ва пуртамкин будани инсонро ба сарбаландии кӯҳҳо шабоҳат дода, покдомани онро ба домонаи кӯҳҳо, ки бо оби поки ҷашмасор худро таҳорат додаанд ва ҳамеша тозаю озода ба назар ҷилванамо мегарданд, монандиву мушобихат бахшидааст. Ҷунони дар мисраъҳои зерин меҳонем:

- Покдомонӣ чаро танҳо ба домони шумост?

- Аз азал дорем шустушӯ ба оби чашмасор!
- Ресмони рӯд аз кай шуд каманди поятон?
- То ки дил бастем дар оҳанги рӯди создор [50, с. 79].

Мастон Шералӣ, ки зода ва тарбиятдидаи замини кӯҳистон аст, ҳеҷ гоҳ наметавонад аз он лаззоти тасвирбор ва суварофаре, ки бо дидану чашиданааш ба воя расидааст, худро канор гирад.

Ҳамчунин, дар ашъори Мастон Шералӣ санъатҳои лафзӣ маънавӣ ташбеҳ, истиора, саволу ҷавоб, ташхис, такрор ва ғайра фаровон истифода шудаанд, ки метавонанд дар қори тасвир дар шеърӣ ин шоир муассир бошанд. Барои намуна якҷанд мисол меорем, ки дар эҷоди онҳо санъатҳои мухталиф ба қор рафтаанд. Аз ҷумла, бо истифода аз санъати ташбеҳ.

Ташбеҳ монанд қардан аст. Нависанда барои равшантар тасвир қардани чизе бар чизи дигар, гоҳо ягон хусусияти онро ба хусусияти чизи дигар монанд тасвир мекунад. Вале дар миёни монандшаванда ва монандқунанда аз рӯйи сифат ё хусусият ё қирдору атвор аз ягон ҷиҳат, бояд аз ҷониби офарандаи шеър, як навъ монандие ба вучуд оварда шавад.

Дар иртибот метавон афзуд, ки ташбеҳ дар роҳи барҷаста, равшан ва зебо ифода намудани ягон лаҳзаи бадеӣ дар ҳар навъи асар, ҳамчунон дар шеър, хизмат мекунад. Мисол, дар ин пораи шеърӣ Мастон Шералӣ ба шигарфҳои санъати бадеии ташбеҳ дучор меоём:

Фидои ҳалқаи чашми сиёҳи пурҳаёли ту,
 Фидои абрувони доимо ҳамчу ҳилоли ту.
 Фидои орази монанди себи хубонӣ,
 Фидои хоки пои ту, ҷамоли ту... [50, с. 41].

Дар мисраи аввал «ҳалқаи чашми сиёҳи пурҳаёл» ба сифати тасвири мубҳам болои қор омада бошад, дар мисраи дуюм «абрувони ёр» ба «моҳи ҳилол» ташбеҳ шудааст. Ҳамчунон, дар мисраи сеюм «рӯйи ёр» ба «себи сурхи хубонӣ» монанд қарда шудааст, ки низ ба санъати ташбеҳ муваҷҷиҳ мебошад.

Мастон Шералӣ, чунонки дар ғавқ тазаккур додем, дар зимни кор бурдани санъати бадеии саволу ҷавоб низ мумтоз аст. Тасвирҳои дар ин санъат офаридаи шоир аз мазмуну муҳтаво ва маъниҳои шигарф бархурдор мебошанд.

Саволу ҷавоб яке аз санъатҳои маънавиест, ки барои ифодаи эҳсосоти калбӣ восита буда метавонад. Дар ашъори Мастон Шералӣ шарт он аст, ки аз нигоҳи шоир суолу ҷавобҳо дар сурати мантиқӣ нозук ва нуктасанҷона воқеъ шаванд. Мисол:

Гуфтам: Чӣ кунам, ки бо манат соз оӣ,

Гуфто: Чи бубунам, ба парвоз оӣ.

Гуфтам: Санамо агар набошад болам?

Гуфто: Ба сарат тавон, ки дар тоз оӣ [50, с. 195].

Ба ин монанд, истифодаи санъати саволу ҷавобро, ки дар ашъори Мастон Шералӣ хеле санҷида ва моҳирона ба кор рафтаанд, метавонем дар шеъри зерин низ ба ғасоҳат дарёбем. Чунонки дар ин баҳши шеъри ҷаҳорпораи хеш мефармояд:

Гуфто: Ғалонӣ душман аст,

Ранҷи ту аз иғвои ўст.

Доғе ба лавҳи номи ту,

Мактуби беимзои ўст.

Гуфтам: Дило, осуда бош!

Ҳарчанд дар осудагӣ,

Гоҳо парешон мекунад,

Моро шамоли зиндагӣ! [50, с. 230]

Мавриди дигар, тарзи истифода аз санъати тасвирсозии «такрор» дар ашъори Мастон Шералиро манзур донистем, ки мувофиқи мақсад ба кор бурдааст.

Такрор (такрир) санъатест, ки шоир барои боз ҳам сарех ва равшантар гардонидани ифодаи баён, калима ё таркибе ва ё ибораҳои интиҳоб

менамоёд, ки фикри асосӣ дар шеър ба онҳо бештар зоҳир мегардад. Ин калима ё ибора ба тарзи танқид дар як байт ва чанд байт гаштаву баргашта такрор меёбад.

Агар ин такрор аз доираи даркорӣ берун равад, ба самимияти сухан ва салосати баён зарба медиҳад ва хонандаро дилгир мекунад. Аммо такрори бамавқеъ боиси пуркувваттар шудани таъсири тасвир мегардад.

Санъати такрор навъҳои зиёд ва бағоят гунаҳои тасвирсозии бадеӣ дорад. Ин ҷо барои намуна ва нишон додани тасвири бадеӣ дар он, як мисол меорем. Калимае дар мисраи зерин овардашуда дар мисраи дигари байт ҳамчун тафсиру табъиин такрор мегардад:

Ҳамвора зи кӯи ту гузар хоҳам кард,
Танҳо ба ҷамоли ту назар хоҳам кард.
Ё ҷон ба ғамат зи тан бадар хоҳад кард,
Ё хилъати васли ту ба бар хоҳам кард [50, с. 195].

Ашъори Мастон Шералӣ бо дониши фароҳу густурдаи шоир, бо бадеияти дурахшон, бо андешаҳои муосир бо ғановати луғавӣ ва риояти ҳамаи талаботи илмӣ шеър тарҷеҳ дорад. Вақте ашъори ин шоирро мутолиа менамояд, пайравии ӯ ба касе аз шоирони пешину муосирон ба мушоҳида намерасад.

Муваффақияти асосии шоир дар ҳамаи адвор нотақрорӣ ва сухани худро гуфтани муқаллиди касе набудани ӯст. Хушбахтона, аз ин фазилатҳои асосии тасвиркорӣ дар шеър, ашъори пурмуҳтавои Мастон Шералӣ комилан бархӯрдор аст, ки қитъаи пурмаънии шоир далели андешаи болост:

Гарчи шеъру шоирӣ табъи худонорода нест,
Лек ин ҷавҳар насиби шоирони сода нест.
Заҳро чун шаҳд бояд хӯрд дар кори сухан,
Ҳар балое мевазад бар мо, ба ҷуз шаббода нест!..[50, с. 113].

Писандидагии кори тасвир дар ашъори Мастон Шералӣ, пеш аз ҳама, дар бадеият ва бозёфтҳои шоиронаи фаровону нотақрор, инчунин дар тозагии андешаҳои ӯст, ки ба ин на ҳар шоир муваффақ мешавад.

Мастон Шеарлӣ таносуби суханро моҳирона риоят мекунад ва сухани ӯ мантиқу мазмуни зиёде сари ҳар мисраъ дорад. Чунонки қазоват бар мисраъҳои зерин далолати гуфтаҳои болоянд:

Бар ҷамоли духтари поки сухан дил додаем,

Нест соҳибдил ҳар он ошиқ, ки ӯ дилдода нест.

Дар раҳи дилдори мо бисёрҳо афтодаанд,

Тайи ин раҳ то ба манзил кори ҳар афтода нест... [50, с. 113].

Ашъори Мастон Шералӣ, бо он, ки ҳар мисрааш аз бозёфтҳои ноби шоирона бархурдор аст, дар хотираҳо нақши рӯшан мегузорад. Вақте хонанда кӯшиш мекунад, ки ба бозёфтҳои тасвирӣ ва шоиронаро дар ашъори Мастон Шералӣ комёб гардад, бояд ба ҳар мисраи пурмазмун ва маънибори ӯ, ки ба орояи тасвирҳои шигарфи он созгор афтодааст, бештар мутаваҷҷеҳ бошад, зеро кори тасвир дар шеъри ин шоири ширинкалом бесобиқа мебошад.

Албатта, шеъри бадеияти олидошта ҳамеша дар авҷу арш хоҳад буд ва на ҳар шоир ба сурудани нотақрор ва тасвирбор муваффақ шуда метавонад. Аз ашъори Мастон Шералӣ бармеояд, ки ӯ аз рӯйи ҳавас ва шухратҳои мусофири роҳи шеър набуда, балки бо дили гарми ошиқонаву содиқона ва самимияти баланди инсонӣ иқдом намудааст ва мехоҳад, дар ин ҷода, аз шеъри воло ҷароғи маърифаташро фурӯзон дошта бошад, ки тавонад, инсонҳоро ба сӯйи зебоиву некиву ишқ, адабу маданият раҳнамоӣ кунад.

Чунин рисолати муқаддасро дар ашъори Мастон Шералӣ хеле латифу бо назокат мушоҳида мекунем. Маърифати ашъори ӯ, нақше бар огоҳии комил аз ҳамаи аркони адабиёт дошта ва агар ба дурустӣ тавониста бошем, ашъори ин шоири некӯназар ва соҳибхабарро муаррифӣ кунем, бояд беғаразона иқрор шавем, ки ӯ яке аз шоирони муваффақ ва хоси адабиёти муосири мо маҳсуб мешавад.

БОБИ IV. ВАЗН, ҚОФИЯ ВА РАДИФ

ДАР АШЪОРИ МАСТОН ШЕРАЛӢ

4.1. Чойгоҳи авзони арузӣ дар эҷодиёти шоир

Аз унсурҳои калидии каломи мавзун, ки дар шаклгирии он аз ҳар чихат мусоидат менамояд, вазн мебошад. Маҳз тавассути вазн шеър аз тафаккури эҷодии шоир берун меояд, ба навъҳо тасниф мешавад, оҳангу навои хос ба худ мегирад, равону дилнишин мегардад ва ба дасти хонанда мерасад. Ҳамчунин, ба таъкиди дурусти профессор М. Нарзикул вазн шеърро дар дигар намудҳои адабӣ фарқ мекунонад [112, с. 6]. Ин дар ҳолест, ки ҳамаи унсурҳои осори адабӣ мисли мавзӯ, бадеият, қофияву радиф ва монанди инҳо дар назму наср корбурди яксон доранд. Фақат вазн аст, ки хос барои эҷоди шеър ба кор меравад ва онро аз намуди наср дар тафовут мегузорад. Бинобар ин, истифодаи ин унсури зотии шеър аз шоир завқи баланди эҷодӣ, нозукбинию нозукписандӣ, дониши хуби адабӣ ва назариёти шеър, огоҳии хуб аз таҷрибаи суҳанофаринии пешиниён ва монанди инҳоро тақозо менамояд.

Доир ба назариёти шеър, ҳосса авзони он, назарияпардозони классикӣ ва муосир андешаҳои зиёди судманду раҳнамунсозу омӯзандаеро дар осори таҳқиқии худ иброз доштанд ва ҳамаи ин ба суҳаншиносон имконият фароҳам меоранд, ки корбурди ҳунармандонаи вазнро дар ашъори шуаро бисанҷад ва маҳорати шоирӣ ӯро дар ин самт муайян созад.

Дар миёни шоироне, ки шеърро дар пояи назариёти шеършиносии классикӣ ва муосир метавон мавриди мутолиаи арузӣ ва таҳқиқи поэтикӣ қарор дод, Мастон Шералӣ аст. Ин шоири тавоно ва донишманду соҳибзавқ, ки дар фаслу бобҳои гузаштаи диссертатсия ба корбурди ҳунармандонаи мавзӯ, дарёфти ғояҳои созанда, тасвирҳои дилнишину ҷолиб муваффақ намудор гардид, дар истифодаи вазн низ ҳамин гуна муваффақияти ҳудро нигоҳ дошта, ашъори бе сакта, равону хушоҳангастро манзур намудааст. Дар таҳқиқ ва мутолиаи арузии ашъори шоир аз равишҳои маъмули адабиётшиносон, ҳосса муҳаққиқони бахши поэтикаи шеър кор гирифтм ва

нахуст дар бораи баҳр ва авзони он ки дар ашъори шоир ба кор рафтааст, маълумот дода, пас он ҳар яке аз авзонро ба намунаи шеърӣ пешниҳод намудаем.

Аввалин баҳре, ки авзони он дар қатори баҳрҳои дигари арузӣ дар ашъори шоир ба кор рафтааст, баҳри ҳазаҷ мебошад. Ҳазаҷ дар луғат ба маънои навои хуш, овози булбул ва лаҳни гӯшнавоз тавзеҳ гаштааст. дар истилоҳ баҳрест, ки арконаш аз рукни мафӯйлун ба вучуд меояд. Бинобар серистеъмол будану дар сарғаҳи баҳрҳои арузӣ қарор гирифтаниш донишмандон ҳазаҷро модари баҳрҳои арузӣ унвон кардаанд. Дар эҷодиёти Мастон Шералӣ авзони солим ва зихофии ҳазаҷ ба мушоҳида расид, ки намунаҳои онҳо ба тариқи зайл мебошад:

Ба девори хирад оё ҷаҳолат раҳна хоҳад зад,

Надорам муттакое ғайри ин девор, метарсам [49, с. 155].

мафӯйлун/ мафӯйлун / мафӯйлун/ мафӯйлун

V — — — V — — — V — — — V — — —

1.1. Вазн: ҳазаҷи мусаммани солим

Чунонки мебинем, шоир барои ифодаи матлаби худ аз рукни солими баҳри ҳазаҷ кор гирифта, бо ин вазни солими онро интиҳоб намудааст. Ин вазн аслан, мавзӯҳои хушу тараннумиро дар худ меғунҷонад. Вале шоирон чун Мастон Шералӣ онро мувофиқи табъу завқи худ дар баёни мавзӯҳои иҷтимоӣ ва фалсафӣ низ истифода менамояд. Намунаи дигар аз авзони баҳри мазкур:

Чу як модархудои зинда пуркор аст Иссихкӯл,

Сари гаҳвораи кӯҳсор бедор аст Иссихкӯл [50, с. 75].

мафӯйлун/ мафӯйлун / мафӯйлун/ мафӯйлун

V — — — V — — — V — — — V — — ~

1.2. Вазн: ҳазаҷи мусаммани мусаббағ

Дар ин вазн танҳо аркони охири байт ба тағйирот дучор шуда, номи мусаббағро ба худ гирифтаанд. Боқимонда рукнҳо шакли солими хешро нигоҳ доштаанд. Намунаи дигар аз вазнҳои баҳри ҳазаҷ:

Дар ҳалқаи Чилбеди деҳа ҳалқаи пирон,
Биншаста ба як нуқтаи дуре нигаронанд [50, с. 11].

мафъӯлу/ мафӯйлун / мафӯйлун/ мафӯйл

— — V / V — — V / V — — V / V — ~

1.3. Вазн: ҳазачи мусаммани аҳраби макфуфи максур

Дар ин байт ҳамаи рукнҳо зиҳрофӣ мебошанд. Ин вазн бо хушӯҳангии худ дар ашӯри шоирон зиёд истифода гардидааст. Намунаи зайл аз авзони баҳри ҳазач:

Бедод будӣ гарчи ту бедод накардам,

Ин коҳи куҳан пеши касе бод накардам [50, с. 40].

— — V / V — — V / V — — V / V — —

1.4. Вазн: ҳазачи мусаммани аҳраби макфуфи маҳзуф

Тафовут дар дар аркони охири мисраъҳо дида мешавад, ки маҳзуф ном дорад. Аркони аввалу ҳашвайн бетағйир мондаанд. Дар эҷодиёти М. Шералӣ ҳам корбурди муайяне дорад. Аммо чун шакли мусаддаси он вазн серистеъмол намебошад. Чунончи:

Қоне, ки раҳи Ватан напӯяд,

Қуз бори зиёдати тан нест [32, с. 369].

мафъӯлу/ мафӯйлун / мафӯйл

— — V / V — V —/ V — ~

1.5. Вазн: ҳазачи мусаммани аҳраби мақбузи максур

Ин вазни шашрукна аз авзони ҳазач дар эҷодиёти ҳамаи шоирон, хосса дар сурудани ашӯри лирикӣ, дostonҳои лиро-эпикӣ зиёд ба кор рафтааст. Мاستон Шералӣ низ пайи анъанаҳои устувори адабиёти классикӣ рафта, аз ин вазн ба таври вофир баҳра бурда, ашӯри хубу хонданиашро ба дасти хонанда супурдааст. Намунаи навбатӣ аз авзони ҳазач:

Даврони пур аз ҳаводиси мо,

Бо чархи фалак ситеза дорад [32, с. 369].

мафъӯлу/ мафӯйлун / фаъӯлун

— V / V — V — / V — —

1.6. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби мақбузи маҳзуф

Ин ҷо танҳо тафовут дар рукнҳои зихофии охири байт воқеъ гаштааст. Намунаи дигар аз авзони ҳазач:

То риштаи наззора бар он зулф бубастаем,

Сад тавба, ки буд баст ба як дида шикастаем [49, с. 152].

мафъӯлу/ мафӯйлу / мафӯйлу / мафӯйлун

— V / V — — V / V — — V / V — V —

1.7. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби мақбузи маҳзуф

Ин вазн ҳам дар шеъри шуаро истифодаи вофир дорад, вале дар эҷодиёти шоири мавриди назари мо камтар ба кор рафтааст. Намунаи дигар:

Замин чунбин, оре сахт чунбид,

Таконе хурдам андар чисму чонам [50, с. 25].

мафӯйлун/ мафӯйлун / фаъӯлун

V — — — / V — — — / V — —

1.8. Вазн: ҳазачи мусаддаси маҳзуф

Ин вазни шашрукнаи баҳри ҳазач дар каломи ҳунарии шуаро зиёд мавриди истиқбол қарор гирифтааст ва бо он шеърҳои вофири ошиқонаи худро манзур кардаанд. Мاستон Шералӣ ин вазро барои ифшои ҳолатҳои иҷтимоӣ ва ҳаводиси рӯзгор ба кор бурдааст. Намунаи навбатӣ:

Ба ҳукми қисмат ар саргашта гардӣ,

Ба ногоҳе агар бар мулки куҳсор [50, с. 80].

V — — — / V — — — / V — ~

1.9. Вазн: ҳазачи мусаддаси мақсур

Ин ҷо дигаргунӣ дар рукни охири мисраи охир аст, ки мақсур шудааст. Мисраи аввал чун вазни болозикр бетағйир мебошад, вале мо мисраи дуюмро асос интиҳоб кардем. Зеро ин вазн дар ашъори шоир зиёд аст, вале овардани ин мисолро басанда медонем. Намунаи дигар:

Дил ранча макун, ки нашъи ӯ ёфт нашуд,

То гул ба зиёраташ барад душману дӯст [50, с. 67].

мафъӯлу/ мафоъилун / мафоъйлу / фаъӯл

— V / V — V — / V — — V / V ~

1.10. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби макбузи макфуфи аҳтам

Ин вазн низ серистеъмолу хушоҳанг аст ва асосан, дар сурудани рубоӣ ба кор меравад. М. Шералӣ дар шеърҳои гуногунмавзӯ ва рубоиеъташ аз он фаровон истифода бурдааст. Намунаи дигар:

Қурбони ту ёри пахтачин хоҳам шуд,

Масти араки поки ҷабин хоҳам шуд [50, с. 106].

мафъӯлу/ мафоъилун / мафоъйлу / фаъ

— V / V — V — / V — — — /—

1.11. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби макбузи абтар

Аз авзони хушоянди рубоист. Ба ҷуз рукни сеюми байт дигар ҳамаи аркон зихофӣ мебошанд. Намунаҳои баъдӣ ба ин минвол авзони рубоиеъти шоирро ташкил медиҳанд, ки овардани чанде аз матлаи онҳоро зарур медонем:

Дар асри навин ба фикри нав омадаем,

Бо моҳу ситора дар гарав омадаем... [50, с. 190].

мафъӯлу/ мафоъилун / мафоъйлу / фаъал

— V / V — V — / V — — V / V —

1.12. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби макбузи макфуфи мачбуб

Бояд бигӯем, ки ҳамаи рубоихои Мастон Шералӣ дар шаҷараи ахраби баҳри мавриди назар суруда шудаанд. Шоир дар рубоисарой бештар ба таҷрибаи пешиниён таваҷҷуҳ доштааст. Аз он ҷумла ба рубоиеъти Хайём, ки ҳамаашон дар шаҷараи ахраб мебошанд. Намунаи дигар аз рубоиеъти шоир:

Ҳарчанд ки роз гуфта нам нохуб аст,

Сар дар бари ту ниҳоданам матлуб аст [50, с. 191].

мафъӯлу/ мафоъилун / мафоъйлу / фоъ

— V / V — V — / V — — — /~

1.13. Вазн: ҳазачи мусаммани ахраби макбузи азал

Қариб аксари рубоиёти шоир дар доираи ҳамин авзони овардашуда суруда шудаанд, аз ин рӯ месазад, ки барои суханро ба дарозо накашидан аз зикри мисолҳои барзиёд худдорӣ карда шавад. Дар иртибат ба ин дубайтиҳои шоир низ дорои вазни суннатӣ буда, бо овардаи намунае аз матлаи онҳо кифоят мекунем. Чунончи:

Муборак бод Наврӯзат, гули ман,

Баробар шуд шабу рӯзат, гули ман [50, с. 302].

мафӯйлун/ мафӯйлун / фаъълун

V — — —/ V — — —/ V — —

1.14. Вазн: ҳазачи мусаддаси маҳзуф

Мастон Шералӣ қонунмандиҳои эҷоди ин навъи шеърӣ, ки маҳз бо вазни хосаш аз дигар навъҳои адабӣ фарқ мекунад, огоҳона риоя намудааст ва дубайтиҳои хубу дилпазиреро дар муҳтавои эҳсосбарангез манзур намуда, аз маҳорату малакаи олии шоириаш дарак додааст.

Тавре ки маълум мегардад, Мастон Шералӣ дар каломи хунарии худ 14 навъи авзони баҳри ҳазачро мавриди истифода қарор додааст. аз ин миён серистеъмолтарин авзони ба корбурдаи шоир авзони ҳазачи мусаммани солим, ҳазачи мусаммани аҳраби мақбқзи мақфуфи азал, ҳазачи мусаддаси аҳраби мақбузи маҳзуф, ҳазачи мусаддаси аҳраби мақбузи мақсур, ҳазачи мусаддаси маҳзуф, ҳазачи мусаддаси мақсур мебошанд.

Баҳри навбатӣ, ки авзони он дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ба таври назаррас мавриди истифода қарор гирифтааст, рамал мебошад. Рамал дар луғат ба маънии бӯрё бофтан, гашту ҳаракати шутур, навъе аз суруд ташреҳ гаштааст. Дар истилоҳ баҳри аслиест, ки авзону зиҳфи он аз рукни солими фӯйлотун падида меояд. Намунаҳои ин авзони баҳр, ки дар ашъори Мастон Шералӣ муайян гардид, ба таври зерин аст:

Ёри ман ранчида аз ман,

Ёри чонӣ, ёри дерин [50, с. 69].

фӯйлотун/фӯйлотун

— V — — / — V — —

1. Вазн: рамали мураббаи солим

Ба ин шакл истифода бурдани вазни солими рамал дар эҷодиёти шоирон кам иттифоқ афтадааст. Вале Мастон Шералӣ ба ин тавфиқ ёфта, шеърӣ зебою дилнишинеро манзур сохтааст:

Мехурад бар санг аз дарёдилӣ сахрои мо,

Гарчи камтар нест гавҳар дар дили дарёи мо [49, с. 148].

фоъилотун/фоъилотун / фоъилотун / фоъилун

– V – – / – V – – / – V – – / – V –

2. Вазн: рамали мусаммани маҳзуф

Чунонки мебинем, ба ҷуз аркони охири мисраъҳо дигар ҳамаи рукнҳо дар шакли солим воқеъ гаштаанд. Вазни мазкур дар шеърӣ шоирони классикӣ ва муосир қорбурди фаровон дорад. Дар эҷодиёти М. Шералӣ низ ин ҳолат ба мушоҳида расид. Намунаи дигар:

Имшаб аз дасти ҳаёлат хоб аз чашмам гурехт,

Зулмати шаб буду ман, маҳтоб аз дастам гурехт [50, с. 72].

фоъилотун/фоъилотун /фоъилотун/фоъилон

– V – – / – V – – / – V – – / – V ~

3. Вазн: рамали мусаммани мақсур

Аз вазни боло танҳо бо ҳиҷои охири рукни охир фарқ мекунад ва мақсур ном гирифтааст. Ин вазн ҳам серистеъмол аст. Намунаи дигар:

Қирпӯш аст раҳу пайраҳаи шаҳр, вале

Ту ба ҳар сӯ, ки равӣ, аз раҳи гил мегузарӣ [50, с. 17].

фоъилотун/фаъилотун /фаъилотун/фаъилун

– V – – / V V – – / V V – – / V V –

4. Вазн: рамали мусаммани маҳбуни маҳзуф

Вазни хушоҳанг ва ба мусикӣ ҷӯри рамал аст ва серистеъмол ҳам мебошад. Рукни мисраи аввал солим ва аркони дигар дар шакли зиҳоф воқеъ гардидаанд. Ин ихтиёроти маъмули шоирӣ маҳсуб меёбад. Намунаи дигар:

Баҳр рӯзону шабон ҳеч нагирад ором,

Магар аз неку бади даҳр сухан мегӯяд?! [50, с. 108].

фоъилотун/фаъилотун /фаъилотун/фаълун

– V – – / V V – – / V V – – / – –

5. Вазн: рамали мусаммани махбуни аслам

Рукни аввали байт дар шакли солим ва рукни охири мисраи нахусти он дар шакли рукни зиҳофи аслами мақсур омадааст, ки аз ихтиёри шоирист. Намунаи дигар:

Духтари куҳсор, эй чони азиз,

Эй саропо ақлу одобу тамиз [50, с. 22].

фоъилотун/фоъилотун фоъилон

– V – – / – V – – / – V –

6. Вазн: рамали мусаддаси маҳзуф

Ин вазни шашрукнаи баҳри рамал таваҷҷуҳбарангез буда, мавзӯҳои ахлоқӣ, ишқӣ ва ирфониро дар худ таҷассум менамояд. Айни ҳол он барои ифодаи афкори ошиқанаю тараннумии шоир хизмат кардааст. Намунаи дигар:

Ваҳш! Монандат кулоле нест, нест,

Бар гилу хокат заволе нест, нест [50, с. 30].

фоъилотун/фоъилотун /фоъилон

– V – – / – V – – / – V ~

7. Вазн: рамали мусаддаси мақсур

Ин ҷо фарқияти вазнӣ дар рукни охири мисраҳо ба амал омадааст ва номи мақсурро ба худ гирифтааст. Ин вазн низ хусусияти вазни пеш аз худро мебошад. Намунаи дигар:

Ҳама дам ақрабаки соати ман,

Шиква аз рафтани айём кунад [50, с. 170].

фоъилотун/фаъилотун / фаъилун

– V – – / V V – – / V V –

8. Вазн: рамали мусаддаси махбуни маҳзуф

Ин ҷо рукни аввали мисраи дуюм дар шакли солим ва рукни аввали мисраи нахуст дар шакли зиҳофи маҳбун омадааст, ки ихтиёри шоирист.

Ин навъи ихтиёрот дар эҷодиёти шоирон зиёд таҷриба шудааст ва шоири мавриди назари мо низ ба чунин таҷрибаҳо тавачҷуҳ доштааст. Намунаи дигар:

Ба замин моҳ магар омаданист?!

Ҳама ҷо тантанаи шӯру навои [50, с. 105].

фоъилотун/фаъилотун / фаъилун

— V — — / V V — — / V V ~

9. Вазн: рамали мусаддаси махбуни мақсур

Аз вазни ғавқ ба зиҳофи охири мисраъҳо дар тафовут гардидааст ва махбуни мақсур номида шудааст. Тавре ки аён мегардад, Мостон Шералӣ дар эҷодиёти худ 9 навъи авзони рамалро ба кор андохта, ашъори марғубу дилнавозашро дар мавзӯҳои гуногун манзури ҳаводорони каломи бадеӣ кардааст. Агарчи ин теъдод авзони баҳри рамал нисбат ба теъдоди авзони баҳри ҳазач кам аст, вале аз нигоҳи он ки Мостон Шералӣ қисми зиёди ашъорашро маҳз дар ҳамин авзони рамал сурудааст, ҷойгоҳи онро дар эҷодиёти шоир баланд ва сермаҳсул буданашро намоён менамояд. Ҳамаи вазнҳои мавриди истифодаи шоир хушоҳангу дилнишину руҳнавозанд.

Баҳри дигаре, ки авзонашро шоир дар сурудани ашъори ғиноии худ ба кор бурдааст, раҷаз мебошад. Раҷаз дар луғат ба маънои тез, суръати баланд, шитоб тавзеҳ дорад. дар истилоҳ баҳрест, ки асоси онро аз рукни солими мустафъилун падид овардаанд. Авзонаш серистеъмол аст, вале он дар эҷодиёти Мостон Шералӣ камтар ба кор рафтааст, ки мо ин ҳолатро ба табиати шоир вобаста медонем. Намунаи вазни мазкур:

«Дил душман аст»-ин лафзро,

Бишнидаам ман борҳо... [50, с. 230].

мустафъилун/ мустафъилун

— — V — / — — V —

1.Вазн: раҷазии мураббаи солим

Ин вазнро шоири ба нудрат истифода намунааст. Шояд ба табиати вай оҳанги шӯху рақсони раҷаз мувофиқ наомада бошад. Дар ҳар сурат раҷазро

чун авзони баҳрҳои пешин истиқбол накардааст. Намудаи навбатӣ ва нисбат ба баҳри мазкур:

Дар лаб тарона,
Дарё равона... [50, с. 68].
мустафилотун
— — V — —

2. Вазн: рачази мусаннои мураффа

Бештар аз ин дар эҷодиёти шоир ба кор рафтани авзони рачазро ба мушоҳида нагирифтем. Ин ҳолат ҳам ба завқи шоир хос мебошад. Бо ҳамин корбурди авзони баҳрҳои солим дар ашъори Мостон Шералӣ поён мепазирад. Аён мешавад, ки дар эҷодиёти Мостон Шералӣ авзони се баҳри солим корбаст шудааст. чордах навъи авзон аз ҳазаҷ, дах навъи авзон аз рамал ва ду навъи авзон аз рачаз ба кор рафтааст. Намунаи солими ҳамаи авзони баҳрҳои зикршударо шоир мавриди истифода қарор додааст, ки ҳунари суҳанофаринии ӯро бармало мезоҳад.

Аз авзони баҳрҳои фаръӣ дар эҷодиёти Мостон Шералӣ авзони баҳри музореъ, ҳафиф, мучтас ва сареъ ба мушоҳида расид. Баҳрҳои фаръиро донишмандон шоҳае аз баҳрҳои аслӣ номидаанд. Ба ин сабаб ки онҳо аз баҳамоии аркони солим ва зихофии баҳрҳои аслӣ ба вучуд омадаанд. Чун баҳри музореъ, ки аз рукни солим ва зихофии ҳазаҷ ва рамал арзи ҳастӣ намудааст. музореъ дар луғат ба маънои монанд ва мушобеҳ зикр ёфтааст. Дар истилоҳ баҳри фаръиест, ки зихофу авзони он аз рукни мафъилун ва фъилотун сохта шудааст. Авзони музореъ, ки дар эҷодиёти Мостон Шералӣ ба кор рафтааст, ба тариқи зайл мебошад. Намуна:

Иқболи ман зи рӯзи азал неқ будааст,
Аз санги кӯҳсор бино гашта хонаам [50, с. 35].
мафъӯлу/ фъилоту/ мафъӣлу/ фъилун
— — V / — V — V / V — — V / — V —

1. Вазн: музореи мусаммани аҳраби макфуфи маҳзуф

Чунонки мебинем, аркони садру ибтидо ахраб, аркони ҳашвайни макфуф ва арузу зарб махзуф мебошад ва аз авзони серистеъмоли музореъ ба шумор меояд. Намунаи дигар:

Айём пайсипар шуд,

Нақши ҷаҳон дигар шуд [50, с. 33].

мафъӯлу/ фоъилоту/ мафоъйлу/ фоъилун

— — V / — V — —

2. Вазн: музореи мураббаи ахраб

Дар ҳимин ду навъи авзони музореъ, хосса, дар навъи аввал, Мاستон Шералӣ ашъори зиёде сурудааст. Вале аз навъҳои дигари вазнҳои музореъ кор нагирифтааст.

Баҳри дигари фаръӣ, ки авзони онро дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ба мушоҳида гирифтём, ҳафиф аст. Вазнҳои ин баҳр дар ашъори шоирон бисёр истифода шудааст ва Мастон Шералӣ ҳам ба қадри тавони худ вазнҳои мӯйяни ҳафифро ба кор бурдааст. Намуна:

Рӯдакиро ба ёди олам дод,

Аср чун шоири самарқандӣ [50, с. 283].

мафоъилун/ фаъилотун/ мафоъилун / фаъилун

V V — — / V — V — / — —

1. Вазн: ҳафифи мусаддаси маҳбуни аслам

Ин вазни ҳафиф дар сурудани ашъори ғиноӣ хеле сермаҳсул мебошад. Шоирон ба хушоҳангию сабукии он мутаваҷҷеҳ гашта, ашъори хешро манзур намудаанд, вале дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ин навъ авзони ҳафиф чандон мавқеъ надорад.

Мучтас баҳри дигари фаръӣ мебошад, ки авзони онро шоири мавриди назари мо дар эҷоди каломи ҳунарий ба кор бурдааст. Мучтасро дар луғат ба маънии аз бех баркандан маънидод мекунад. Дар истилоҳ баҳри фаръиест, ки асоси он аз рукнҳои мустафъилун ва фоъилотун ташкил ёфтааст. Намунаи зайл аз авзони мучтас дар эҷодиёти шоир аст:

Самост гулшани ишқу гули хушоб манам,

Маёз даст ба сӯям, ки чун шаҳоб манам [50, с. 295].

мафоъилун/ фаъилотун/ мафоъилун / фаъилун

V – V – / V V – – / V – V – / V V –

1.Вазн: мучтас мусаммани макфуфи махзуф

Чунонки аён аст, дар ин байт рукнҳои якуму сеюм махбуни мансуб ба мустафъилун ва аркони зиҳофи дуюму чорум махбуни мансуб ба фоъилотун аст. Зиёда аз ин, авзони мучтассро шоир ба кор набурдааст. Ин албатта, ба завқу саликаи суханвар вобаста мебошад.

Ниҳоят аз авзони баҳри фаръие, ки шоир аз он кор гирифтааст, авзони сареъ аст. Сареъ дар луғат ба маънои шӯху сабуку тез тавзеҳ гаштааст. Дар истилоҳ баҳрест, ки асл ва авзонаш аз рукнҳои мустафъилун ва мафъӯлоту ташкил шудааст. Вазне, ки дар эҷодиёти Мاستон Шералӣ муайян шуд, ин аст:

Шукр кунам, к-аз падару модарам,

Монда ба ман панҷ нафар хоҳарам [50, с. 12].

муфтаъилун/ муфтаъилун/ фоъилун

– V V – / – V V – / – V –

1. Вазн: сареи мусаддаси матвии макшуф

Рукнҳои якуму дуюм аз мустафъилун ва рукнҳои сеюм аз мафъӯлоту мебошанд. Ин вазн серистеъмол ва хушоянд аст. аммо дар эҷодиёти Мастон Шералӣ камтар истифода шудааст. Бо ҳамин корбурди авзони баҳрҳои фаръӣ дар эҷодиёти Мастон Шералӣ ба поён мерасад. Маълум мегардад, ки шоир 4 баҳри фаръиро дар сурудани каломи бадеӣ ба кор бурдааст. Аз инҳо ду вазн аз музореъ, як вазн аз хафиф, як вазн аз мучтас ва як вазн аз сареъ дар шеъри шоир рост омадааст. Дар мачмуъ, дар эҷодиёти Мастон Шералӣ 7 баҳри арузӣ, се баҳри солим ва чор баҳри фаръӣ бо авзони хушоянди худ мавриди баҳрабардорӣ қарор гирифтааст. Аз ҷумла 25 вазни ашъори шоир ба баҳрҳои аслӣ ва 5 вазни он ба баҳрҳои фаръӣ мувофиқ омадааст. Авзони интиҳобкардаи шоир ҳамагӣ хушоянду ба мусиқӣ ҷуру тачрибашуда махсуб меёбанд.

4.2. Анвои қофия дар ашъори Мастон Шералӣ

Қофия низ аз унсурҳои зотии шеър аст. Он пас аз вазн дар каломии манзум нақши ҳалқунандаро мебозад. Агар вазн мусиқии дохилии шеърро ба вучуд оварад, қофия мусиқии канорӣ ва ё берунии онро таъмин месозад. Бинобар ин, назарияпардозони асримиёнагӣ ҳамагӣ ба зарурат ва аҳаммияти қофия таъкидоти ҳосе доштаанд. Аз он ҷумла Шамси Қайси Розӣ афкори пешиниёни ҳудро дар ин маврид ҳулоса намуда, иброз доштааст, ки «Сухани беқофияро шеър нашморанд, агарчи мавзун афтад» [125, с. 162]. Бо назардошти ин меъёри суҳанофаринӣ ва ҳунармандонаю огоҳона истифода кардани қофия дар шеър, аксарияти шоирони классикӣ дар қатори фунуни адабӣ илми қофияро меомӯхтанд. Ин аст, ки шеъри классикӣ дар ҳадди оӣ манзур шуда, дер боз макбулияту дилпазириашро гум накардааст ва ҳамвора ба он тавачҷуҳ мешаваду барои баровардани ниёзҳои завқию маънавии башар хизмат карда меояд.

Дар партави назарияҳои донишмандони асримиёнагӣ ва муосир шеъри шоирони имрӯз низ аз қорбурди ҳунармандонаи қофия ва назокатҳои он дар қанор намондааст. Аз ҷумлаи шоироне, ки анъана ва суннатҳои суҳанофаринии классикӣ ва саромадони шеъри имрӯзро дар эҷодиёти худ таҷриба кардааст, Мастон Шералӣ мебошад. Мутолиаи ашъори шоир нишон медиҳад, ки ӯ ҳам дар ашъори суннатиаш ва ҳам дар ашъори мудернаш қофия ва назокатҳои ҳунарии онро ба ваҷҳи ҳуб истифода кардааст. Ин ҷо месазад, ки анвои қофияҳои пурбаҳоро дар намунаҳои ашъори шоир нишон диҳем то ҳунари суҳанофаринии Мастон Шералӣ муайян гардад. Аз 25 навъи қофияи пурбаҳо, ки назарияпардозон муайян кардаанду дар шеъри шуаро мавриди истифодаи вофир қарор гирифтааст, аксарияти онҳо дар шеъри шоири мавриди назари мо ба қор рафтааст. Анвои қофияҳои бақорбурдаи шоир ба тариқи зайл аст:

1. Қофияи муқайяд бо ҳарфи равӣ:

Дар боғи хирад аҷаб нумӯ омадааст,-

Оинаи моҳ рӯ ба рӯ омадааст [50, с. 190].

Қофияи ин байт дар қалимаҳои «нумӯ ва рӯ» ташкил гардидааст, садоноки дарози «-ӯ» ба ҳайси равӣ омадааст, азбаски решаи қофия дар як ҳарф мушаххас шудааст, бинобар ин, онро қофияи муқайяди мучаррад номидаанд. Зеро бештари вақт дар шеърӣ шоирон ҳарфи равӣ бо ин ё он ҳаракат ва худ садоноки кӯтоҳ воқеъ мешавад, чун намунаи зайл, ки қофияи муқайяд ба ҳарфи равӣ ва тавҷеҳ омадааст:

То ҳарфи ҳаке зи боби фан мегӯем,

Ҳар як ба талош мову ман мегӯем ... [50, с. 190].

Дар ин байт қофия дар ҷузви «-ан»-и қалимаҳои «фан ва ман» ҷой гирифтааст. Ин ҷо ҳарфи «р»-равӣ ва садоноки кӯтоҳи «а», ки пеш аз он омадааст, тавҷеҳ мебошад. Интиҳоби ин қофия дар хушоҳангӣ ва баёни андешаи шоир хеле хуб мусоидат намудааст. Ин боиси касб кардани хусусияти маъносозӣ гардидааст.

2. Қофияи муқайяд бо равӣ ва ридфи муфрад:

Бо саҳтраҳи дароз рафтӣ,

Шеронаю бениёз рафтӣ [50, с. 48].

Дар таркиби вожагони «дарозу бениёз» ҷузви «-оз ва -ёз» решаи қофия интиҳоб гардидааст. Ҳарфи «р»-равӣ ва садоноки дарози «о» ва ётбарсари «ё» ридфи муфрад мебошад. Дар меъёри қофиясозии гузашта, чунин тағйирот ҷоиз доништа шудааст. М. Шералӣ дар ин кор ба таҷрибаи шоирони классикӣ ва назарияи донишмандон таваҷҷуҳ доштааст.

3. Қофияи муқайяд бо ридфи зоида:

Маро шабҳои беҳобӣ ҳумори бода мегирад,

Ҳумори бодаи дилҷӯ ба рӯи сода мегирад... [50, с. 102].

Азбаски қалимаҳои «бода ва сода» хусусияти решагӣ доранд, дар ҷузви «-ода» дар онҳо решаи қофия шуда, равӣ дар садоноки «а» воқеъ гаштааст. Инчунин, ҳамсадои «д» ридфи зоида ва садоноки дарози «о» ридфи муфрад гардидааст. Ридфи муфрад ва зидфи зоида, ридфи мураккабро ташкил медиҳанд.

4. Қофияи муқайяд бо равӣ, қайд ва ҳазв:

Эй арӯси шеър, эй зоти парӣ,

Духтари моми суханҳои дарӣ [50, с. 89].

Чузви «-арӣ» дар таркиби калимаҳои «парӣ ва дарӣ» решаи қофия хисобида мешавад. Дар ин ҷо калимаҳои қофияшуда бо хусусияти морфологию луғавии худ ба гурӯҳи вожаҳои решагии забон дохил шудаанд, аз ин сабаб ҳарфи «ӣ»-равии муқайяд, «р»-қайд ва «а»-ҳазв мебошад. Бо ин равиш шоир сухани худро муқаффо, берадиф манзури хонандааш кардааст.

Навӣ панҷуми қофияи пурбаҳои муқайяд дар ашъори Мастон Шералӣ ба назар нарасид. Вале чор навӣ он ки ин ҷо намунаҳояшон зикр ёфт, дар эҷодиёти шоир хеле фаровон ба кор рафтаанд. Аҷиб ин ки вай дар ороиши қофияи ба назария ва таҷрибаи пешиниёни худ содиқ монда, меёрҳои онҳоро то ҷое нигоҳ дошта, ба таври худ ҳифз намудааст.

Тавре ки маълум аст, ҳамаи мисолҳои то ин ҷо зикр ёфта, қофияҳои буданд, ки бо рави анҷом пазируфтаанд, вале дар идомаи баррасӣ қофияҳои матраҳ мешаванд, ки пас аз ҳарфи рави боз ҳарфҳои дигар қабул карда, истилоҳи қофияи мутлақро ба худ мегиранд. Ин навӣ қофияҳо нисбат ба қофияҳои муқайяд зиёдтар мебошанд. Теъдоди онҳоро донишмандон беш аз бист адад доништаанд. Чунончи:

5. Қофияи мутлақ бо рави ва васл:

Кӯҳҳо хомӯш, аммо пурсучӯе мекунам,

Пурсучӯе мекунам, то гуфтугӯе мекунам... [50, с. 79].

Ин ҷо चुзви «-ӯе» дар калимаҳои «пурсучӯе ва гуфтугӯе» чун решаи қофия мушаххас мешавад. Садоноки дарози «ӯ»-равӣ ва ётбарсари «е» васл мебошад. Муҳимтарин хусусияти ин навӣ қофия он аст, ки бо ҳарфи рави анҷом намеёбад ва пас аз он низ ҳарфҳои хос қабул менамояд.

6. Қофияи мутлақ бо рави, ридф, маҷро ва васл:

Рӯдаму баҳри дамонам орзуост,

Деҳае хурдам, ҷаҳонам орзуост [50, с. 294].

Ин ҷо дар таркиби калимоти «дамонаму ҷаҳонам» चुзви «-онам» решаи қофия мебошад. Ҳарфи «н»-равии мутлақ, «о»-ридфи муфрад, «а»-маҷро ва

«м»-васл шудааст. Шоир аз ин навъ қофия пурбаҳои мутлақ хеле зиёд кор гирифтааст. Аз ин ҷиҳат ки он дар ифодаи матлаб ва хушоҳангии шеър таъсири мусбат мерасонад.

7. Қофияи мутлақ бо равӣ, ридфи муфрад, ридфи зоида ва васл:

Ту худро паҳлавон мехондӣ, эй дил,

Зи қудрат ҳукмро мерондӣ, эй дил [50, с. 302].

Дар ин байт ҷузви «-ондӣ» дар калимаҳои «мехондӣ ва мерондӣ» решаи қофия интиҳоб шудааст. ҳарфи «д»-равӣ, «н»-ридфи зоида, «о»-ридфи муфрад ва «й» васл мебошад, қофияи мазкур дар хушоҳангии ин дубайтии шоир нақши муайяне бозидааст ва ҳамчунон дар баёни эҳсосоти қаҳрамони лирикӣ шароит фароҳам овардааст. Ин навъи қофияро шоир камтар истифода бурдааст.

8. Қофияи мутлақ бо равӣ, ҳазв, қайд, васл:

Шабе дар кулбаи дарёнаварде,

Шунидам аз забони некмарде... [50, с. 32].

Ҷузви «-арде» дар калимаҳои «дарёнаварде, некмарде» ҷойгир шуда, решаи қофияи ин байтро ташкил додаанд. Ҳарфи «д»-равӣ, «а»-ҳазв, «р»-қайд ва «е»-васл мебошанд. Шоир дар корбурди ҳуруфи анъанавию меъёрии қофия эҳтиёткор аст. Ба ифодаи дигар, вай ҳарфҳои решагии қофияро тибқи талабот ва огоҳона ба кор мебарад.

9. Қофияи мутлақ бо равӣ, ҳазв, қайд, васл ва ҳуруҷ:

Бишқуфта замини пахта хандон

Пеши назари ниёзмандон. ...[50, с. 20].

Дар ин байт ҷузви «-андон» дар вожаҳои «хандон ва ниёзмандон» решаи қофия шудааст, ки «д»-равӣ, «а»-ҳазв, «н»-қайд, «о»-васл ва «н»- ҳуруҷ мебошад. Омадани ҳиҷои охир бо садонокӣ дароз оҳанги шеърро баланд кардааст. Дар умум, таъсири ин гуна қофия дар шеър мусбат арзёбӣ мешавад.

10. Қофияи мутлақ бо равӣ, ҳазв, қайд, васл, ҳуруҷ ва мазид:

Аз майхӯрӣ арчи ном шуд Мастонам,

Ёрони бахуш гашта ҳамдастонам [50, с. 192].

Дар ин намуна чузви «-астонам»-и таркиби калимаҳои «Мастонам ва ҳамдастонам» решаи қофияро ташкил намудааст. Равии он ҳарфи «т» мебошад. ҳарфҳои дигар бошанд, чун «а»-ҳазв, «с»-қайд, «о»-васл, «н»-хуруҷ, «а»-нафоз ва «м»-мазид шудаанд. Ин навъи қофия низ дар эҷодиёти шоир камтар истифода шудааст.

11. Қофияи мутлақ бо равӣ, таъсис, дахил, ишбоъ, маҷро, васл:

Шукр кунам, к-аз падару модарам

Монда ба ман панҷ нафар хоҳарам [50, с. 12].

Қофияи байти мазкур дар калимаҳои «модарам ва хоҳарам» дар чузвҳои «-одарам ва -оҳарам» ҷой гирифтааст. Ҳарфи «р»-равӣ шудааст. ҳамчунин, «о»-таъсис, ҳарфҳои «д ва ҳ» дахил, «а»-ишбоъ, «м»-васл ва «а»-маҷро гардидаанд. Иваз шудани ҳарфи дахил дар афкори назариядонҳои классикӣ ҷои шумурда шудааст. Ин навъи қофия камистеъмол мебошад ва дар эҷодиёти шоир кам ба кор рафтааст.

Дар ашъори Мастон Шералӣ санъати қофиясозӣ ба ваҷҳи аҳсан ба ҷилва омадааст. Шоир дар эҷоди каломӣ ҳунарии худ, ҷо-ҷое ба як қофия қаноат накарда, қофияи дигарро низ ба он зам карда санъати зуқофиятайнро ба вучуд овардааст. Намунаи зайл гувоҳи ин андеша мебошад. чунончи:

– Ғами ҳамсоҷро ҳамсоҷ бифшорад мағар?

– Оре!

– Ками ҳамсоҷро ҳамсоҷ бардорад мағар?

– Оре! [50, с. 243].

Ин ҷо дар баробари қофияи асосӣ, ки дар чузви «-орад»-и калимаҳои «бифшораду бардорад»: «р»-равӣ, «о»-ридфи муфрад, «а»-маҷро, «д»-васл мушаххас мешавад, боз қофияи иловагӣ дар калимаҳои «ғам ва кам», дар чузви «-ам» манзур гардидааст ва «м»-равӣ ва «а»-тавҷеҳ аст. қофияи аввал вобаста ба таркиби худ навъи мутлақ ва қофияи дигар навъи муқайяд маҳсуб меёбад. Дар як байт ба кор бурдани ду қофия дар шеъри классикӣ зиёд ба назар мерасад, вале ниғаҳдошту тадовуми он дар шеъри муосир ҳунари мебошад, ки Мастон Шералӣ онро ба ҳубӣ нишон додааст. Шоир ҳамчунин,

қофияро дар ашъори мудернаш низ ба кор бурдааст. чунончи:

Рафт,

Кайҳо рафту ёдаш мекунам,

Ёди тарҳи хуснзодаш мекунам...

...Рӯй не, як пораи хуршед буд,

Мӯй не, чавғони мачнунбед буд [50, с. 137].

Қофияи аввал дар калимаҳои «ёдаш ва хуснзодаш», дар ҷузви «ёдаш ва одаш» ва қофияи дигар дар калимаҳои «хуршеду мачнунбед» дар ҷузви «-ед» мушаххаш мешавад. дар қофияи нахуст, «д»-равӣ, «ё ва о» ридфи муфрад, «а»-мачро ва «ш»-васл; дар қофияи баъдӣ, «д»-равӣ ва «е»-ридфи муфрад шудааст. Тағйири ҳарфи ридф дар назарияи қофиясозӣ раво мебошад. Бо вучуди он ки дар шеъри мудерн нақши қофия бориз нест, вале Мастон Шералӣ инро сарфи назар карда, қофияро ҳадафмандона дар чунин ашъори худ ба кор андохтааст.

Хулоса, таҳқиқот нишон дод, ки дар ашъори Мастон Шералӣ ҳудуди 11 навъи қофияи пурбаҳо истифода гардидааст. Аз ин теъдод, чор навъ қофияи муқайяд ва 7 навъ қофияи мутлақ мебошад. Қофияҳои шеъри шоир ҳамагӣ солим ва пурбаҳо буда, дар онҳо унсурҳои ғайриҳунарий, мисли иваз кардани равӣ, қайд, васл ва монанди инҳо қариб ки дида намешавад ва ҳамаи ин ба ҳунари шоирии Мастон Шералӣ далолат мекунанд.

4.3. Нақши радиф дар ашъори шоир

Радифро унсури иловагӣ ва ёрирасони шеър гуфтаанд. Ин андеша ба он хотир иброз гаштааст, ки шеър бе радиф ҳам эҷод карда мешавад. Бояд иқрор шуд, ки радиф шеърро хушоҳанг, бадеъ ва дилнишин гардонида, вазифаҳои кофияро дар он тақвият медиҳад. Гузашта аз ин, шеъре, ки бо радиф эҷод мегардад, ғайримураддаф кардан имкон надорад. Ин ба он далолат мекунад, ки радиф низ аз унсурҳои хосси шеър аст ва дар баробари вазну кофия дар шаклгирии каломӣ манзум ва тақвияти бадеияти он нақши калидӣ мебозад.

Азбаски феъл дар забони адабии тоҷикӣ чойи устувор дорад ва маъмулан дар охири фикр ифода мешавад, радифро унсури вижаи шеъри тоҷикӣ номидаанд, ки раво мебошад. зеро аксар вақт феълҳои таркибии феълӣ ва феълҳои таркибии номӣ, ҳамчунин, бандакҳои хабарӣ тақрор меёбанд ва дар каломӣ манзум вазифаи радифро бар дӯш мегирад, ки ин ҳодиса хоси табиати забони форсии тоҷикӣ аст.

Хушоҳангӣ, мусиқавият ва дилнишинии ашъори мураддафро дида, радифро шоирони миллатҳои дигар аз шеъри тоҷикӣ гирифта ба эҷодиёти худ ворид сохта, дар гуфтани ашъори мураддаф таҷриба ҳосил кардаанд. Ба ифодаи дигар, радиф, маҳз аз шеъри тоҷикӣ ба шеъри шоирони дигар роҳ ёфтааст. Беш аз ҳазор сол аст, ки радиф шеъри тоҷикиро зинат дода меояд. имрӯз низ он мавриди таваҷҷуҳи шоирон мебошад. Аз ҷумлаи шоирони муосир, ки ба корбурди ҳунармандонаи радиф муваффақ гаштааст, Мастон Шералӣ маҳсуб меёбад. Шоир дар партави таҷрибаҳои шоирони гузашта, радифҳои ҳубу шинаму гӯшнавоз ва ба ҳадафи худ мувофиқро дар эҷодиёти хеш ба кор андохтааст. Шоир ҳам дар ашъори суннатӣ ва ҳам дар ашъори муҷассиҷона худ радифро истифода бурдааст. Чунончи шоир вожаи «офтоб»-ро радифи шеъри зерин интихоб карда, фикрашро мушаххас ва ҳадафашро маълум намудааст:

Сабз мегардад ниҳолам аз нигоҳи Офтоб,

Ташти зар ёбад ҳилолам дар паноҳи Офтоб [50, с. 101].

Вожаи «Офтоб» ин ҷо тақрор шуда радифро ташкил додааст ва онро

агарчи пас аз қофия зикр ёфтааст, ба ҳеҷ вачҳ аз таркиби матн берун кардан имкон надорад. Агар ин амал сурат гирад, маънии шеър на танҳо коста мегардад, балки моҳияти он гум мешавад. Бинобар ин, радифро унсури камаҳаммийат ва нодаркор донистану беэтибор хондан то андозае қобили қабул нест. Дар намунаи дигар шоир феъли ёридохандаи «шуд» ва вожаи «пайдо»-ро ба ҳам оварда радиф сохта, чунин фармудааст:

Ошиқӣ аз назора пайдо шуд,

Аз ситора ситора пайдо шуд. ...[50 с. 114].

Тавреки аён мешавад, радифи мавриди назар на танҳо шакли шеърро таъмин кардааст, балки он ҳадафи шоир, ғояи шеъри ўро мушаххас нишон додааст. Дар намунаи навбатӣ шоир радифро дар шакли ғайримаълуми ҷумлаи бадеӣ сохта, фикрашро манзур намудааст. Чунончи:

Бандагӣ кардем ё нобандагӣ кардем мо,

Бо мароми хеш боре зиндагӣ кардем мо... [50, с. 296].

Чунонки мебинем, андеша маҳз дар ҷумлаи «кардем мо», ки радиф аст, ҷамъбасти худро ёфта, маъниро комил намудааст. Ин ҷо байтро бе радиф ҳам метавон хонд, вале мураддаф будани он зеботару бадеътар ба назар мерасад. Ҳаракати қаҳрамони лирикӣ дар радиф акс ёфтааст. Дар намунаи дигар шоир ҷумлаи «дорад рӯди Вахш»-ро такрор намуда, радифи шеърро мушаххас карда, ҳолати дарёи мазкурро равшан тавзеҳ додааст. Чунончи:

Нағма дорад, шӯр дорад рӯди Вахш,

Торҳои ҷӯр дорад рӯди Вахш [50, с. 136].

Ин ҷо маънӣ ва моҳияти байт бо радиф сиришта шудааст ва онро дар матн ҷудо кардан ғайриимкон менамояд. Он ба шеър, равонӣ, оҳанг ва мусиқиро таъмин намуда, мавзунияти онро таҳким бахшидааст. Ин навъ истифодаи радиф аз ҳунари шоир дарак медиҳад. Дар байти зерин шоир аз такрори вожаи «афсӯс», радифи зебоеро манзур карда, ҳиссиёту ҳаяҷони қаҳрамони лирикиро аз гузашти бифосилаи умр ифшо намуда, ғиламандии ўро аз ёр ошкор сохтааст. Чунончи:

Аз умри бабодрафта, афсӯс, афсӯс,

Аз ёри зиёдрафта афсӯс, афсӯс [50, с. 192].

Ин чо шоир имкон дошт, ки ба як бор такрор кардани вожаи афсӯс каноат кунад, вале вай барои таъкиду мушаххасияти андешаю ҳадафи эҷодиаш ин калимаро чанд бори дигар такрор намуда, радифи такрорро манзур кардааст. Дар байти намуна шоир аз ишқ сухан карда, мавзӯро дар радиф мушаххас нишон дода, моҳияти масъаларо шарҳ намудааст. Чунончи:

Дехқони гули баҳор Ишқ аст,

Туғёни дили қарор Ишқ аст [50, с. 247].

Ин чо радиф дар феъли таркибии «Ишқ аст» акс гардидааст. Он бори маънӣ, бори шаклу бадеияти байтро бар дӯш дорад. Бе ин радиф матлаби шоир комил нест. Радиф аст, ки андешаи шоирро нишонрас намудааст. Дар байти дигар низ шоир фикрашро аз такрору таъкиди вожаҳои мураддаф пайдо намуда, чунин фармудааст:

Дили ман, эй дили ман, эй дили ман,

Гули ман, хори ман дар манзили ман [50, с. 298].

Ин чо калимаи «ман» 6 маротиба зикр ёфта, дар такиби нидоии «эй дили ман» ворид гашта, ибораи аввали байтро шарҳу тавзеҳ кардааст. ҳам вожаи «ман» ва ҳам таркиби «эй дили ман» вазифаи радифро иҷро кардаанд. Ба ифодаи дигар, шоир дар як байт ду навъи радифро ба кор бурдааст: сода ва мураккаб, ки ба ҳунари суханварии ӯ далолат мекунад.

Шикоят аз дил, мурочиат ба дил, мухотаб ба дил дар шеъри Мастон Шералӣ боиси ба вучуд омадани радифҳои чолиб гаштаанд. Чунончи дар байти зерин мебинем, қаҳрамони лирикӣ аз муштоқии дил ба ёр сухан кардааст, дар айнаи замон шикояти малеҳе низ арз доштааст:

Аҷаб муштоқи ёрӣ, эй дил, эй дил,

Зи пушташ раҳсипорӣ, эй дил, эй дил [50, с. 301].

Ҳамчунин, аз ин рафтори дил қаҳрамони лирикӣ дар таачҷуб мондааст ва ин ҳолати вай тавассути радифи такрории «эй дил, эй дил» ифшо гардидааст. Аз ин бармеояд, ки Мастон Шералӣ ба дубайтиҳои Боботоҳири

Урён аз адабиёти классикӣ ва ба эҷодиёти Лохутӣ, Лоик аз адабиёти муосир таваҷҷуҳ доштааст. Зеро дилномаҳои шоирони мазкур хеле ҷолиб баромадаанд ва ҷолибиятро дар онҳо беш аз ҳама дар корбурди радиоифтаъмин намудааст. Бинобар ин шоир боз бо истифода аз радиф ба ташреҳи ҳоли дил мепардозад ва аз тағйирпазири он ҳалат андаке гиламанд мешавад:

Ту худро паҳлавон мехондӣ, эй дил,

Зи қудрат ҳукмро мерондӣ, эй дил [50, с. 302].

Дар ин ҷо радиф шудани таркиби «эй дил» ҳадафи шоирро боз ҳам равшан, мухотабҳоро мушаххас ва нияташро ошкор сохтааст. Дар намунаи зайл қаҳрамони лирикӣ ба тавсияҳои пандомезе ба дил мурочиат кардааст ва тавассути радиф мақсадашро равшан намудааст:

Ба ҳар зулфе мадав чун шона, эй дил,

Ба ҳар шамъе машав парвона, эй дил [50, с. 303].

Ин ҷо тасвир низ қобили таваҷҷуҳ мебошад, вале мусиқавият ва оҳангнокии суҳан ҳамоно ба дӯши радиф аст. Ғоҳе дар ашъори шоир радиф ҳам дар аввал ва ҳам дар охири абёти ашъораш ҷойгир карда шудаанд, намунаи зайл аз ҷумлаи онҳост:

Ба ҳар сӯ гарчи раҳ дорад дили ман,

Ба як нуқта ниғаҳ дорад дили ман [50, с. 301].

Ин пешоянди «ба» дар садру ибтидои байт ва арузу зарби он ҷумлаи «дорад дили ман» радиф мебошад, ки маънӣ, ғоя ва тасвиру мақсади шоирро мушаххас нишон додаанд. Радифи асосӣ дар охири байт воқеъ гаштааст ва радифи аввали он иловагӣ маҳсуб меёбад. Шоир радифро на танҳо дар ашъори суннатии хеш, балки дар ашъори нимоияи низ ба кор бурдааст. Масалан, дар шеъри зайл ба тасвири рамзии «Уқобе» пардохта, феъли ёридохандаи будро, ки замони гузаштаи дурро ифода менамояд, радиф интиҳоб намуда матлабашро бо сӯз баён кардааст:

Уқоби кӯҳ будӣ,

Қуллаи кӯҳ лонаи поку баландат буд,

Ба пастӣ орамидан нописандат буд,

Само дар ихтиёрат буд,
Сарат бар осмон мешуд [50, с. 42].

Дар шеъри мудерн нақши радиф ниҳоят калидӣ арзёбӣ мешавад. Ин аст, ки шоир аз радиф ба дараҷаи муайян дар ин гуна ашъораш кор гирифтааст.

Хулоса, шоир радифро на ҳамчун унсури иловагии шеър, балки онро чун унсури асосӣ ва калидӣ дониста, бо истифодаи ҳунармандонаи он бадеият, хушоҳангӣ ва ғояву ҳадафи гуфторашро ба хонанда равшан иброз доштааст. Дар эҷодиёти шоир ҳам радифҳои сода ва ҳам радифҳои мураккаб ба кор рафтаанд. Мастон Шералӣ дар радифсозӣ ба таҷрибаҳои шоирони классикӣ ва муосир тавачҷуҳ зоҳир кардааст ва беҳтарини онҳоро дар эҷодиёти хеш истифода кардааст. Ин тавачҷуҳот огоҳона сураат гирифта, моҳияти тақлидро дар худ надорад. Шоир ба истифода аз радифҳои маъмули серистеъмол, фикру андеша, ғоя, ҳадаф ва мавзуи мавриди назарашро тавзеҳ додааст.

Хулоса

Омӯзиши эҷодиёти Мастон Шералӣ гувоҳӣ дод, ки дабиёти садаи XX-и тоҷик аз ҷиҳати сохт ва басту сабк давоми адабиёти қарни XIX аст. Вале харғиз набояд тасаввур кард, ки дар масъалаи мазмуну мундариҷа байни адабиёти ин давраҳо ягонагӣ мавҷуд бошад. Шоирони замони Мастон Шералӣ, аз он ҷумла худи ӯ беҳтарин анъанаҳои шаклии гузаштагонро давом дода, онро бо ифодаи наву тоза ва бикр дар қолиби назм рехтааст.

Мастон Шералӣ аз жанрҳои суннатӣ чун ғазал, мусаммат, маснавӣ, рубоӣ, дубайтӣ истифода намудааст. Сарчашмаҳои жанри осори адиб назми классикии форсу тоҷик ва эҷодиёти шифоҳии халқи тоҷик мебошад. Мавзӯ ва мундариҷаи ашъори Мастон Шералӣ асос ва пояи амиқи воқеӣ ва адабӣ дошта, аз меҳру муҳаббати поку беолоиш ва беканори ӯ нисбат ба сарзамини муқаддас, одамону табиати бихиштосои он сарчашма гирифтааст. Мастон Шералӣ баҳри хушбахтию некномӣ ва худшиносию ватанхоҳии халқи азизаш пайваستا талош варзидааст ва бо диди тозаи шоирона суҳанпардозӣ намудааст.

Аз баррасии масъалаҳои дар фаслҳо ва зерфаслҳои дар диссертатсия матраҳшуда ба чунин хулоса омадем:

1. Мастон Шералӣ аз зумраи шоирони солҳои шаст-ҳаштодум буд, ки рӯзҳои аввал бо ҷиддияти том, шӯру шавқи ҷавонӣ ва бо назари нав ба адабиёт ворид гардид ва дар назми тоҷик ҷойгоҳи сазовори худро пайдо кард [1-М].

2. Асоси эҷодиёти шоирро мавзӯҳои мухталиф, аз ҷумла васфи ишқу муҳаббати поки инсонӣ, тараннуми сулҳу саодат ва дӯстии халқҳо, бузургдошти ному шарафи инсон, эҳтироми модару падар, саҳифаҳои дурухшони таърихи халқи тоҷик, озодиву истиқлол, меҳнати мардуми деҳот, хотироти сафарҳои шоир аз сохтмонҳои азими давр ва ба шахру навоҳии кишварҳои гуногун, ёдномаи ҷашнвора ва баргузориҳои баъзе шеърҳои шоирӣ дар кишвар ва берун аз ҷумҳуриӣ, ҳаёти хурраму зебои ҷавонон ва

корнамоиҳои меҳнати онҳо дар бунёдгоҳҳои азиму зарбдори мамлакат ва ғайра ташкил медиҳад [5-М].

3. Мاستон Шералӣ дар интиҳоби мавзӯ ҳанӯз аз нахустин лаҳзаҳои кори хеш дар арсаи адабиёт, нуктасанҷона қадам мемонд ва ҷунонки маълум мегардад, ба ин васила бо истифода аз истеъдоди воло ва саликаи ҳунари офарандагии хеш дар заминаи шеъри расо ва асил тавонист хонандаи тоҷикро ба мавзӯҳои гуногун ва дорои мундариҷаи ғоявии фарогир бештар ошно гардонад [7-М].

4. Мавзуи Ватан ва ватандорӣ дар ашъори Мاستон Шералӣ яке аз мавзӯҳои марказӣ буда, шоир ба ин мавзӯ аз оғози фаъолияти шоириаш машғул гардида, дар давраҳои баъдӣ ва то охири умраш ситоиши Ватанро бо тарзу воситаҳои гуногун идома додааст. Сар то сари эҷодиёти шоир саршор аз меҳри Ватан, ифтихор ва сидқу вафо нисбат ба Ватани маҳбуб аст. Бояд тазаққур дод, ки аввалин шеъри Мاستон Шералӣ, соли 1953 дар матбуоти даврӣ бо номи «Ватан» ба таъъ расидааст, ки худ метавонад, далели рӯшани ин иддао бошад ва ин иддао, албатта, нишонаи ватандӯстиву меҳанпарастии шоир мебошад, ки ўро аз оғози роҳи шоирӣ ба ҷунин самимияту садоқат ва эътимод ба нерӯи эҷодии он водор кардааст [4-М].

5. Тасвири номи Ватан ва симои Модар аз дидгоҳи Мاستон Шералӣ ҳамчун намунаи барҷастаи олиҳимматӣ бар самимияту вафову садоқат ва посдоштани ифтихороти инсон, фаротар бар ҳиссиёти зоҳириву ботинии он инъикос ёфта ва мавзуи шеър гардидааст, ки дар ҳар маврид хонандаи нуктасанҷро ба дарк намудан ва муқаддас дарёфтани ин ду падидаи тавъам водор месозад [4-М].

6. Дар ашъори шоир тавсифи диёр, табиат ва ҷаҳор унсури он, ишқ, инсон, сулҳу ваҳдат, ахлоқи ҳамида, ҳаёти иҷтимоӣ ва ғайра ҷойгоҳи худро доранд, аммо мавқеи мавзуи Ватан ва Модар бо ҷаззобияти хос манзур мегардад, ки аз аҳаммияти бештар бархурдор мебошад. Дар зимни тараннуми ин мавзӯ, Мاستон Шералӣ анъанаи беҳтарини устодон ва шоирони пешинро идома дода, шеърро бо нигоҳи тоза ва бештар тарғибгароёна бар

муҳаббату самимият доштан бар Ватан ва Модар манзури ҳаводорони каломаш гардонидааст, ки дар ашъораш ҷанбаҳои худшиносӣ ва тозаҷӯиву навоарӣ ба таври возеҳ ҷавобгӯи ин иддао буда метавонанд [4-М].

7. Мастон Шералӣ шоири вассофи зебӣ, ҳақиқат ва офарандаи тасвирҳои дилнишин буд. Дар воқеъ, дар ҷодаи ноҳамвор ва мушқилгузари шеърӯ шоирӣ бо иродати ҳакимона иқдом гирифта буд ва саҳлангориву осон баён кардани маъниро наменпазируфт. Аз ин лиҳоз, ки шеъраш писанди умум бошад, наваздориву тоза гуфтани суҳанро мароми худ қарор дода буд [5-М].

8. Мастон Шералӣ дар шоирӣ сабку услуби ҳоси ҳудро дорад ва ашъори ӯ бо дониши фароҳу густурда ва бадеияти салис, тасвирҳои беназир, инчунин андешаҳои маънавий моламола буда, бо ғановати луғавӣ ва шеъриву баланди ҳеш зуд ба дили ҳаводорони каломаш роҳ ёфтааст [5-М].

9. Мастон Шералӣ тамоми ашъори ҳешро дар вазни аруз сурудааст. Вай дар эҷоди каломии ҳунарии худ аз авзони ҳушӯҳанги баҳри ҳазач, рамал, раҷаз, музореъ, мучтас, ҳафиф ва монанди инҳо қор гирифта, равонӣ, мушқавият ва ҳушӯҳангии ашъорашро таъмин намулдааст. Шоир вазни арӯзро огоҳона, мӯшиқофона ва оқилона мавриди истифода қарор дода, соҳибии дониши бойи адабӣ будани ҳудро нишон додааст [10-М].

10. Дар ашъори Мастон Шералӣ истифодаи 11 навъ қофияи пурбаҳо маълум гардид. Аз ин шумор 4 навъ ба қофияи муқайяд ва 7 навъи дигар ба қофияи мутлақ мансуб мебошанд. Қофияро шоир чун унсури зотии шеър, ҳам дар жанрҳои суннатии шеърӣ худ ва ҳам дар ашъори мудернаш тибқи талабот ва ҳосияти жанрии шеър ба қор бурдааст. Ҳунари шоир дар қофияорӣ ин аст, ки ҳамаи қофияҳои бақорбурдаи ӯ солим мебошанд [4-М].

11. Дар эҷодиёти Мастон Шералӣ радиф низ чун унсури ҳосии шеърӣ тоҷикӣ ҳунарамандона ба қор рафтааст. Шоир радифро барои таъмини бадеият, ҳушӯҳангӣ, дақиқияти ғоя, мавзӯ ва ҳадафи шеърӣ худ истифода намулдааст. Шоир дар радифсозӣ асосан, ба таҷрибаҳои шоирони гузашта ва муосир таъя қарда, каломашро манзур намулдааст. Дар шеърӣ шоир ҳам

радифҳои сода ва ҳам радифҳои мураккаб мушоҳида гардид, ки бар ҳунари волои суханвари Мастон Шералӣ далолат мекунад [6-М].

Дар маҷмӯъ, Мастон Шералӣ бо эҷодиёти бой ва рангини худ тавонистааст, ки ғановатмандии адабиёти тоҷикро афзун созад ва мақоми хешро ба ин тавассут дар муҳити адабии замонаш ва баъд устувор созад. Шахсияти воқеӣ ва адабии Мастон Шералӣ ба ҳамдигар саҳт тавҷам буда, аз он ҳар мухлиси адабиёт таъсири нек бардошта метавонад, ки ин фазилат ба каме аз шоирони мо даст додааст. Мастон Шералӣ дар эҷодиёташ мавзӯ ва ғояҳоеро тарғиб намудааст, ки барои хонадаи имрӯзу фардои тоҷик муфид хоҳад буд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Аз баррасиҳои ба миён гузошта маълум мешавад, ки оид ба ашъори Мастон Шералӣ то кунун дар шаклҳои гуногун ҷусторҳо сурат гирифта бошанд ҳам, аммо то ба ҳол таҳқиқи монографӣ ба вучуд наомадааст. Доираи эҷодиёти шоир фароҳу доманадор буда, метавон перомуни ашъори шоир чандин таҳқиқи монографӣ анҷом дод. Мо дар ин ҷода яке аз аввалинҳо шуда, тасмим гирифтем, ки ҷанбаҳои ҳунари ва вижагиҳои жанриро таҳқиқ кунем. Дар баробари ин, дастовардҳои илмӣ, ҳулоса, дурнамои мавзӯ ва истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқро ба тариқи зайл матраҳ намудан мумкин аст:

1. Диссертатсияи мо дар омӯзишу таҳқиқи шеъри муосири тоҷик ва доир ба рӯзгору осор ва ҷанбаҳои иҷтимоии ашъори Мастон Шералӣ мусоидат менамояд;

2. Мо дар ҷараёни омӯзиш ва натиҷаҳои таҳлилу таҳқиқи масъалаҳои мавриди баҳс қарордодаамон муайян ва мушаххас намудем, ки дар ашъори шоир масъалаҳои иҷтимоӣ ба таври барҷаста таҷассум ёфта, завқи баланди эстетикӣ, ҳунари шоирӣ ва сабку услуби бадеӣ ба таври намоён зоҳир мегардад. Бо овардани андешаҳои судманди адибону таҳқиқгарони шеъри пурмазмунӣ Мастон Шералӣ ва бо натиҷагирӣҳои муътамади мавзӯи мавриди назар мо исбот намудем, ки Мастон Шералӣ аз оғози фаъолияташ, аз ҷопи шеърҳои нахустинаш ҳамчун як шоири меҳанпарасту ваҳдатсаро ва вассофи сулҳу дӯстӣ шинохта шуда, дар ин роҳ ҳамчун шоири тавоно ба камол расидааст. Аз ин ҷиҳат, диссертатсияи мавриди назар ба унвонҷӯёни дараҷаҳои илмӣ ва муҳаққиқони баъдӣ дар омӯзиш ва таҳқиқи рӯзгори осор ва ҷанбаҳои ҳунарии шоирони дигар ёрӣ расонида метавонад;

3. Ашъори Мастон Шералӣ асосан, дар маҷмуаҳои гуногунҳаҷм интишор гардидааст. Аз ин рӯ, зарурати омода намудани «Куллият»-и шоир ва манзури хонанда намудани он пеш омадааст;

4. Маводди дар диссертатсия фароҳамомада барои омӯзиш ва таълими адабиёти муосир тоҷик, курс ва семинарҳои таҳассусии факултетҳои

филология, шарқшиносӣ ва рӯзноманигории муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи мусоид фароҳам меоварад.

5. Мероси бой ва арзишманди устодони каломи бадеии гузаштагонанон ба эҷодиёти Мастон Шералӣ таъсири равшану амиқ ва пурсамар расонидааст. Дар ашъори ӯ суҳанони ҳақимона, мифу асотир, афсонаю ривоят, панду андарз ва таъсирпазирӣ аз зарбулмасалҳои саромадону бузургон ва алломаҳои шеърӣ форсӣ-тоҷикӣ ва адабиёти ҷаҳон ба мушоҳида расида, ин бахши эҷодиёти адибро дар соатҳои тарбиявӣ, таълими фанҳои адабиёти тоҷик, маърифати оиладорӣ, этикаи касбӣ ва дигар самтҳои фаъолияти тарбиявӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёна, умумӣ ва олии касбӣ метавон фаровон истифода бурд.

6. Дар умум, Мастон Шералӣ дар ташаккулу таҳаввули шеърӣ тоҷикии замони муосир саҳми назаррас дошта, таҳқиқи ҷанбаи иҷтимоии ашъори ӯ ибтидои пажӯҳишҳои вижаи илмӣ дар ин самт аст. Таҳқиқи густарда ва фарогири ашъори Мастон Шералӣ ва бахшҳои дигари фаъолияти эҷодии ӯ аз ҷумлаи масъалаҳои мубрами адабиётшиносӣ буда, дурнамои мавзӯи таҳқиқии моро собит менамояд.

Рӯйхати адабиёт

I. Сарчашмаҳо:

1. Абдуманнон, А. Ёди Мاستон мекунад ҳар дам маро хушёртар...[Матн] / А. Абдурахмон // Адабиёт ва санъат, 2017. – 14 сентябр.
2. Адибони Тоҷикистон. Маълумотномаи мухтасари шарҳиҳоли [Матн]. Таҳия ва танзими Асрори Сомонӣ ва Мачид Салим. – Душанбе: Адиб, 2014. – 320 с.
3. Ахтарони адаб. Шуълаҳои як гулхан [Матн]. Баёзи мухтасари шеърӣ муосри тоҷик. – Душанбе: Адиб, 2021. – 480 с.
4. Бахтӣ, Меҳмон. Ёде аз шоири диалогҳо [Матн] / Б. Меҳмон / Ғазали офтоб // (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 88-90.
5. Бобочон, Алӣ. Ганҷи Зери Ҳисор [Матн] / А. Бобочон. // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 123-125.
6. Гулназар. Мақолаи ваъдагӣ [Матн] / Гулназар // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 91-97.
7. Гулрухсор. Шоири шеърҳои офтобӣ [Матн] / Гулрухсор // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 19-21.
8. Ғоиб, Ҳақназар. Ёде аз Мастон Шералӣ [Матн] / Ҳ. Ғоиб // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 30-41.
9. Карим, М. Аз хиёнатҳо ёрон шуд мӯи ӯ сафед [Матн] / М. Карим // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 136-149.
10. Кухзод, У. Ёде аз Мастон Шералӣ [Матн] / У. Кухзод // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 11-16.
11. Қудрат, Раҷабалӣ. Масти ишқу масти шеър [Матн] / Р. Қудрат // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 53-64.
12. Маъмур, Сайидалӣ. Сухани ёдгорӣ [Матн] / С. Маъмур // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 109-112.
13. Мирзозода, Х. Луғати мухтасари истилоҳоти адабиётшиносӣ [Матн] / Х. Мирзозода. – Душанбе: Маориф, 1992. – 240 с.

14. Муин, М. Фарҳанги форсӣ [Матн] / М. Муин. Ҷ. 1. – Техрон: Амири Кабир, 1378. – 1474 с.
15. Начот, Д. Фарҳанги Доро [Матн] / Д. Начот / Ҷ. 1. – Душанбе, 2012. – 658 с.
16. Рачаб, У. Инсоне фурутан ва шоире хушсухан [Матн] / У. Рачаб // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 23-27.
17. Собир, Б. Замини модарӣ [Матн] / Б. Собир. – Хучанд: Ношир, 2018. – 410 с.
18. Собир, Б. Рафиқи нимароҳ [Матн] / Б. Собир // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 43-50.
19. Собир, Б. То кучо ёдат кунам [Матн] / Б. Собир // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 3-4.
20. Тоиров, У. Фарҳанги истилоҳоти арузи Аҷам [Матн] / У. Тоиров. – Душанбе: Маориф, 1991. – 560 с.
21. Тоиров, У. Фарҳанги истилоҳоти қофия [Матн] / У. Тоиров. – Душанбе: Маориф, 1997. – 196 с.
22. Фарҳанги забони тоҷикӣ [Матн]. Ҷ.1. – Москва: Советская энциклопедия, 1969. – 952 с.
23. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ [Матн]. Ҷ.1. – Душанбе, 2008. – 954 с.
24. Ҳусейнзода, Фарҳод. Хуб шодӣ кун, ки Мастон омадаст [Матн] / Ф. Ҳусейнзода // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 128-133.
25. Шамисо, С. Фарҳанги аруз [Матн] / С. Шамисо. – Техрон: Сухан, 1375. – 230 с.
26. Шералӣ, Мастон [Матн] / М. Шералӣ // Адибони Тоҷикистон, Душанбе: Адиб, 2003. – С. 682-683.
27. Шералӣ, Мастон. Агрегатҳо [Матн] / М. Шералӣ // Шасти инқилоб. – Душанбе, 1977. – С. 94-95.

28. Шералӣ, Мاستон. Аз лутфи адибон [Матн] / М. Шералӣ // Адабиёт ва санъат, 2011. – 2 июн.
29. Шералӣ, Мастон. Андешаҳо [Матн] / М. Шералӣ// Комсомоли Тоҷикистон, 1966. – 14 июн.
30. Шералӣ, Мастон. Бе гули рӯи шумо [Матн] / М. Шералӣ // Комсомоли Тоҷикистон, 1961. – 9 апрел.
31. Шералӣ, Мастон. Боли оташ [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Адиб, 1988. – 272 с.
32. Шералӣ, Мастон. Боли парвозам, ватан [Матн] / М. Шералӣ. – Хучанд: Хуросон, 2025. – 373 с.
33. Шералӣ, Мастон. Ватан [Матн] / М. Шералӣ // Тоҷикистони советӣ, 1973. – 19 сентябр.
34. Шералӣ, Мастон. Ватан [Матн] / М. Шералӣ // Ҷумҳурият, 2014. – 8 август.
35. Шералӣ, Мастон. Дар меҳмонхона [Матн] / М. Шералӣ // Комсомоли Тоҷикистон, 1964. – 28 август.
36. Шералӣ, Мастон. Дасти Доҳӣ: Шеър [Матн] / М. Шералӣ // Садои Шарқ, 1970. – № 4. – С. 106.
37. Шералӣ, Мастон. Дубайтиҳо [Матн] / М. Шералӣ // Зарафшон. – 1969. – 13 декабр.
38. Шералӣ, Мастон. Дунёи нашъамандӣ [Матн] / М. Шералӣ// Ҷумҳурият, 2001. – 14 июл.
39. Шералӣ, Мастон. Замин ва осмон [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1964. – 4 июн.
40. Шералӣ, Мастон. Зи паси панҷараи хонаи ту [Матн] / М. Шералӣ // Садои шарқ, 1970. – № 3. – С. 88.
41. Шералӣ, Мастон. Илҳом: Маҷмуаи шеърҳо [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1968. – 38 с.
42. Шералӣ, Мастон. Ихлос [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 383 с.

43. Шералӣ, Мاستон. Қарз [Матн] / М. Шералӣ // Занони Тоҷикистон, 1982. – № 7. – С. 15.
44. Шералӣ, Мастон. Қатраи мо баҳр меорад кунун [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1965. – 30 январ.
45. Шералӣ, Мастон. Қиссаи хешро давом кунад [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1971. – 28 октябр.
46. Шералӣ, Мастон. Мабодо имтиҳон бошад [Матн] / М. Шералӣ // Комсомоли Тоҷикистон, 1963. – 10 июл.
47. Шералӣ, Мастон. Ман гули норастро бӯ мекунам [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1963. – 23 март.
48. Шералӣ, Мастон. Марҳабо [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1961. – 21 март.
49. Шералӣ, Мастон. Мероси дил [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Адиб, 2005. – 192 с.
50. Шералӣ, Мастон. Мунтахаби ашъор [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Адиб, 2015. – 320 с.
51. Шералӣ, Мастон. Нахли урён [Матн] / М. Шералӣ // Комсомоли Тоҷикистон, 1965. – 24 январ.
52. Шералӣ, Мастон. Раҳтӯша [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1977. – 144 с.
53. Шералӣ, Мастон. Роҳи ман [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1963. – 28 апрел.
54. Шералӣ, Мастон. Рубоиёт [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1965. – 2 феврал.
55. Шералӣ, Мастон. Сарбанд [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1963. – 23 март.
56. Шералӣ, Мастон. Сози наврӯз [Матн] / М. Шералӣ // Нақлиёт, 2014. – 2 апрел.
57. Шералӣ, Мастон. Субҳи бебадал [Матн] / М. Шералӣ // Комсомоли Тоҷикистон, 1964. – 23 август.

58. Шералӣ, Мاستон. Суруде хоҳаму шеъре [Матн] / М. Шералӣ // Маориф ва маданият, 1971. – 11 май.

59. Шералӣ, Мастон. Тамсил [Матн] / М. Шералӣ // Хорпуштак, 1974. – № 8. – С.6.

60. Шералӣ, Мастон. Ташна [Матн] / М. Шералӣ. – Душанбе: Ирфон, 1975. – 176 с.

61. Шералӣ, Мастон. Чашмаҳо [Матн] / М. Шералӣ //Тоҷикистон, 1961. – № 4. – С. 11.

62. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. Ҷ. 2. –Душанбе: Сарредаксияи илмӣи ЭСТ, 1980. – 640 с.

63. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. Ҷ. 4. –Душанбе: Сарредаксияи илмӣи ЭСТ, 1983. – 640 с.

64. Энциклопедияи советии тоҷик [Матн]. Ҷ. 8. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣи ЭСТ, 1988. – 592 с.

II. Адабиёти илмӣ:

65. Абдусаттор, А. Аруз, қофия ва ихтиёроти шоирӣ [Матн] / А. Абдусаттор // Садои Шарқ, 2008. – №10. – С.151-154.

66. Айнӣ, С. Намунаи адабиёти тоҷик [Матн] / С. Айнӣ. – Душанбе: Мега-Басин, 2010. – 420 с.

67. Акбарзода, Ю. Давраи тозаи инкишофи шеъри тоҷикӣ [Матн] / Ю. Акбарзода // Садои Шарқ, 2012. – №12. – С.110-130.

68. Акбарзода, Ю. Таҳқиқи шеър аз дидгоҳи нав [Матн] / Ю. Акбарзода. – Душанбе: Адиб, 2004. – С. 90-104.

69. Акбаров, Ю. Қисмати инсон ва қисмати шеър [Матн] / Ю. Акбаров. – Душанбе: Дониш, 1980. – С. 140-187.

70. Акбаров, Ю. Шеъри эҳсос ва тафаккур [Матн] / Ю. Акбаров. – Душанбе: Ирфон, 1985. – С. 7-40.

71. Амонов, Р. Лирикаи халқи тоҷик [Матн] / Р. Амонов. – Душанбе: Ирфон, 1968. – 453 с.

72. Аристотель, Поэтика [Текст] / Аристотель. – Москва, 1957. – 183 с.

73. Асозода, Х. Таърихи адабиёти тоҷик (даври нав) [Матн] / Х. Асозода. – Душанбе, Маориф ва фарҳанг, 2014. – 672 с.
74. Афсахов, А. Ташбеҳ [Матн] / А. Афсахов // Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Ҷ. 3. – Душанбе, 2004. – С.181-182.
75. Афсахов, А. Шаклу вази ашъори Мирзо Турсунзода // Суннатҳои устувор ва навардозиҳои эҷодкор [Матн] / А. Афсахов. – Душанбе: Дониш, 1989. – С.231-244.
76. Аҷамӣ, М. Фурӯғи ишқ дар сукути шеър [Матн] / М. Аҷамӣ//Тафаккур ва ҳис дар шеър. – Душанбе: Адиб, 2008. – С. 175 – 188.
77. Аҷамӣ, М. Эҷодкорӣ ва боварӣ ба шеър [Матн] / М. Аҷамӣ // Тафаккур ва ҳис дар шеър. – Душанбе: Адиб, 2008. – С.132 – 142.
78. Бақоев, М. Ҳаёт ва эҷодиёти Хусрави Деҳлавӣ [Матн] / М. Бақоев. – Душанбе: Дониш, 1975. – 280 с.
79. Бароханӣ, Р. Тило дар мис (Дар шеър ва шоирӣ) [Матн] / Р. Бароханӣ. – Техрон: Нигоҳ, 1373. – 144 с.
80. Бобоев, Ю. Муқаддимаи адабиётшиносӣ [Матн] / Ю. Бобоев. – Душанбе: Ирфон, 1974. – 169 с.
81. Боев, Ш. Андешаҳо роҷеъ ба маншаъ, пайдоиш ва баъзе вижагиҳои жанри рубоӣ [Матн] / Ш. Боев // Паёми Донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогика ва таърих. – Душанбе, 2024. – №2 (54). – С. 161-165.
82. Ваҳҳобов, Р. Поэтикаи вазн ва хусусиятҳои ритмии назми муосири тоҷик [Матн] / Р. Ваҳҳобов. – Душанбе: Ирфон, 2009. – 200 с.
83. Ваҳҳоб, Рустам. Адабиёт ва фарҳанги миллий [Матн] / Р. Ваҳҳоб. – Душанбе: Адиб, 2011. – 224 с.
84. Давлатов, М. Ғазал ва анъанаҳои он дар эҷодиёти устод Абулқосим Лоҳутӣ [Матн] / М. Давлатов. – Душанбе: Дониш, 1973. – 190 с.
85. Давронов, С. Вази ашъори Абулқосим Лоҳутӣ [Матн] / С. Давронов. – Душанбе: Дониш, 1974. – 164 с.

86. Давронов, С. Омӯзиши вазни шеъри тоҷикӣ [Матн] / С. Давронов. – Душанбе: Дониш, 1992. – 176 с.
87. Давронов, С. Сохти шеъри тоҷикӣ [Матн] / С. Давронов. – Душанбе: Ирфон, 1976. – 25 с.
88. Забеҳулло, Бехрӯз. Таҳаввули шакл ва муҳтавои назми тоҷик дар асри XX [Матн] / Б. Забеҳулло. – Душанбе: Дониш, 2020. – 157 с.
89. Зеҳнӣ, Т. Санъати суҳан [Матн] / Т. Зеҳнӣ. – Душанбе, Адиб, 2007. – 400 с.
90. Зеҳнӣ, Т. Санъатҳои бадеӣ дар шеъри тоҷикӣ [Матн] / Т.Зеҳнӣ. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1960. – 310 с.
91. Кадканӣ, Муҳаммадризо Шафей. Бо чароғ ва оина [Матн] / М.Ш. Кадканӣ. – Техрон, Суҳан, 1390. – 768 с.
92. Комёр, Т.В. Фунун ва санои адабӣ [Матн] / Муаллифони сарсуҳану тавзеҳот ва ҳозиркунадагонӣ чоп Урватуллои Тоир ва Саидмуроди Саидали / Т.В.Комёр. – Душанбе, 1993. – 50 с.
93. Комил, Аҳмаднаҷод. Фунуни адабӣ [Матн] / А. Комил. – Техрон, 1376. – 162 с.
94. Қосимов, С. Рӯзгор ва осори Салими Хатлонӣ [Матн] / С. Қосимов. – Душанбе: Истеъдод, 2015. – 192 с.
95. Қубодиёнӣ, Раҳим Мусулмонӣ. Назарияи адабиёт [Матн] / Р.М.Қубодиёнӣ. – Душанбе: Торус, 2025. – 542 с.
96. Кучаров, А. Масъалаҳои матншиносии адабиёти тоҷик [Матн] / А. Кучаров. – Душанбе: Маориф, 1994. – 144 с.
97. Кучаров, А. Таҳрири адабӣ ва фаъолияти муҳарририи С. Айни [Матн] / А. Кучаров. – Душанбе, 2013. – 140 с.
98. Қазва, Алиризо. Мاستон Шерали [Матн] / А. Қазва // Садои Шарқ, 2005. – № 4-6. – С. 170
99. Қаноат, М. Ба шеъраш бо Ватан пайваст ҷонро [Матн] / М. Қаноат// Адабиёт ва санъат, 2025. – 23 апрел.

100. Қаноат, М. Вазъияти назми имрӯзаи тоҷик [Матн] / М. Қаноат// Садои Шарқ, 1971. – № 7. – С. 83-89.
101. Маҳмадаминов, М. Адабиётшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ [Матн] / М. Маҳмадаминов. – Душанбе: Сино, 1998. – 211 с.
102. Мирзоев, А. Рӯдакӣ ва инкишофи ғазал дар асрҳои X-XV // Сездах мақола [Матн] / А. Мирзоев. – Душанбе: Ирфон, 1977. – С.112-196.
103. Мирзозода, Х. Таърихи адабиёти тоҷик (аз давраи қадми то асри XIII) [Матн]. Китоби 1. (II) / Х. Мирзозода. – Душанбе: Маориф, 1989. – 424 с.
104. Мирзоҳасанов, Л. Ҳусни табиат дар шеъри сабки хуросонӣ [Матн] / Л. Мирзоҳасанов. – Душанбе: Дониш, 210. – 164 с.
105. Мусулмониён, Р. Назарияи ҷинсҳо ва жанрҳои адабӣ [Матн] Р. Мусулмониён. – Душанбе: Маориф, 1987. – 88 с.
106. Мусулмониён, Р. Фурӯғи шеъри ҷонпарвар [Матн] / Р. Мусулмониён. – Душанбе: Ирфон, 1984. – 224 с.
107. Мусулмониён, Р. Шеър дар сарчашмаи назарӣ [Матн] Р. Мусулмониён. – Техрон: Ҳавзаи ҳунарий, 1377. – 256 с.
108. Мусулмонқулов, Р. Асрори сухан [Матн] / Р. Мусулмониён. – Душанбе: Ирфон, 1980. – 152 с.
109. Нарзиқул, М. Авзони ашъори Рӯдакӣ (Тавзеҳи нуқоти арузӣ, ихтиёроти шоирӣ ва авзони ашъори бозмондаи устод Рӯдакӣ дар асоси «Девон»-и нашри Олмотӣ) [Матн] / М. Нарзиқул. – Душанбе: Сино, 2011. – 131 с.
110. Нарзиқул, М. Басомад ва зебоишиносии авзони ғазалиёти Шайх Ироқӣ [Матн] / М. Нарзиқул // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе, 2015. – №4/1 (159). – С. 135-146.
111. Нарзиқул, М. Имомзода М.С. Қаробати авзони арузӣ бо муҳтавои ғазал дар ашъори Муҳаммад Ғоиб [Матн] / М. Нарзиқул, М.С. Имомзода // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – Душанбе: Сино, 2019. – №1. – С. 196-203.

112. Нарзикул, М. Муқаддимаи шеършиносӣ (вазни шеър) [Матн] / М. Нарзикул. – Душанбе: Сино, 2004. – 79 с.
113. Нарзикул, М. Перомуни «шеъри нав»-и тоҷикӣ ва арӯзи озод [Матн] / М. Нарзикул // Пайванд. – Душанбе, 2016. – №25. – С. 65-76.
114. Нарзикул, М. Ҷойгоҳи сухан (мачмуаи мақолаҳо) [Матн] / М. Нарзикул. – Душанбе: Адиб, 2006. – С.6-20; 21- 43; 45-70; 196-219.
115. Нарзикул, М., Ҳақпараст, А. Басомади авзон ва зебоишиносии ғазалиёти Баноии Ҳиравӣ [Матн] М. Нарзикул, А. Ҳақпараст // Паёми ДМТ. – Душанбе: Сино, 2016. – №4/6 (212). – С. 147-161.
116. Наҷмиддинов, М. Шеъре, ки нахезад аз дили гарм [Матн] М.Наҷмиддинов // Омӯзгор, 2016. – 28 октябр.
117. Ниёзӣ, Ш. Назми эпикӣ тоҷик дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ [Матн] / Ш. Ниёзӣ. – Душанбе: Ирфон, 1965. – 199 с.
118. Отахонова, Х. Таҳаввули жанри дoston дар назми муосири тоҷик [Матн] / Х. Отахонова. – Душанбе: Дониш, 1983. – 264 с.
119. Очерки таърихи адабиёти советии тоҷик. Ҷ.II [Матн]. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1957. – 524 с.
120. Раҳмонов, А. Шамсиддин Шоҳин ва анъанаи ғазалсарой дар адабиёти тоҷики нимаи дуюми XIX ва аввали асри XX [Матн] /А. Раҳмонов. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2006. – 216 с.
121. Раҳмон, Эмомалӣ. Забони миллат – ҳастии миллат. Китоби 2. [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: Адиб, 2020. – 432 с.
122. Раҳмонов, Ш. Таҳаввули воҳидҳои лирикӣ [Матн] / Ш. Раҳмонов. – Душанбе: Адиб, 1988. – 143 с.
123. Раҳмонов, Ш. Шеър ва Айнӣ [Матн] / Ш. Раҳмонов. – Душанбе: Адиб, 1994. – 190 с.
124. Рейснер, М.Л. Эволюция классической газели на фарси (X-XIV вв) / М.Л. Рейснер. – М.: Наука, 1989. – 224 с.

125. Розӣ, Шамси Қайс. Ал-Муъҷам [Матн]. Муаллифи сарсухану тавзеҳот ва ҳозиркунандаи чоп Урватулло Тоиров/ Шамси Қайси Розӣ. – Душанбе: Адиб, 1991. – 464 с.
126. Саидов, С. Каломи бадеъ [Матн] / С. Саидов. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 134 с.
127. Самад, А. Мاستон Шералӣ [Матн] / С. Абдулҳамид // Садои Шарқ, 2015. – №4. – С. 137-143.
128. Сатторзода, А. Такмилаи бадеъи форсии тоҷикӣ (дар заминаи навиштаҳои пешинӣ ва имрӯзӣ) [Матн] / А.Сатторзода. – Душанбе: Адиб, 2011. – 380 с.
129. Сатторов, А. Нуқтаи пайванд [Матн] / А. Сатторов. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 238 с.
130. Сафар, Умар. Бигӯ тарона бимонад, (Нақде бар сурудаҳои Салими Хатлонӣ) [Матн] / У. Сафар. – Душанбе: ЭР-граф, 2016. – 192 с.
131. Сирус, Б. Арӯзи тоҷикӣ [Матн] / Б. Сирус. – Душанбе: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1963. – 287 с.
132. Сирус, Б. Қофияи дар назми тоҷик [Матн] / Б. Сирус. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1955. – 186 с.
133. Сирус, Б. Назарияи нави қофиябандӣ дар назми тоҷик [Матн] / Б. Сирус. – Душанбе: Ирфон, 1972. – 47 с.
134. Солеҳов, М. Арӯз ва омӯзиши он [Матн] / М. Солеҳов. – Душанбе: ЭР-граф, 2016. – 171 с.
135. Солеҳов, Ш. Адабиёт ва шинохти он [Матн] / Ш. Солеҳов. – Душанбе: Ирфон, 2009. – 240 с.
136. Табаров, С. Вазни ашъори Пайрав Сулаймонӣ [Матн] // Пайрав Сулаймонӣ / С. Табаров. – Душанбе: Ирфон, 1962. – С.378-387.
137. Табаров, С. Методи таҳлили асари бадеӣ [Матн] / С.Табаров. – Душанбе: Дониш, 1992. – 148 с.
138. Табаров, С. Ҳаёт, адабиёт, реализм. Қ. II [Матн] / С.Табаров. – Душанбе: Ирфон, 1978. – 224 с.

139. Тоиров У. Каломи мавзун [Матн] / У.Тоиров, Б. Ибодов, Ш.Тоиров. – Душанбе: Шарқи озод, 2005. – 456 с.
140. Тоиров, У. Таҳқиқ ва таълими арӯз [Матн] / У. Тоиров. – Душанбе: Маориф, 1995. – 193 с.
141. Тусӣ, Насируддин. Меъёр-ул-ашъор. Таҳияи Урватуллои Тоир ва дигарон [Матн] Насируддини Тусӣ. – Душанбе: Ориёно, 1992. – 152 с.
142. Файзуллоев, Н. Наҳоҳам зист бе ёди шумо [Матн] / Н. Файзуллоев // Садои Шарқ, 1972. – №8. – С. 142-43.
143. Фарзод, Масъуд. Арӯзи Ҳофиз [Матн] М. Фарзод // Замимаи маҷаллаи донишқадаи адабиёт ва улуми инсонии Донишгоҳи Техрон. Шумораи 75. – Техрон, 1350. – С. 201-217.
144. Хонларӣ, П.Н. Вазни шеърӣ форсӣ [Матн] / П.Н. Хонларӣ. – Техрон, 1367. – 303 с.
145. Хонларӣ, П.Н. Таҳқиқи интиқодӣ дар арӯзи форсӣ ва чигунагии таҳаввули авзони ғазал [Матн] / П.Н. Хонларӣ. – Техрон, 1327. – 214 с.
146. Ҳакимов, А. Даҳ сол ва чор нигоҳ дар қаламрави сухан [Матн] / А. Ҳакимов. – Душанбе: Ирфон, 1982. – С. 142-191.
147. Ҳакимов, А. Таҳаввули арӯз [Матн] / А. Ҳакимов // Шеър ва замон. – Душанбе: Ирфон, 1978. – С.129-184.
148. Ҳакимов, А. Шеър дар замон [Матн] / А. Ҳакимов. – Душанбе: Ирфон, 1978. – 252 с.
149. Ҳусейнзода, Ш.Гуфтор аз ганҷи сухан [Матн] / Ш.Ҳусейнзода. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 224 с.
150. Ҳусейнзода, Ш. Ҳабдаҳ мақола [Матн] / Ш.Ҳусейнзода. – Душанбе: Ҳумо, 2007. – 347 с.
151. Шакурӣ, М. Нигоҳе ба адабиёти тоҷики садаи бист [Матн] / М. Шакурӣ. – Душанбе: Пайванд, 2006. – 456 с.
152. Шакурӣ, М. Роҳнаварди ҷодаи шеърӣ асил [Матн] / М. Шакурӣ // Ғазали офтоб (маҷмуаи хотираҳо). – Душанбе, 2005. – С. 6-7.

153. Шамисо, Сирус. Ошноӣ бо арӯз ва қофия [Матн] / С. Шамисо. – Техрон, 1378. – 126 с.
154. Шарифзода, Б. Хоконӣ ва накди шеър [Матн] / Б. Шарифзода. – Душанбе: Шарқи озод, 2010. – 166 с.
155. Шарифзода, Х. Сездаҳ мақола [Матн] / Х. Шарифзода. – Душанбе: Офсет-Империя, 2013. – 272 с.
156. Шарифов, Х. Муболиға [Матн] / Х. Шарифов // Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷ.4. – Душанбе, 1983. – С.519.
157. Шарифов, Х. Савти Аҷам [Матн] / Х. Шарифов. – Душанбе: Хазианаи адабиёти Тоҷикистон, 2002. – 208 с.
158. Шарифов, Х. Сухан аз адабиёти миллӣ [Матн] / Х. Шарифов. – Душанбе: Пайванд, 2009. – 476 с.
159. Шарифов, Х. Талмех [Матн] / Х. Шарифов// Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷ.7. – Душанбе, 1987. – С.237.
160. Шарифов, Х. Ташбеҳ [Матн] / Х. Шарифов// Энциклопедияи советии тоҷик. Ҷ.7. – Душанбе: 1987. – С. 280.
161. Шарифов, Х. Шоири бузург [Матн]// Анъанаҳои адабӣ / Х. Шарифов. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 476 с.
162. Шарифов, Х., Тоиров, У. Назмшиносӣ [Матн] / Х.Шарифов, У.Тоиров. – Душанбе: Ҳумо, 2005. – 384 с.
163. Шарифов, Худой. Балоғат ва суҳанварӣ [Матн] / Х.Шарифов. – Душанбе: Ирфон, 2002. – 278 с.
164. Шеърдӯст, А. Дуранмояи шеър [Матн] / А. Шеърдӯст // Чашмандози шеъри имрӯзи тоҷик. – Душанбе: Адиб, 1997. – С. 71.
165. Шеърдӯст, А. Мусиқӣ ва авомили оҳангзо дар шеър [Матн] / А. Шеърдӯст // Чашмандози шеъри имрӯзи тоҷик. – Душанбе: Адиб, 1997. – С. 189-230.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Амонқул, И. Мастон Шералӣ ва фаъолияти адабии ӯ [Матн] / И. Амонқул // Паёми Донишгадаи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ, таърих ва фалсафа. – Душанбе, 2020. – №1 (37). – С.68-73.

[2-М]. Амонқул, И. Ҷойгоҳи ватан дар ашъори Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонқул // Паёми Донишгадаи забонҳо. Силсилаи илмҳои филологӣ, педагогӣ ва таърих. – Душанбе, 2021. – №2 (42). – С.151-155.

[3-М]. Амонқул, И. Сабки нигориши лирикаи Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонқул // Паёми Донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филология, педагогика ва таърих. – Душанбе, 2023. – №4 (52). – С.172-177.

[4-М]. Амонқул, И. Баъзе вижагиҳои мавзуи Ватан ва модар дар ашъори Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонқул // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. – Душанбе, 2025. – №3 (116) – С.225-230.

[5-М]. Хатлонӣ, С., Амонқул, И. Ҷанбаҳои мавзуии ашъори Мастон Шералӣ [Матн] / С. Хатлонӣ, И. Амонқул // Паёми Донишгоҳи забонҳо. Силсилаи илмҳои филология, педагогика ва таърих. – Душанбе, 2025. – №2 (58). – С.267-273.

[6-М]. Амонқул, И. Ҳунар ва услуби эҷодии Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонқул // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2025. – №1/3 (137). – С.95-101.

II. Таълифоти муаллиф дар маҷмуа ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[7-М]. Амонқул, И. Бадеияти лирикаи Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонқул // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони «Филологияи Шарқ: Пажӯҳиши забоншиносӣ, робитаи адабӣ ва тарҷумашиносӣ». – Душанбе, 2023 – С. 334-337.

[8-М]. Амонкул, И. Лирикаи Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонкул // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзуи «Масъалаҳои марбут ба забон дар осори безаволи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон». Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. – Душанбе, 2025. – С.297-306.

[9-М]. Амонкул, И. Тасвиргарой дар ашъори Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонкул // Международный научный журнал / Вестник наук. – № 5 (86) г.Тальятти, 2025. – С.1297-1302.

[10-М]. Амонкул, И. Ҷойгоҳи авзони баҳри ҳазач дар эҷодиёти Мастон Шералӣ [Матн] / И. Амонкул // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмю амалӣ таҳти унвони «Боқӣ Раҳимзода ва муҳити адабии садаи XX». – Душанбе, 2025. – С.215-219.